NEMZETI
AGRÁRGAZDASÁGI
KAMARA

ERŐSÖDŐ AGRÁR- ÉS ÉLELMISZERGAZDASÁG, JÓLÉTÉBEN GYARAPODÓ VIDÉK

2018

ELŐSZÓ

A rendszerváltozás óta eltelt közel 30 évben számos agrár- és élelmiszerágazati stratégia készült Magyarországon. Ezek közös jellemzője, hogy ágazati szemléletűek, és az az alapvető mondanivalójuk, hogy 10, 20 vagy 50 év múlva hány tonna kukoricát termeljünk Magyarországon, mennyi erőgépre vagy milyen beruházásokra lenne szükség. Emellett ezen stratégiák a mezőgazdaság alapvető célját sokszor komplex, vagy legalábbis politikai kérdésnek állították be. Azonban véleményünk szerint az ágazatot egészében, a strukturális alapoktól kell áttekinteni, mert ezek ismeretében jelölhetők ki megalapozott fejlesztési célok, és dolgozhatók ki cselekvési tervek.

Ezekkel a korábbi tervezési „hagyományokkal" mi szeretnénk szakítani. Véleményünk szerint a gazdálkodók és a vállalkozók célja – ugyanúgy, mint a nemzetgazdaság bármelyik másik ágazatában dolgozóknak – a jövedelemtermelés. A mi tagjaink is alapvetően jövedelemtermelés céljából végzik a tevékenységüket. A feladatunk éppen ezért az, hogy segítsük őket ebben.

Nyilvánvaló, ha valakinek a munkakörnyezete a természet, az élettere a vidék, akkor a fenntarthatóság minden szempontja, legyen az környezeti, társadalmi vagy gazdasági, meghatározó szerepet játszik döntéseiben. Azonban ne vitassuk el az igényt, hogy a gazdáink és az élelmiszeriparban tevékenykedő vállalkozóink – az alkalmazottaikkal együtt – jólétre vágynak. Egy élhető, jólétében fejlődő vidék alapjait azonban csak tudatosan felépített tervezéssel lehet hosszú távon lefektetni.

A dokumentumot, amit a Tisztelt Olvasó a kezében tart, nem véletlenül nem nevezzük stratégiának. Nem az ágazatokat vesszük sorra, és nem prognosztizálunk, hogy várhatóan mi történik majd a következő évtizedekben. Ehelyett a fejlődést akadályozó tényezőket próbáljuk feltérképezni és beazonosítani, és ami még ennél is fontosabb, megoldási javaslatokat kínálunk. Ezek megvalósítása több éves tudatos munkát igényel, azonban hosszú távra előrevetítheti a magyar agrár- és élelmiszergazdaság fejlődését.

Jelenleg a fejlődést sok tényező hátráltatja. Nyilván ezen tényezők közül sok minden rajtunk, gazdálkodókon, termelőkön múlik. Sok esetben az államtól, máskor meg az EU-tól várjuk, hogy segítsen. A jövőt azonban közösen és tudatosan kell alakítanunk, együtt lebontva a fejlődés útjában álló akadályokat.

Ezért is lett a jelmondatunk:

ERŐSÖDŐ AGRÁR- ÉS ÉLELMISZERGAZDASÁG, JÓLÉTÉBEN GYARAPODÓ VIDÉK

Győrffy Balázs
a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara
elnöke

TARTALOM

Vezetői összefoglaló 5

I. A TERMŐFÖLDÖN INNEN

1. Versenyképes birtokszerkezet 12
2. A mező- és erdőgazdasági hasznosítású föld különálló öröklési rendszere 15
3. Adórendszer, működési formák egyszerűsítése 17
4. Adatszolgáltatások, gazdaságszerkezeti adatbázisok 20
5. Kutatás-fejlesztés, innováció, mint a fejlődés motorja 22
6. Tudásátadás, tudásmenedzsment 26
7. Támogatáspolitika 30
8. A mezőgazdasági vízgazdálkodás, öntözésfejlesztés alapjainak megteremtése 36

II. A TERMŐFÖLDÖN

1. A termékpálya szintű együttműködési lehetőségek az agrárgazdaság területén 42
2. Munkaerő-foglalkoztatási kérdések 44
3. Digitalizáció 48
4. Versenyképes szaporítóanyag előállítás és fajtainnováció 50
5. Fenntarthatóság az agráriumban (körforgásos és biomassza alapú gazdálkodás lehetőségei) 55

III. A TERMŐFÖLDÖN TÚL

1. Diverzifikáció 60
2. Generációváltás segítése 62
3. Élelmiszeripar fejlesztése 64
4. Rövid Ellátási Láncok kialakítása 74
5. Kereskedelem és piacfejlesztés 76
6. Gyarapodó Vidék 80

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Percenként 140 fővel gyarapszik a Föld lakossága, 2050-re a világ népessége eléri a 9 milliárdot. Tekintve, hogy a lakosságszám növekedését várhatóan az átlagos életkor emelkedése is kíséri majd, végső soron tovább bővül az élelmiszerek iránti igény is. Ennek eredményeként a 30 százalékos népességnövekedés mellett az élelmiszerek iránti kereslet értékében 60 százalékkal növekszik majd. Ráadásul a világban differenciált fogyasztói igényekkel kell számolni, a tömegtermelés mellett várhatóan a magas minőségű élelmiszerek iránti kereslet is nőni fog.

Ezzel párhuzamosan azonban a klímaváltozás miatti szélsőségesebb időjárás az egyre szűkülő erőforrásbázisokkal mind inkább korlátozó tényezői lesznek az élelmiszertermelésnek. A 7 milliárd ember élelmiszer-szükségletét ma 1,6 milliárd hektár szántó- és ültetvényterület elégíti ki, ami csak rendkívül korlátozottan növelhető. Emellett a társadalom is egyre jelentősebb elvárásokat fogalmaz meg az ágazattal szemben, például a környezetvédelm és az állatjólét területén. A bővülő igényekkel tehát látszólag szűkülő lehetőségek állnak szemben.

A világ mezőgazdasága számára a legnagyobb kihívást ebből kifolyólag **az élelmiszer, a víz és az energia iránt növekvő szükségletek** kielégítése jelenti majd. Stratégiai jelentőségükből kifolyólag **ezen erőforrások feletti nemzeti önrendelkezési igény növekedni fog, így ez egyben nemzeti szuverenitási kérdés is lesz. Ezért fontos, hogy a gazdasági súlyán felül, stratégiai ágazatként is kezeljük az agrár- és élelmiszergazdasági szektort.**

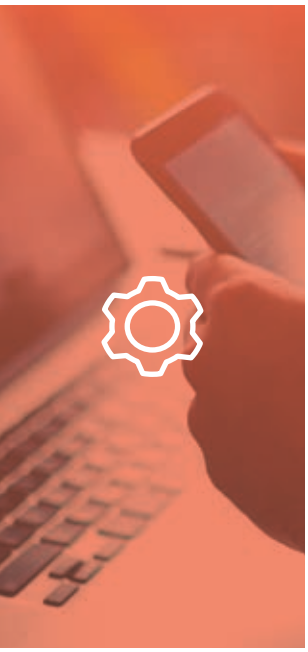
A magyar agrár- és élelmiszergazdaságot egy gyümölcsfához hasonlítva elmondható azonban, hogy van néhány gyökérprobléma, ami sok egyéb gátat, akadályt és működési nehézséget okoz az egész ágazatnak. Ennek következtében az eredmények is lényegesen alacsonyabbak, mint ami az adottságaink alapján elvárható lenne. Ebben az esetben mit sem ér, ha az eredmények oldaláról megközelítve próbálunk javítani a helyzeten, mint ahogyan egy gyümölcsfa sem fog megfelelő termést hozni, ha a gyökerei pusztulnak és nem tud elegendő tápanyagot biztosítani a növény számára. Hiába próbálunk a legdrágább eszközökkel, megoldásokkal operálni, azzal csak a költségeinket növeljük, eredmény nélkül.

A gyökérproblémák felszámolása, a stabil alapok megteremtése esetén viszont a folyamatok pozitív irányba fordíthatóak és egymás után jönnek az eredmények. Mint ahogyan egy gyümölcsfa esetén is gazdagabb termésre számíthatunk, ha a gyökerek egészségét helyreállítjuk.

A vezetői összefoglalóban sorra vesszük, hogy a NAK álláspontja szerint melyek azok a főbb beavatkozási pontok, ahol a következő években jó megoldásokat kell választanunk, hogy Magyarország agroökológiai potenciálját, amely 18-20 millió ember élelmiszerellátását teszi lehetővé, ki tudjuk használni.

Az itt kiemelt intézkedési javaslatok mellett a dokumentum részletesen ismerteti az agrár- és élelmiszergazdaságban felmerülő legégetőbb kérdéseket, ezekre egytől-egyig megoldási javaslatokat, illetve cselekvési terveket kínálva.

Jelen javaslatcsomag több évre előre tervez, azonban ha a megfogalmazott fejlesztések sikeresen megvalósulnak, az hosszú távon alapozza meg a magyar agrár- és élelmiszergazdaság versenyképességét, a vidék fejlődését.

1. Modernizáció

Magyarország mindig is agrárország volt, jó adottsággal, szaktudással, tradíciókkal. Erre a jövőben is építeni kell, de nem szabad a nosztalgia csapdájába esni. A világgazdaságban jelentős, egyre gyorsuló ütemű technológiai változás megy végbe, ami nem kerüli el az agrár- és élelmiszergazdaság szereplőit sem. Elég csak a precíziós gazdálkodásra, az agrárinformatikára, a digitalizációra, a biotechnológiára gondolni.
Ezen technológiák alkalmazása hozzájárul az egyes termékek összköltségén belül a munkabérköltség hányadának csökkentéséhez, így a hatékonyság kiemelten fontos lesz. Emellett a kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységek várhatóan olyan lehetőségeket nyitnak meg, amelyek teljesen elszakadnak a jelenlegi termelési technológiáktól, struktúráktól, alapanyagoktól (pl. robotizáció).
Ennek következményeként várhatóan még inkább felértékelődik a hatékonyság, a minőség, az élelmiszerbiztonság, valamint a biológiai alapok kérdésköre, és csak az ezeken a területeken kiemelkedő eredményeket felmutató gazdaságok tudják majd megőrizni versenyképességüket. Ezért fontos, hogy a **jelenleginél is jelentősebb fejlesztési forrásokat, figyelmet és lehetőségeket** biztosítsunk a mezőgazdasági termelőknek és élelmiszeripari tagjainknak technológiafejlesztésre, hiszen ezek elengedhetetlenül szükségesek a versenyképességünk javításához.
A fejlesztési források hasznosulásához szükség van a hazai K+F+I kapacitások erősítésére, az oktatás, képzés színvonalának emelésére valamint a szaktanácsadási rendszerek szakmai felkészültségének fejlesztésére.

2. Termőföld

A termőföld használatának kérdése nemzetpolitikai fontosságú. Ennek tükrében az elkövetkező évek egyik legnagyobb feladata lesz **a termőföld magyar kézben tartása**, a tulajdonjogi viszonyok rendezése, egy egészséges, stabil birtokszerkezet megteremtése. Ennek egyik sarokköve, hogy a föld azé legyen, aki azt műveli. Az osztatlan közös tulajdon megszüntetésére jelenleg is zajlik egy program, azonban az **újratermelődést is meg kell gátolni**, melyhez új, az örökösök közötti vagyoni viszonyok rendezését a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően speciális hitellel és más támogatási eszközökkel segítő öröklési szabályok nyújthatnak segítséget.
A kisebb értékű földek eladásához kapcsolódó költségek csökkentéséhez szükség van az **ügyvédkényszer megszüntetésére**, ez az osztatlan közös tulajdon felszámolásában is fontos lépést jelentene.
Az elmúlt évek tapasztalatait figyelembe véve **sort kell keríteni a földforgalmi törvény felülvizsgálatára**, finomítani kell többek között a földcsere intézményét, a helyi földbizottságok szerepét pedig meg kell erősíteni.

3. Működési formák átláthatóvá tétele

Ahogy a birtokszerkezetben, úgy a működési formák tekintetében is erős az átláthatatlanság. Ennek oka főként a jelenlegi adózási és szabályozási környezet. Az átláthatatlanságból eredő problémák megszüntetése érdekében szükség van a **családi gazdaságok önálló jogi személyként való elismerésére, valamint egyúttal meg kell szüntetni a lehetőségét, hogy egy személy ugyanazt a mezőgazdasági tevékenységet több jogi, illetve adózási formában is folytathassa.** Javaslatunk szerint a jövőben a következők lennének az elismert formák: őstermelő, egyéni vállalkozó, családi mezőgazdasági vállalkozás, gazdasági társaság, szövetkezet.
Az átláthatóság **mind gazdálkodói, mind állami oldalon jelentős adminisztrációs teher csökkenést** eredményezne.

4. Adórendszer

Olyan adórendszert kell kialakítani, mely az őstermelői adózást a valóban háztáji gazdálkodást folytatókra továbbra is fenntartja, a családi gazdaságokra vonatkozóan pedig megfelelő jogi és adózási ösztönzőket rendelve, a jelenlegi kedvezmények megtartásával, de transzparens módon támogatja a magyar kis és közepes méretű gazdaságokat. Ennek érdekében be kell vezetni, hogy **a támogatási összeg nélkül számított mezőgazdasági bevételek 100 millió forint összeghatárig adómentesek legyenek.**
A feketegazdaság visszaszorítása érdekében folytatni kell a megkezdett áfacsökkentést, kiterjesztve azt valamennyi alapvető élelmiszerre.

5. Támogatáspolitika

A jelenlegi támogatási struktúrában **az EU-s források nélkül a hazai gazdálkodók háromnegyede veszteséges lenne**. Ebből az állapotból úgy lehet elmozdulni, ha a jövőben ezen forrásokat a versenyképesség javítására fordítjuk. A magyar mezőgazdaság modernizációjának megvalósítása, valamint a benne levő potenciál hatékonyabb kihasználása érdekében - függetlenül a 2020 utáni Közös Agrárpolitikáról szóló tárgyalások eredményétől - szükségesnek látjuk, hogy **2 000 milliárd forint támogatási forrás álljon a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a vidék rendelkezésére a következő vidékfejlesztési programban.** Ezen források nélkül a versenyképesség fejlesztése elképzelhetetlen. A támogatási kereten belül külön figyelmet kell fordítani mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szinten versenyképes, vagy azzá tehető vállalkozások számára.
Az agrárközéposztály megerősítésének egyik kulcsa **a gazdálkodók tevékenységének diverzifikációja** a megújuló energiatermelés (pl. napelemfarmok), valamint további kiegészítő tevékenységek támogatásával. Célunk, hogy hosszú távon szektortól és mérettől függetlenül a gazdaságok versenyképesek legyenek, a támogatások bármilyen irányú alakulása esetén is.

6. Termés- és jövedelembiztonság

Az éghajlatváltozás miatt a termésbiztonság növelése megköveteli a felszíni vizek visszatartását, az öntözött területek jelentős növelését. Ennek érdekében **a jelenlegi 80 000 hektáros öntözött terület nagyságát 20 éven belül legalább egy millió hektárra kell emelni.** Ehhez erős vízkormányzásra, megfelelő forrásokra, valamint jelentős szabályozási egyszerűsítésekre van szükség. Ezzel éves szinten egyrészt akár több száz milliárd forint kártól óvhatjuk meg a magyar gazdaságot, másrészt legalább ekkora mértékben növelhetjük a kibocsátást.
Csak így érhető el a fehérjeprogram sikeres megvalósítása, a vetőmag- és az élelmiszeripar számára szükséges magas minőségű termékek (gyümölcs, ipari zöldség) előállítása.
A piaci folyamatokból fakadó károk mérséklésére létre kell hozni egy **Jövedelemstabilizációs Alapot,** és azt az élelmiszeripar számára is meg kell nyitni. Az állattartó ágazatokban emellett a jelenleg hiányzó komplex kockázatkezelési rendszert is ki kell építeni.
Fontos előrelépés, hogy a **NAK 2018 májusára elkészíti az Európában egyedülálló, a teljes országot lefedő jégkármérséklő rendszerét.** Ezzel közel 50 milliárd forint termelési értéket mentünk meg csak a mezőgazdaságban, úgy, hogy mindez egy forint plusz befizetést sem igényel a termelők részéről.

7. Együttműködés

A hatékonyabb termelésre, az egyre erősödő verseny mellett, nem minden mezőgazdasági termelő lesz képes a jövőben. Az „életben maradás" záloga az önkéntes összefogás, az együttműködés lesz, fel kell ismerni, hogy az együttműködésnek nincs alternatívája. Ezért ki kell alakítani a termőföldtől az asztalig terjedően a különböző méretű gazdaságok termékpálya szintű szerveződésének kölcsönös előnyökön nyugvó új szabályozási rendszerét. Különösen a kis gazdaságok esetén a továbbfejlődés záloga az önkéntesség elvén alapuló, összehangolt beszerzési, termelési és értékesítési tevékenységet folytató termelői közösségek létrehozása, a termelők szövetkezése. Ezért miközben erősítenünk kell a jelenleg működő együttműködési formákat, olyan jogszabályi környezetet kell kialakítani, mely a közösségi formák jelenlegi hátrányait kompenzálva támogatni és ösztönözni tudja az önkéntes együttműködés minden irányát és formáját, biztosítva ezzel, hogy „senkit nem hagyunk az út mellett".
Előnyben kell részesíteni az élelmiszerláncok egészét átfogó, hálózatos együttműködéseket, amelyekben annak szervezeti formája garantálja, hogy a termelés is részesüljön a kereskedelmi profitból. Kulcsfontosságúnak tartjuk, hogy az együttműködések elterjedéséhez az azokat **akadályozó tényezőket kell elsősorban megszüntetni,** valamint képzéssel támogatni kell az együttműködésekkel kapcsolatos információk mind szélesebb körű elterjesztését.

8. Teljes élelmiszerlánc fejlesztése

A fejlődés elképzelhetetlen a teljes élelmiszerlánc együttműködésének és hatékonyságának javítása nélkül. Az agrárgazdaság modernizálása csak úgy képzelhető el, ha a **2 000 milliárdos keretből mérettől függetlenül az élelmiszeripari vállalatok hatékonyságát is javítjuk.** Szükség lesz a hosszú távú működőképességet jobban támogató pályázati lehetőségek biztosítására, termékfejlesztési támogatások és hitelkonstrukciók kidolgozására. El kell érni, hogy a **hazai alapanyag minél nagyobb hányada kerüljön a hazai élelmiszer-feldolgozókhoz.** Ezen belül különösen célszerű lenne kedvezményeket biztosítani a termelői közösségek feldolgozó kapacitásának kiépítéséhez, tulajdonszerzéséhez, továbbá a feldolgozási és értékesítési folyamatok koordinálására elő kell segíteni a termelői együttműködések másod-, illetve harmadszintű szerveződéseinek létrejöttét.
A jövőben kiemelt prioritásként kell kezelni az agrártermékek hazai kiskereskedelmében a nemzeti tulajdonban levő kereskedelmi láncok kialakítását és a hazai termékek arányának további növelését a boltok polcain, ennek érdekében **50 százalék fölé kell emelni a magyar tulajdonú üzletláncok piaci arányát.** Ez az alapfeltétele annak, hogy regionális szinten is meghatározó piaci szereplővel bírjunk hosszútávon. Versenyképességünket tovább erősítené egy **koordinált, piacorientált agráripari promóciós és menedzsment szervezet.**

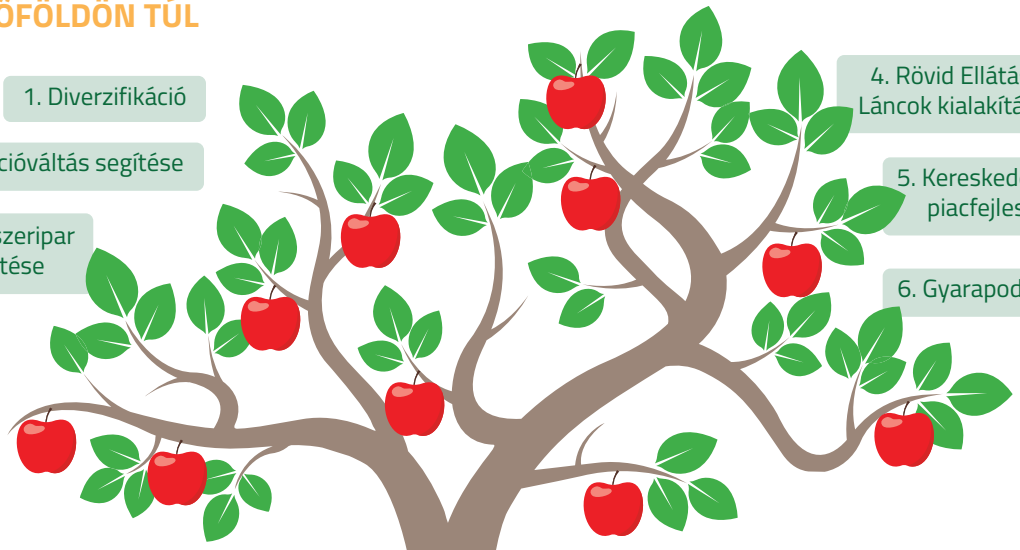
9. Intézményrendszer

Versenyképességünk egyik fontos kulcsa, hogy az állam mennyiben tudja támogatni a piaci szereplőket tevékenységeikben. Jelenleg ezen a területen elmaradásunk van, így itt is szükség van a fejlesztésre. Ennek során **a legfontosabb szempont nem feltétlenül a közigazgatásban dolgozók száma, hanem a folyamatok gyorsítása, egyszerűsítése, a költségek csökkentése, a fejlesztést támogató szabályozórendszer biztosítása,** akár az intézményrendszer kialakításakor, akár a jogszabályok megalkotásakor.

Annak érdekében, hogy lehetőségeinket kihasználhassuk, a versenyben megőrizhessük, de inkább javíthassuk pozícióinkat, és egy élhető vidék alapjait lerakjuk, a fentiek mellett a teljes javaslatcsomag számos más területen azonosít beavatkozási lehetőségeket. Kezdve azoktól az alapoktól, amelyeket **a termőföldön innen** kell megteremteni, folytatva **a termőföldön** érzékelt témákon át egészen **a termőföldön túl**, az ellátási lánc végén helyet foglaló területekig.

Azonban önmagában a problémák számbavétele és megoldási javaslatok ismertetése nem elég ahhoz, hogy a kívánt változások bekövetkezzenek. A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara megkezdi a szükséges egyeztetéseket a Kormánnyal egy jogszabály-alkotási tervről, valamint az egyes ágazati stratégiákról.

III. A TERMŐFÖLDÖN TÚL

1. Diverzifikáció
2. Generációváltás segítése
3. Élelmiszeripar fejlesztése
4. Rövid Ellátási Láncok kialakítása
5. Kereskedelem és piacfejlesztés
6. Gyarapodó Vidék

II. A TERMŐFÖLDÖN

1. A termékpálya szintű együttműködési lehetőségek az agrárgazdaság területén
2. Munkaerő-foglalkoztatási kérdések
3. Digitalizáció
4. Versenyképes szaporítóanyag-előállítás és fajtainnováció
5. Fenntarthatóság az agráriumban

I. A TERMŐFÖLDÖN INNEN

1. Versenyképes birtokszerkezet
2. A mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek különálló öröklési rendszere
3. Adórendszer, működési formák egyszerűsítése
4. Adatszolgáltatások, gazdaságszerkezeti adatbázisok
5. Kutatás-fejlesztés, innováció, mint a fejlődés motorja
6. Tudásátadás, tudásmenedzsment
7. Támogatáspolitika
8. A mezőgazdasági vízgazdálkodás, öntözésfejlesztés alapjainak megteremtés

Amennyiben mindezeket megoldjuk, azzal egyúttal a vidék népességmegtartó képességét is megerősítjük. A magyar agrár- és élelmiszergazdaság rendelkezik mindazokkal az adottságokkal, amelyek képessé teszik nem csak a hazai, hanem nemzetközi szinten is versenyképes, magas hozzáadott értékű élelmiszerek előállítására. Egy olyan vidéki Magyarországot szeretnénk látni, amelynek gerincét a parasztpolgári réteg adja saját vállalkozással, saját egzisztenciával, felkészültséggel, magabiztossággal, kulturális igényességgel."

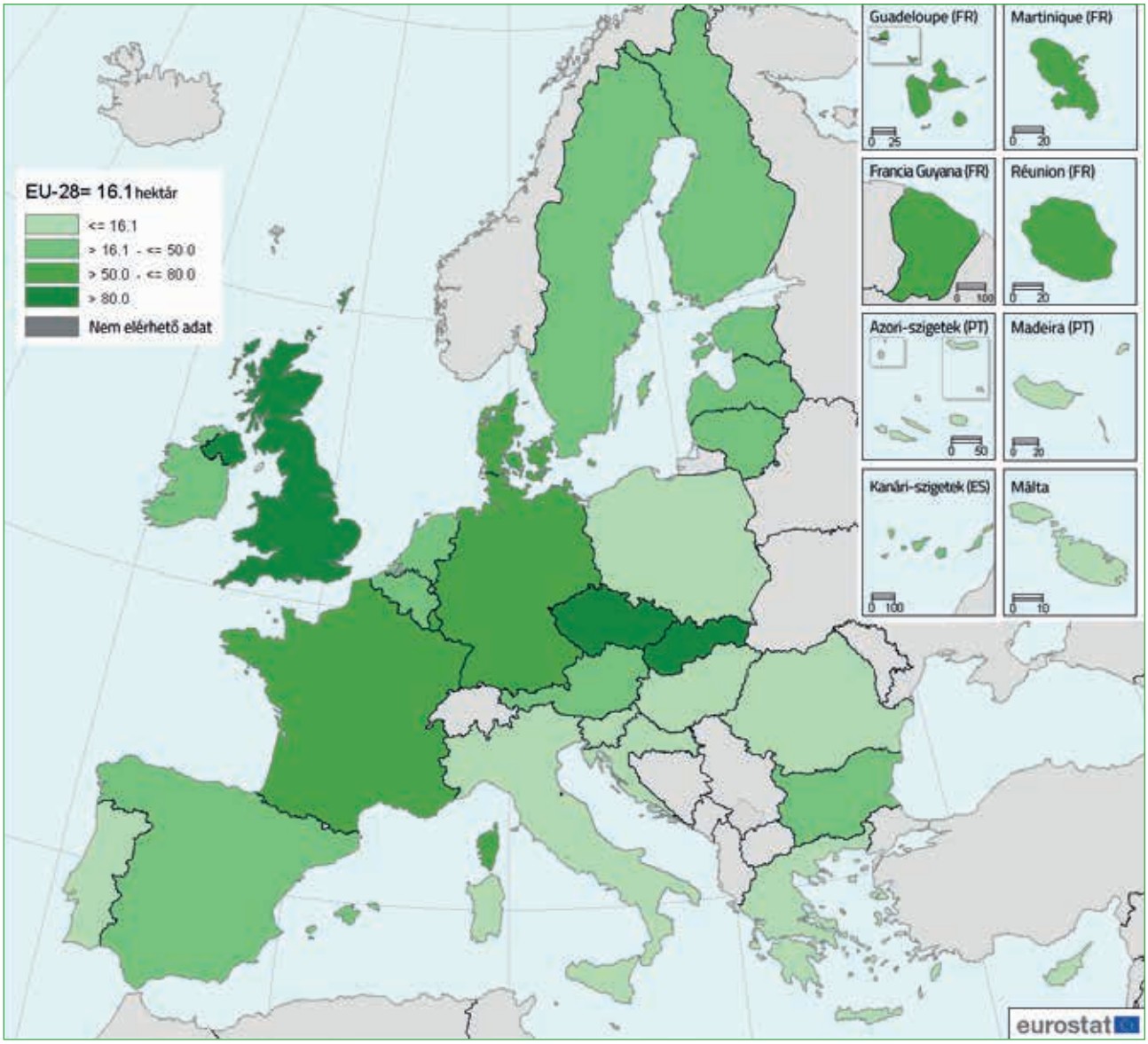
A TERMŐFÖLDÖN INNEN

I. 1. VERSENYKÉPES ÉS FENNTARTHATÓ BIRTOKSZERKEZET

A Földforgalmi törvény alapján a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK) felhatalmazást és feladatot kapott, hogy lássa el a helyi földbizottságok helyett a termőföldek adásvételi szerződéseinek speciális szabályok szerinti, elsősorban szakmai szemmel történő értékelését. A kontroll, amit a NAK gyakorolhat, sikeresen akadályozza meg és szűri ki a nem megfelelő, mindenekelőtt spekulációs célú földvásárlásokat, és teret biztosít ahhoz, hogy a helyi gazdálkodók megerősödjenek és gyarapítsák birtokaikat.

A NAK-nak elsődleges céljai között szerepel az, hogy ezt a feladatot ellássa és fejlessze. Eddig közel 200 ezer szerződést vizsgált már meg, és hozott ezek ügyében állásfoglalást a megyei elnökségek révén. A gazdálkodók nagy többsége igényli ezt a jelenlétet, ezért szükség van rá, hogy a NAK ne csak a meg nem alakult földbizottságot helyettesítő szervként legyen meghatározva, hanem mint e feladat konkrét és kizárólagos címzettje.

Birtokstruktúra az EU-ban

Forrás: Eurostat

Az EU 28 tagállamában 2013-ban 16,1 hektár volt az átlagos birtokméret, ami azóta is folyamatosan nő. Németországban a gazdaságok 55 százaléka, Franciaországban 57,2 százaléka, míg az Egyesült Királyságban 61,3 százaléka művel 20 hektárnál nagyobb területet. Egyidejűleg az átlagos gazdaságméret az Egyesült Királyságban 93,5 hektár, ami a 2013-as uniós átlagnak majdnem hatszorosa, de Csehországban is a megművelt területek néhány nagyobb gazdaság kezében összpontosulnak, elérve ezzel az átlagos 133 hektáros méretet. Az EU 28 tagállamában számlált 10,8 millió mezőgazdasági termelő 66 százaléka 5 hektár alatti nagyságú területet művel, míg 100 hektár feletti nagyságú területek a birtokosok 3 százalékának művelésében vannak. A termelők több mint 40 százaléka csupán 2000 euró alatti éves árbevétellel rendelkezik, amely az uniós mezőgazdasági összbevétel 1 százalékának felel meg. Ezzel ellentétben 2,4 százalékuk eléri az évi 250 000 eurónyi árbevételt, ezzel jelentősen, több mint 50 százalékban hozzájárul az uniós mezőgazdasági bevételekhez.

Magyar birtokszerkezeti jellemzők

Az agráriumot érintő legfontosabb problémák egyike a jelenlegi birtokszerkezet. 2016-ban a mintegy 6,2 millió hektárnyi földrészletre közel fél millió természetes vagy jogi személy részére volt bejegyezve földhasználat. Az egyéni gazdaságok művelik a mezőgazdasági földek 58 százalékát, a szántóterületek 56 százalékát. A gazdasági szervezetek szerepe a 30 hektárnál nagyobb területekre összpontosul.

A használt földek mérete tekintetében jelentős eltéréseket tapasztalhatunk a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok között. Míg előbbieknek csak 3,7 százaléka, addig utóbbiak 59 százaléka gazdálkodott 1 hektárnál kisebb nagyságú földterületen. Az 1000 hektár feletti birtokokat jellemzően csak szervezetek művelik, azonban a jogi szabályozások következtében az elmúlt években a 2500 hektár feletti területet használó gazdasági szervezetek száma is jelentősen csökkent. A földforgalmi és támogatási szabályozásokat követően a földek egy jelentős része került át - legalábbis papíron - a 300-1200 hektár közötti birtokméreten gazdálkodó cégek kezelésébe. 2016-ban az átlagos gazdasági méret magánszemélyek esetében 7,6 hektár, gazdasági társaságok esetében 240 hektár volt. Ezek azonban elméleti adatok, a valóságot különböző támogatási és adóoptimalizálási okokból nem tükrözik hitelesen.

A tapasztalatok azt támasztják alá, hogy ez a birtokstruktúra – megfelelő együttműködések nélkül – nem mutat kellő hatékonyságot és versenyképességet. A nagy számú, alacsony birtokmérettel rendelkező természetes személyek önállóan nem tudják megteremteni a versenyképes termeléshez szükséges feltételeket, infrastruktúrát. A kis üzemméret nem kedvez a mezőgazdasági termelésnek és a főfoglalkozású termelőknek sem.

A NAK javaslata

Álláspontunk szerint a jelenlegi magyarországi birtokstruktúra nem fenntartható, a következő években mindenképpen birtokkoncentráció várható. Ezen folyamat kívánatos elemei az osztatlan közös földterületek megszüntetése, a tulajdoni viszonyok rendezése és a földek aprózódásának megakadályozása. Az osztatlan közös tulajdonban lévő földrészletek 2015-ben megkezdődött kimérése kapcsán a **birtokegyesítések, földcserék mielőbbi végrehajtására** van szükség, mely megakadályozná a művelésre alkalmatlan, vagy arra csak aránytalanul nagy anyagi ráfordítással alkalmas földrészletek újonnan történő kialakulását, vagy a meglévők további gazdaságtalan művelését.

Mivel a hazai birtokstruktúra jelenlegi állapota a kárpótlásban gyökerezik és az az állam intézkedése volt, így annak esetleges negatív következményeit is az államnak kell viselnie. Ezért meghatározott birtoknagyság alatti földrészletek esetében, ha a tulajdonos személye az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett címen nem található, megfelelő eljárási garanciák közbeiktatásával a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet (NFA) legyen jogosult ezen személyek törvényes képviselőjeként mind tulajdoni, mind használati kérdésekben nyilatkozni. A volt tulajdonos valamint annak örököse pedig e minő-

ségének igazolása után kaphassa meg a vételárat (elévülési idő nélkül), illetve a befolyt bérleti díjat, a fenntartási, kezelési költségek levonását követően.

Az államnak az így kezelt bevételekből aktívan kell fellépni az osztatlan közös tulajdonban álló nem, vagy gazdaságtalanul művelt földek felvásárlásában, és azok összevonását követő értékesítésével **versenyképesen művelhető parcellák**at kell a tulajdonosok rendelkezésére bocsátani. Az állam tulajdonába adományként került földterületeket célszerű lenne a szomszédos földbirtok használójának megvételre kínálni. Ezzel egy lépésben lehetne az adományozott területet a termelésbe visszakapcsolni, valamint a koncentrált birtokméretet elősegíteni. A program a költségvetés részére többletteherrel hosszú távon nem jár, azonban jelentős gazdasági előnyt lehetne realizálni annak eredményeként.

Javasoljuk, hogy a meghatározott értéket, **0,5 millió forintot el nem érő értékű területek adásvétele** esetén **ne legyen szükség kötelező jogi képviselőt igénybe venni,** hanem az ügyletet a NAK közreműködésével lehessen lebonyolítani. Az ügyletet azonban ebben az esetben is az általános szabályok szerint jóvá kell hagynia az érintett szerveknek, ezen eljárásokat az ügyvédkényszer megszüntetése nem váltja ki, csak az ellenjegyzés módja változna. Ugyanezen szolgáltatás keretében a NAK a jogi képviselőt nem igénylő haszonbérleti szerződések megkötésében is közreműködhet, biztosítva ezek minőségének javulását.

Ideális esetnek azt tartjuk továbbá, hogy természetes személyek esetében a **föld használója és tulajdonosa ugyanaz** legyen. Ehhez szükséges a megfelelő és támogató jogi környezet kialakítása.

Tekintettel arra, hogy a **termőföld használatának kérdése nemzetpolitikai fontosságú,** az elkövetkező évek egyik legnagyobb feladata lesz a termőföld magyar kézben tartása. Ennek biztosítéka a **helyi földbizottság szerepének megerősítése,** hiszen csak ők tudják a helyi ismeretek figyelembe vételével ezt befolyásolni. Emellett a **földforgalmi törvény finomhangolásá**ra is szükség van, többek között a földcserék szabályozása kapcsán.

Mivel a hazai birtokstruktúra jelenlegi állapota a kárpótlásban gyökerezik és az az állam intézkedése volt, így annak esetleges negatív következményeit is az államnak kell viselnie.

I. 2. A MEZŐ- ÉS ERDŐGAZDASÁGI HASZNOSÍTÁSÚ FÖLDEK KÜLÖNÁLLÓ ÖRÖKLÉSI RENDSZERE

Az agrártermelést folytató európai országok az öröklés tekintetében többféle szabályozást alkalmaznak.

A **dán öröklési jog** a földbirtokok elaprózódásának megakadályozását, illetve a gazdaságok racionális méretben történő megtartását célozza meg azzal, hogy a birtokmaximumra vonatkozó szabályok érvényesülnek. Az örökös az örökhagyó halálával jogot szerez a hagyatékon, így ha nincs végrendelet vagy öröklési szerződés, akkor főszabály szerint a közjegyző a hagyatékot osztatlan egységben adja át az örökösöknek, akik közösen üzemeltetik vagy haszonbérbe adják a földet. Ha van olyan örökös, aki a föld megművelését maga vállalja, akkor a törvény lehetőséget ad arra, hogy a bíróságtól kérje a föld tulajdonjogának megszerzését, míg a többiek pénzbeli megváltásra tarthatnak igényt. A pénzbeli megváltás során a hagyaték tárgyát képező termőföldterületek esetében nem a magasabb forgalmi értéket veszik alapul, hanem az úgynevezett hozamértéket. Ez általában a forgalmi érték 60 százalékánál nem magasabb és a termőföldek minőségi osztályba sorolásához igazodik. Ha nincs olyan örökös, aki hajlandó üzemeltetni a gazdaságot, akkor azt az állam szerzi meg. Az állam gazdálkodást ugyan nem folytathat, de továbbértékesítheti a területet. Ekkor alapvetően két ügylet jön létre, egyrészt az állam és az örökös között a hagyatéki termőföld pénzbeli megváltása, másrészt pedig az állam és a gazdálkodásra alkalmas valamint arra hajlandó személlyel kötött adásvételi szerződés.

A **francia öröklési jog** is figyelembe veszi a mezőgazdasági üzemet, mint a gazdálkodás alapvető egységét, azonban alkalmazza a bírósági kiutalás rendszerét is. Ebben az esetben a hagyaték tárgyát képező mezőgazdasági üzemet valamely örökösnek, illetve a túlélő házastársnak utalhatja ki a bíróság, kizárólagosan, ha az örökhagyó életében már részt vettek a gazdálkodásban. Így a hagyaték átszállása nem az örökhagyó halálával történik, hanem külön intézkedés, a kiutalás rendszere szükséges hozzá. Ez esetben is, a kiutalással szerző félnek el kell számolni a többi örökössel, amelyet egy elnyújtott megváltási idővel könnyít meg a jogalkotó. Alanyi oldalon tehát olyan örökös állhat, aki vállalja az üzem továbbvitelét vagy 6 hónapon belül bérbe adja azt más működtető örökösnek vagy az örökösök által alapított vállalkozásnak, művelési közösségnek. A haszonbérlet jogintézményénél is alkalmazzák az öröklést, melyre a bérlő olyan örökösei tarthatnak igényt, akik korábban is részt vettek a mezőgazdasági üzem működésében.

A **spanyol jogban** a termőföld öröklése esetén a legfontosabb a birtok egyben tartása, amit vagy az örökösök általi közös gazdálkodással, műveléssel vagy a föld haszonbérbe adásával oldanak meg. A bérlő halála nem bontja fel a jogviszonyt, azt az örököse folytathatja, aki az örökhagyó által kijelölt személy – lehetőleg fiatal mezőgazdasági termelő – lehet, ha pedig ilyen nincs, akkor az örökösök állapodnak meg.

Az **olasz jog** is ismeri a szokásjogon alapuló öröklési rendet, miszerint a föld tulajdonjogát egyetlen örökös szerzi meg. Így több örökös esetén a hagyatékot egyetlen örökös is magához válthatja hozamértéken, sőt haszonbérletként akár egyoldalú jognyilatkozatával is használatba veheti az az örökös, aki eleve mezőgazdasági tevékenységet végez, és vállalja a terület művelését. A fő törekvés itt is a birtoktestek egyben tartása. A haszonbérlet is öröklődik, sem a bérlő, sem a bérbeadó halálával nem szűnik meg automatikusan a szerződés.

A **német öröklési jogban** is a bírósági kiutalásos rendszer az irányadó, melynek legfontosabb célja, hogy a mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek esetében az örökléssel egy személy tulajdonába kerüljön át a föld. Az általános öröklési szabályoktól eltérően tehát a bíróság választja ki több örökös közül azt, akinek kiutalja a földet. Természetesen előnyt jelent, ha már az örökhagyó életében is hivatásszerűen a gazdaságban dolgozott az örökös. Ő az esetleges többi örököst a forgalmi értéknél alacsonyabb hozamértéken fizeti ki, mely összeg a földterületnek az örökös által történő későbbi értékesítése esetében a forgalmi értékre egészül ki. Akárcsak a tulajdonjog, úgy a haszonbérleti jog is örökölhető.

Ausztriában a tartományi törvények szintjén találunk speciális szabályokat a mezőgazdasági, illetve erdőgazdasági hasznosítású földek öröklése tekintetében. Az örökhagyó rendelkezésétől függően általában a túlélő házastárs jogosultságait védik a jogszabályok. Az örököstársak közösségének, vagy csak az egyik örökösnek a földöröklése itt is irányadó, és a földhaszonbérleti szerződések sem szűnnek meg automatikusan valamely fél halálával. Az osztrák magánjogban a hagyaték az örökhagyó halálával nem száll át automatikusan az örökösre, az öröklés beálltához külön eljárást és külön jogi tényt kíván meg.

A NAK javaslata

Magyarországon jelenleg a generációváltás a szemünk előtt zajlik. Álláspontunk szerint a mezőgazdasági üzemhez tartozó vagyon esetében megfontolandó lenne – a fenti példák alapján is – a **speciális öröklési szabályrendszer** kialakítása, melynek lényege, hogy **a mezőgazdasági üzemet, mint hagyatékot, egységesen** kellene kezelni. Ez kiterjedne nem csak a földre, hanem az egyéb vagyonelemekre is.

Az újratermelődés megakadályozása érdekében az új öröklési rendszer kettős célja az lenne, hogy megvalósuljon a **versenyképes méretű gazdaságok** öröklése, valamint hogy **elkerüljük a gazdaságok öröklés útján történő elaprózódását** egy minimum méret megállapításával, mely alatt a gazdaság már nem lenne tovább osztható. A megosztás feltétele lenne tehát, hogy annak eredményeként az örökösök tulajdonában egy gazdálkodó család fenntartásához és foglalkoztatásához szükséges méretű önálló gazdaság alakuljon ki, és az örökös azt akár egy jogi személyiségű családi gazdaság keretei között hasznosítja. Amennyiben a hagyaték osztásával létrejövő üzem nem érné el a gazdálkodó család fenntartásához és foglalkoztatásához szükséges méretet, úgy azt kizárólag egy örökös veheti át. Ezen örökös köteles biztosítani a **birtoktest egy tagban tartását,** míg az örököstársait pénzben kell kiváltania: egy összegben, vagy járadék formában.

Annak érdekében, hogy ez a rendszer megfelelően működjön, indokolt egy **hosszú lejáratú, állami garanciavállalás melletti hitelkonstrukció** kialakítása. Ezt a hitelkonstrukciót abban az esetben is alkalmazni lehetne, ha nincs a gazdaságot átvevő örökös, és a hagyatékban lévő gazdaság adottságai és terjedelme az önálló gazdasági működtetést nem teszik lehetővé. Ilyenkor az örökösök választásuk szerint kérhetik az illetékes mezőgazdasági igazgatási szervtől a gazdaságnak a vele szomszédos másik gazdasággal történő egyesítésének engedélyezését (birtokösszevonási célú gazdaságátadás).

Van mód arra is, hogy ne osszuk meg sem a földbirtokot, sem az agrárüzemet. Ilyen lehetőség a jogi személy tulajdonába adott agrárüzem lenne, azonban a földforgalmi törvény a földtulajdonjogot érintően jelenleg ezt nem engedélyezi. Megoldást jelenthet a következő fejezetben ismertetett, **újradefiniált családi gazdaság,** amely nem teszi lehetővé a termőföldek üzletrészen keresztüli értékesítését, ám tőkeegyesítő jellegét továbbra is megtartja, annak minden pozitív hozadékával együtt.

A haszonbérleti díjakon keresztül a jelenlegi használati viszonyok ágazati szinten évente mintegy 200 milliárd forint kiáramlást eredményeznek, ezt mindenképp csökkenteni kell. Egy olyan **ösztönző rendszer** bevezetésére van szükség, amely minél nagyobb arányban a **saját tulajdonban lévő föld művelése irányába** mutatna. Ha egy földműves megörököl egy földterületet, de azt bármilyen okból nem kívánja megművelni, akkor javasoljuk, hogy legyen lehetősége azt illetékmentesen a kötelező művelési időszak lejárta előtt eladni egy olyan földműves részére, aki azt meg is művelné. Megoldás lehet, ha a földterület ellenértékét az ilyen örökös pl. – termőföldek értéknövekményével megegyező hozamú - speciális agrárkötvénybe fektethetné.

Hangsúlyozzuk, hogy az is egy fontos cél, hogy az állam tulajdonában ne legyenek művelésre alkalmas termőföldek, hanem azok tulajdonjogát a földet művelni kívánók számára adja át.

I. 3. ADÓRENDSZER, MŰKÖDÉSI FORMÁK EGYSZERŰSÍTÉSE

Forgalmi típusú adók

Hosszú évek óta a hazai mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatban érintett szereplők egyik legfontosabb célja az alapvető élelmiszerek európai viszonylatban is magasnak számító áfakulcsának minél hamarabbi csökkentése. Az élelmiszerek összesített súlyaránya a fogyasztói kosárban a Központi Statisztikai Hivatal 2016-os adatai alapján 26,5 százalék volt, így a terület kiemelt fontossággal bír. Ettől is fontosabb azonban, hogy a magas áfakulcs miatti áfacsalások különböző módjai a legálisan működő szereplők számára mind nagyobb problémát jelentenek.

Az érdemi áfacsökkentés gazdaságfehérítő hatására nagyon kedvező példa, hogy 2014. január 1-jén az élő- és félsertés esetében az áfa 5%-os szintre csökkent. A NAK által az érintett gazdálkodók körében végzett felmérés eredménye azt mutatta, hogy nem sokkal az intézkedés bevezetése után az érintett gazdasági szereplők többsége (82%) pozitívan ítélte meg az intézkedés érzékelhető, vagy várt hatásait. A megkérdezettek csaknem fele viszont úgy vélekedett, hogy az ágazat versenyképességének javulásához további áfacsökkentésre lenne szükség, a termékpálya más szakaszain is. A kereskedelmi láncok a 22%-os áfacsökkentést teljes egészében eljuttatták a fogyasztói árakban a lakosság részére. A kereslet 18-20% körüli mértékben növekedett.

Az ágazatban tapasztalt fehéredésre jó példa, hogy miközben a nyilvántartott hazai állomány újra csökkent és ezzel párhuzamosan az élősertés-import is mérséklődött, a vágásszám az elmúlt négy évben folyamatosan növekedett: 2014 óta 15%-kal, az áfacsökkentés évétől, 2013-tól pedig közel 25 %-kal.

A 2016-2017-ben végrehajtott áfacsökkentésekről szintén elmondható, hogy egyértelműen jó, a sertés- és baromfiágazatban ráadásul nagyon jó időben meglépett változtatások voltak. A 2016 elején a sertés tőkehúsokra bevezetett áfacsökkentés nélkül 2017 második felében – nemzetközi piacokon bekövetkezett változások miatt – megemelkedő élőállat-árak következtében a fontosabb húsrészek kiskereskedelmi ára a lélektani 1500 Ft/kg fölé került volna. Ez mind a fogyasztásra, mind az ágazatra újabb, elhúzódó negatív hatást gyakorolt volna. Egyértelműen cáfolható tehát azon közkeletű vélekedés is, hogy az áfacsökkentés a piaci árakban nem mutatkozott meg, ugyanis ezen változás nélkül jelenleg az árak a világpiaci tendenciáknak köszönhetően vélhetően sokkal magasabb szinten állnának.

A NAK javaslata

A NAK az alapvető élelmiszerekre vonatkozóan javasol áfacsökkentést, még a munkát terhelő adók mérséklésére való törekvés mellett is. Ezt az ágazatban tapasztalható feketegazdaság mértéke különösen indokolja. Amennyiben **valamennyi alapvető élelmiszer esetében 5%-os ÁFA** lépne életbe, az számításaink szerint nem jelentene érdemi kiesést a költségvetés számára.

Meggyőződésünk, hogy komplex módon kell vizsgálni a helyzetet, ahol mind a bevételi, mind a kiadási oldalon tapasztalható piacfehéredés és a fogyasztás növekedése, valamint a fogyasztóknál maradó, más termékekre elköltött összegek adó- és járulékbevételei kompenzálják a kiesést. Ezt a folyamatot segítené továbbá a későbbiekben ismertetett új mezőgazdasági adórendszer bevezetése is. Az elmúlt években megvalósított áfacsökkentések tapasztalatai is azt mutatják, hogy a tényleges költségvetési hatás végül elmaradt az előzetesen várttól, amiben ezek az okok játszották a fő szerepet.

Meg kell határozni azokat a gazdasági kritériumokat, amik szükségesek a további áfacsökkentéshez. Emellett egyértelműen meg kell állapítani, hogy mely termékkörök élveznek prioritást az áfacsökkentés sorrendjében, a fogyasztásban betöltött súlyuk, de főleg a feketegazdaság mértékéből kifolyólag. Az ezen szempontok szerint végrehajtott, kiszámítható változások az ágazat egésze mellett a teljes társadalom részére rendkívül hasznos eredménnyel járhatnak.

> **Szükség van az alapvető élelmiszerek áfájának 5 százalékra csökkentésére.**

Jövedelem típusú adók a mezőgazdaságban

2015-ben a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás és a halászat által megfizetett társasági osztalékadó nem érte el a 38 milliárd forintot, ami összefügg a működési formákhoz kötődő, eredeti céljuktól azonban elszakadt kedvezmények adta adóoptimalizálási lehetőséggel. A jelenlegi rendszer arra ösztönözte a piaci szereplőket, hogy az adófizetés elkerülése érdekében több jogi entitássá írják szét a valóságban egy egységként működő gazdaságukat.

A NAK javaslata

Jelentős egyszerűsítés keretében javasoljuk egy átláthatóbb adórendszer bevezetését. Ennek főbb pontjai az **őstermelői tevékenység felülvizsgálata,** a **családi gazdaság jogi személyiséggel történő felruházása, valamint a kis és közepes méretű gazdaságokat támogató adórendszer bevezetése.**

A jelenlegi őstermelői jogviszonyt az eredeti céljára szükséges visszaállítani, azaz a háztáji termelésben felmerülő fölösleg értékesítésére. Ennek érdekében drasztikusan, javaslatunk szerint egy alacsony, például a kistermelői rendelet szerinti mértékhatárra kell **csökkenteni az őstermelő adózás igénybe vételének lehetőségét,** a termékkört be kell szűkíteni, és a közös őstermelői igazolvány kiváltásának lehetőségét is meg kell szüntetni 2019 végéig. Azok a termelők, akik e mértékhatár alatt értékesítenek, továbbra is adófizetési kötelezettség nélkül folytathatnák tevékenységüket. Azok, akik ennél nagyobb mértékben árusítanak, álláspontunk szerint már nem fölösleget értékesítenek, így esetükben nem indokolt a továbbiakban a kedvezmény fenntartása.

Ezzel egyidejűleg hasonló kedvezményekkel, de a meglévő hátrányok nélkül biztosítani kell egy olyan új működési formát, amit az értékesítésre termelő – jelenleg – őstermelők választhatnának. Ezt a családi gazdaság jelenlegi formája helyett bevezetendő új specifikus cégforma jelentené. Ennek lényege, hogy a felek közeli hozzátartozói viszonyban lennének egymással, az együttműködésüket szerződésben szabályoznák, amely adott esetben kiterjedne a vagyon egyben tartását lehetővé tevő megállapodásra, jog alapítására, de akár öröklési szerződési jelleggel a vagyon öröklésére vonatkozó külön megállapodásra is. Megfontolandó, hogy a családi gazdaság ezen vállalkozási formában mezőgazdasági üzemként történő működtetése során a családtagok kft.-hez hasonló korlátozott anyagi felelősséggel rendelkeznének, a vezetője ügyvezetőnek lenne tekinthető. Továbbá ezen cégforma esetén a föld használatára vonatkozó földforgalmi szabályokat is kedvezőbbé kell tenni, például a bevitt földekre külsős fél elővásárlási joga ne érvényesülhessen, továbbá a leszármazók közötti illetékmentességhez hasonló szabályokat kellene alkalmazni.

Javasoljuk továbbá az új családi gazdaságokba **apportként bevitt javak adó- és járulékmentességét.**

A **családi gazdaságok** – amennyiben ezt tevékenységi körük lehetővé teszi – a későbbiekben részletezett **kedvezményes mezőgazdasági adózás**ra is jogosultak lehetnek.

Ezen intézmény jogi kereteinek kialakítása érdemi kedvezményeket, fejlődési lehetőséget jelentene a családi gazdaságoknak.

Egyúttal **meg kell szüntetni** annak lehetőségét, hogy **egy személy ugyanazt a mezőgazdasági tevékenységet több jogi, adózási formában is folytathassa.** A jövőben a következők lennének az elismert formák: őstermelő, egyéni vállalkozó, családi mezőgazdasági vállalkozás, gazdasági társaság, szövetkezet.

Az új jogi forma mellett egy új adózási lehetőség bevezetését is szükségesnek tartjuk, amelynek főbb céljai az alábbiak lennének:

- ne ösztönözzön a gazdaságok mesterséges, rendkívül alacsony méretű „szétírására",
- csökkentse a termelők tranzakciós költségét,
- támogassa a kis és közepes méretű agrárgazdaságokat,
- az állam számára is csökkenő adminisztratív terhet jelentsen, ezzel lehetővé téve a bürokráciacsökkentést.

Ezeknek a céloknak megfelelne egy olyan adózási forma bevezetése, mely **100 millió forint árbevételig adómentességet** biztosít a gazdálkodók számára, amely összegbe a kapott támogatás nem számítana bele.

Az adó minden olyan családi mezőgazdasági vállalkozás számára választható/elérhető kell legyen, amely mezőgazdasági tevékenységet végez, feltéve, hogy a nem mezőgazdasági (de agrár-, élelmiszergazdasághoz és vidékfejlesztéshez kötődő) tevékenységéből származó árbevétel a teljes árbevétel 50 százalékát nem haladja meg.

Összességében elmondható, hogy az új adónem bevezetése nem veszélyeztetné az érintettek működését, a csökkenő adminisztratív terhek, az átláthatóbb működési szerkezet, a jövedelem kifehérítése eredményeként jelentkező finanszírozási lehetőségek megnyílása pedig a termelők számára is egyértelmű előnyt jelentenének. Emellett a kormányzat részére is előrelépést hozna az intézkedés a bürokráciacsökkentés területén, hiszen a jelenlegi látszatgazdaságok működéséhez szükséges adminisztráció okafogyottá válna.

Ezen megoldási lehetőség csak egy a javaslatok közül, a cél a fentiek szerinti elveknek megfelelő adórendszer kialakítása.

A hatályos szabályok értelmében a tárgyi eszközök, nem anyagi javak beruházási költségét az üzembehelyezés évében a beruházó egy összegben jogosult költségként elszámolni. **E jogosultság azonban jelenleg nem vonatkozik a termőföld beszerzési árának elszámolására. Ezt meg kell változtatni, szintén elszámolhatóvá téve annak költségét.**

> **Cél az őstermelői tevékenység felülvizsgálata, a családi gazdaság jogi személyiséggel történő felruházása, valamint a kis és közepes méretű gazdaságokat támogató adórendszer bevezetése.**

I. 4. ADATSZOLGÁLTATÁSOK, GAZDASÁGSZERKEZETI ADATBÁZISOK

Az agrárgazdaságon belül rendkívül heterogén a piaci szereplők gazdasági mérete, tudásszintje, felkészültsége, emellett a naprakész piaci és technológiai ismeretekhez való hozzáférés csatornái is kezdetlegesek vagy teljesen hiányoznak. A szereplők megalapozott gazdasági döntéseihez elengedhetetlen a piaci folyamatok ismerete, azonban nemcsak statikus információkra van szükségük, hanem a napi piaci változások dinamikus nyomon követése is fontos feladat. A gazdálkodók számára könnyen hozzáférhető gazdaságszerkezeti és piaci információk hiánya tovább mélyíti az ágazaton belüli különbségeket, fokozza a nagy termelői tömegek leszakadását és ezzel együtt azok kiszolgáltatottságát is.

A jelenlegi helyzetben az egyes hatóságoknál és szervezeteknél rendelkezésre álló adatok és információk rendkívül szegmentáltak, ami jelentős adminisztrációs többletterhet jelent mind adatszolgáltatói, mind adatkezelői oldalon. Emellett a szükséges adatkapcsolatok hiánya lehetetlenné teszi a teljes és objektív ágazati kép kialakítását is. Emellett vannak olyan szakmailag indokolt adatkörök is, melyek egyik jelenlegi adatbázisban sem lelhetőek fel, pedig azok ismerete elengedhetetlen lenne az ágazatfejlesztés és a piaci átláthatóság szempontjából.

Másrészt viszont törekedni kell az adatszolgáltatási kötelezettségek minimalizálására. Véleményünk szerint rendkívül rossz az a jelenlegi gyakorlat, hogy a különböző hatóságok, intézmények és szervezetek más-más adatszolgáltatási kötelezettségeket írnak elő ugyanarra az adatkörre. Erre talán az egyik legjobb példa a termálvíz-használó gazdálkodók esete, akik tucatnyi különböző adatszolgáltatási kötelezettséggel tudnak csak megfelelni a hatósági elvárásoknak. Az is látható, hogy minden évben egyre több helyről érkezik ilyen adatkérés a gazdálkodók felé, amit a mai informatikai háttérrel könnyedén össze lehetne vonni egy közös központi adatbázisban. Így mindenki egy helyre töltené fel az adatokat, és a szakhatóságok és szervezetek is onnan kérdezhetnék le a számukra szükséges információkat és kimutatásokat.

> **A jövőben mindenképp szükséges fokozni a NAV, a NÉBIH, a MÁK, valamint a kormányhivatalok közötti együttműködést és a kezelt adatok kölcsönös átadását is.**

A NAK javaslata

A NAK megalakulásával megnyílt a lehetőség, hogy ezen a területen is jelentős előrelépés történjen. A piac szereplők számára egyszerűen és olcsón válnának hozzáférhetővé a legkorszerűbbb technológiai, piaci és gazdálkodási ismeretek egy központilag felépített és működtetett, közösségi szemléletű **gazdaságszerkezeti adatbázis** és tudásmenedzsment rendszer támogatásával. A NAK által tervezett, magas szinten integrált gazdaságszerkezeti adatbázis létrehozása és működtetése a kamarai tagok gazdálkodási és piaci döntéseinek támogatása mellett megbízható hátteret nyújt az ágazatirányítás számára is a gazdaságpolitikai elemzésekhez és vizsgálatokhoz.

Ehhez viszont a jelenleginél lényegesen nagyobb **nyitottság és együttműködési készség** (vagy „kényszer") szükséges **a társhatóságok és intézmények részéről.** Meg kell szüntetni azt a helyzetet, hogy az adatokat kezelő szervezetek ezen adatokra saját tulajdonukként tekintenek. A lehető legszélesebb körben kötelezővé kell tenni az adatok ésszerű megosztását, valamint biztosítani kell a szükséges jogi és informatikai hátteret. Ennek érdekében a jövőben mindenképp szükséges **fokozni a NAV, a NÉBIH, a MÁK, valamint a kormányhivatalok közötti együttműködést és a kezelt adatok kölcsönös átadását** is.

ON
MAR
SELL
COST
OFF
M+
M-
MRC
7
8
9
4
5
6
1
2
3
0
%
=

I. 5. KUTATÁS-FEJLESZTÉS, INNOVÁCIÓ, MINT A FEJLŐDÉS MOTORJA

Magyarország teljesítménye nemzetközi viszonylatban

A kutatás-fejlesztés és innováció (K+F+I) fejlődésben betöltött jelentős szerepét globálisan már több gazdasági hatalom (USA, Japán, Dél-Korea, Izrael stb.) felismerte, a területnek egyre növekvő figyelmet szentelve, GDP-jük 2,8-4,3 százalékát ennek finanszírozására fordítva. Míg az EU-tagállamok egy részében (Ausztria, Dánia, Finnország, Németország, Svédország) is folyamatosan növekvő szerepet szánnak a kutatás-fejlesztésnek, addig Magyarországon a kutatás-fejlesztési ráfordítások 2016-ban körülbelül a GDP 1,2 százalékát tették ki, amely elmarad az EU-28 tagállamok 2 százalékos átlagától is. Az agrár-élelmiszer szektor ezen belül is alulfinanszírozott (5,2%), a nemzetgazdaságban betöltött szerepéhez képest (GDP 9%-a), illetve az EU-átlaghoz is viszonyítva (6%).

Hazai helyzetkép és beavatkozási területek

Állami finanszírozás alacsony szintje. Az állami kutatás-finanszírozás jelenlegi mértéke a nemzetközi szintű versenyképességhez nem elégséges. A probléma az agrár-élelmiszer szektor esetében fokozottan érvényes. Míg az üzleti ráfordítások mértéke magas, addig az állami és a felsőoktatási K+F kiadások terén Magyarország elmarad mind a visegrádi régió, mind az EU átlagától. Ennek eredményeként a beáramló európai uniós források sok esetben a működési kiadásokat fedezik, és nem az érdemi K+F+I tevékenységeket.

Nincs kapacitás a nemzetközi források lehívására. A K+F+I-hez kapcsolódó uniós pénzügyi források folyamatos növekedést mutatnak. A jelenlegi, azaz a 2014-2020-as kutatási keretprogram (H2020) összes forrása körülbelül 80 milliárd eurót tesz ki. Az agráriumot érintő rész (kb. 1200 milliárd forint) nagyságrendileg akkora, mint a jelenlegi teljes magyar vidékfejlesztési keret. Tekintve, hogy a Közös Agrárpolitika által lefedett források inkább stagnálni/csökkenni látszanak, az élelmiszergazdaság versenyképessége szempontjából meghatározó, mennyire tudja egy tagállam a kutatás-fejlesztési források adta lehetőségeket is kiaknázni. Ennek ellenére a 2007-2013-as programozási időszak kutatási forrásaiból az EU-13 országok összesen csupán 4 százalékkal részesedtek (a támogatott szervezetek számát tekintve 11 százalékos az arány). A beadott pályázatok csak 7 százalékos eséllyel nyernek. Az EU-s pályázatokon való gyenge részvétel hátráltatja a nemzetközi kapcsolatok erősödését és a tudásmegosztást is. A 2015-ben alapított BIOEAST kezdeményezés keretében ugyan már történt némi előrelépés a kapacitások fejlesztésében és a nemzetközi lobbitevékenységben, az átütő változáshoz és sikerhez szükséges kormányzati szintű fellépés és elköteleződés egyelőre még hiányzik.

Egyenlőtlen infrastrukturális felszereltség. Az elmúlt időszak jelentős fejlesztései ellenére jelenleg nem áll rendelkezésre minden intézménynél a megfelelő színvonalú kutatási infrastruktúra, erodált a fizikai felszereltség. A kapcsolódó országos nyilvántartás (NEKIFUT regiszter) is hiányos, ami gátat jelent a kihasználtságot javító külső hozzáférés számára.

Kutatói utánpótlás hiánya. A kutatóktól elvárt sokrétű feladatok (kutatás, oktatás, projektmenedzsment, szaktanácsadás stb.) adta leterheltség, illetve az alacsony fizetés egyrészt nem motiválja a jelenleg kutatóként dolgozókat, másrészt nem hívogató az ifjú kutatók számára sem. A kutatói utánpótlás (PhD-fokozatot szerzők száma) tartósan alacsony és jelentős a pályaelhagyók, illetve a külföldre távozók száma is. Ez utóbbi épp az idegen nyelv(ek)en is tudó, kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezőket vonja ki a rendszerből.

Nem megfelelő színvonalú agrárképzés[1]. A magyarországi agrárképzési rendszer jelenleg nem elég korszerű, ami gátját jelenti mind a kutatói utánpótlásnak, mind a gyakorlati oldalon a projektekben partner, szakmailag felkészült gazdálkodói és élelmiszer előállítói réteg kialakulásának.

1 A témával részleteiben külön fejezet foglalkozik.

Szakadék a kutatási és gyakorlati oldal között. Hátterében a közös munka hiányából is fakadó kommunikációs nehézségek állnak. Ennek a következménye, hogy a kutatói oldal nem a gyakorlati szereplők igényeinek megfelelő kutatásokat végez, így olyan eredmények születnek, amelyeket a gyakorlati oldal közvetlenül nem tud hasznosítani. A gyakorlatban is hasznosítható eredmények nagy része pedig nem, vagy csak korlátozottan jut el az élelmiszerlánc kis és közepes szereplőihez. Hiányzik a környezet, amely a meglévő szellemi bázis számára megteremti a feltételeket a kapcsolatépítéshez, tapasztalatcseréhez.

Kevés innováció. A termék és folyamat, vagy szervezeti és marketing innovációs tevékenységet folytató KKV-k aránya Magyarországon (15%) kevesebb, mint fele az EU-s átlagnak (30-35%). Magyarország az egymillió főre jutó szabadalombejegyzések számában (2015-ban 37 db) is számottevően elmarad az EU átlagától (105 db). A gyakorlati szereplők innovációk iránti nyitottsága korlátozott, alacsony szintű a fogékonyság az újdonságok irányába, illetve az aktivitás a problémák felismerésére, megoldására. A nagy, akár nemzetközi anyavállalati háttérrel rendelkező szereplők sok esetben saját, jól felszerelt kutatói bázissal rendelkeznek, vagy anyagi körülményeik lehetővé teszik a kutatások megvásárlását. Az élelmiszerlánc kisebb résztvevőinek ezzel szemben korlátozottak a lehetőségei. Pályázati keretek között ugyan e hátrányos helyzetben lévő körnek is módja van alacsonyabb önerejű kutatási projektekre, azonban számukra mind az önerő, mind a támogatott tevékenységek előfinanszírozása nehézségbe ütközik.

Hatékony tudásátadási rendszerek hiánya[2]. A meglévő tudás nem hasznosul széleskörűen. Általános probléma, hogy a kutatási eredmények, jó gyakorlatok nem jutnak el a felhasználókig.

Ágazati szintű átfogó koordináció hiánya. A kutatás-fejlesztés horizontális terület, ahol a kapcsolódó rendszerek és a pénzügyi források felett központi hivatal diszponál. Az agrár-élelmiszer szektor azonban e központi koordináció miatt kevés figyelmet kap, annak ellenére, hogy stratégiai fontossága vitathatatlan. Globális trend továbbá, hogy a szerepe felértékelődik, egyre tágabb keretek között értelmezzük (biomassza alapú körforgásos gazdaság[3]). A bővülő lehetőségek felismerése, illetve kiaknázása tehát több figyelmet, célzott kutatási-fejlesztési tevékenységet igényel; összehangolva a tudásmenedzsment rendszer egyéb területeivel. A kutatás-fejlesztést az oktatással, szaktanácsadással és egyéb kapcsolódó rendszerekkel integráltan szükséges kezelni, a fejlődési irányokat együttesen kijelölve, az érintett szervek, intézmények együttműködésével, egységes koordináció mellett.

2 A témával részleteiben külön fejezet foglalkozik.

A NAK javaslata

A kutatás-fejlesztés és innováció fejlesztésének fő célja, hogy az ágazat gyakorlati kérdéseire azonnali, felhasználható megoldásokat tudjon nyújtani, és a hatékonyság növekedését elősegítve képes legyen a jövedelemtermelést elősegítő megoldásokat szolgáltatni a gazdálkodók számára. Ennek érdekében az alábbi területeken kell beavatkozni:

1. Finanszírozási helyzet javítása

- **Stabil, nemzetközileg versenyképes állami finanszírozási háttér,** 2022-re az EU-átlagot meghaladó GDP-arányos ráfordítással, a nemzetközi munkákba, hálózatokba (pl. ERANET-ekbe, joint programme-okba) történő bekapcsolódáshoz szükséges társfinanszírozással.
- Összehangolt **lobbi a V4+ régióval** a releváns nemzetközi pályázati témákért (BIOEAST kezdeményezés felkarolása).
- **Hazai szereplők képessé tétele a nemzetközi források lehívására** (kapacitásfejlesztés; National Contact Point szerepkör megerősítése).

2. Megfelelő infrastrukturális és szellemi alapok megteremtése

- Állami és felsőoktatási **kutatóhelyek felszereltségében meglévő egyenlőtlenségek megszüntetése,** naprakész infrastruktúra-nyilvántartás vezetésével.
- **Vonzó kutatói életpályamodell** kialakítása reális elvárásokkal (kutató-oktató-projektmenedzser stb. szerepek megfelelő szintű lehatárolása a hatékony, fókuszált munkavégzéshez), nemzetközileg versenyképes lehetőségekkel és anyagi javadalmazással, az előrelépés egységes és átlátható feltételeivel.
- **Színvonalas agrárképzés,** kiegészítve a képzési eszköztárnak is meghatározó részét jelentő infrastruktúrával.

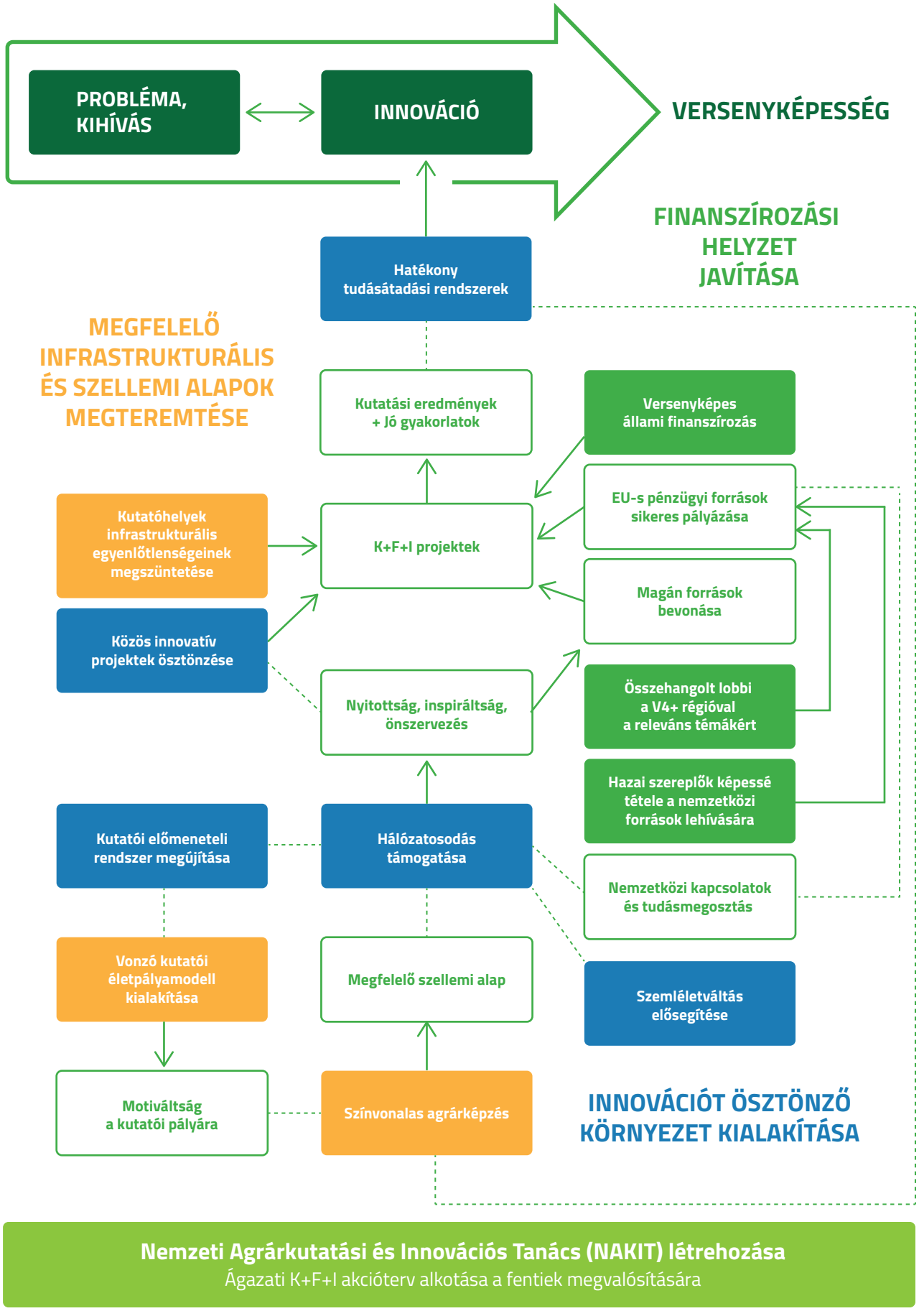
3. Innovációt ösztönző környezet kialakítása

- **Szemléletváltás** elősegítése, a termelői-előállítói és kutatói oldal gondolkodásának megváltoztatása, nyitottságuk fokozása.
- **Hálózatosodás támogatása,** hogy megvalósuljon a kutató és a gazdálkodó közötti kommunikáció és tapasztalatcsere (pl. Európai Innovációs Partnerség építésével), a folyamatot elősegítve a kutatók kommunikációs készségfejlesztésével.
- **Kutatók előmeneteli rendszerében a szektorközi együttműködésekben és tudásáramlásban való részvétel elismerése** (nem csupán a K+F+I pályázatok feltételei között, hanem rendszer szinten is, a publikációk által vezérelt elismertség kiegészítéseként).
- **Termelők-előállítók és kutatók közös innovatív projektjeinek ösztönzése** (pl.: gyakorlati szereplők számára is egyenrangú szerep biztosítása, védelmük a magas kockázatokkal szemben, segítségnyújtás a projektfejlesztésben és a piaci bevezetésben).
- Hatékony tudásátadási rendszerek a meglévő tudás terjesztésére, gyakorlatba történő bevezetésére, illetve egyetemi rendszerbe történő visszacsatornázására.

4. Ágazati szintű koordináció feltételeinek megteremtése

- **Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Tanács (NAKIT) létrehozása** a 2018-as évben, az agrár-élelmiszer szektor K+F+I rendszerének megfelelő és hatékony működéséhez. Fő feladata a területtel kapcsolatos stratégiai irányok meghatározása, a főbb költségvetési döntések meghozatala, a gyakorlati igények érvényre juttatása; a titkári feladatok NAK általi ellátásával.
- **Ágazati K+F+I akcióterv** alkotása a fenti javaslatok 2022-ig történő megvalósítására: tervezés és végrehajtás a NAKIT koordinálásával, a végrehajtás sikerességének mérésére eredménymutatók meghatározásával.

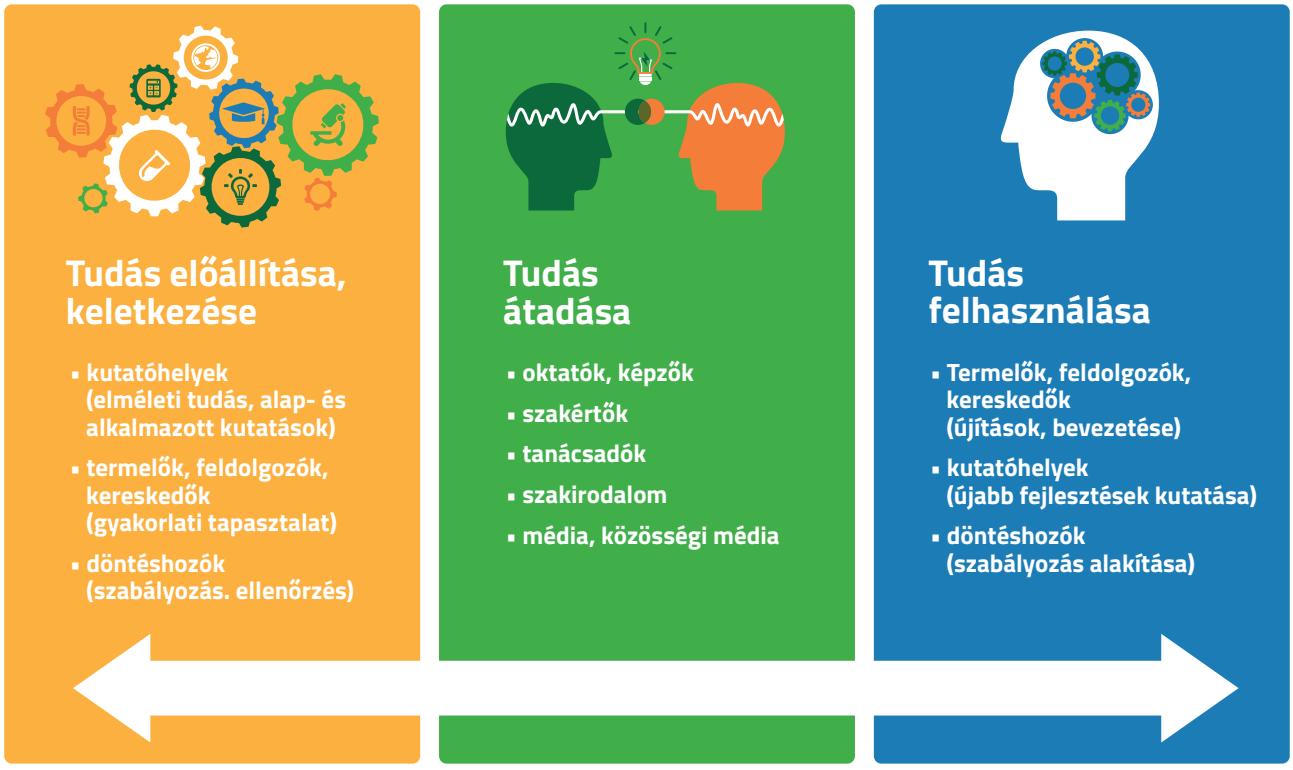

PROBLÉMA, KIHÍVÁS
INNOVÁCIÓ
VERSENYKÉPESSÉG
FINANSZÍROZÁSI HELYZET JAVÍTÁSA
Hatékony tudásátadási rendszerek
MEGFELELŐ INFRASTRUKTURÁLIS ÉS SZELLEMI ALAPOK MEGTEREMTÉSE
Kutatási eredmények + Jó gyakorlatok
Versenyképes állami finanszírozás
Kutatóhelyek infrastrukturális egyenlőtlenségeinek megszüntetése
K+F+I projektek
EU-s pénzügyi források sikeres pályázása
Magán források bevonása
Közös innovatív projektek ösztönzése
Nyitottság, inspiráltság, önszervezés
Összehangolt lobbi a V4+ régióval a releváns témákért
Hazai szereplők képessé tétele a nemzetközi források lehívására
Kutatói előmeneteli rendszer megújítása
Hálózatosodás támogatása
Nemzetközi kapcsolatok és tudásmegosztás
Vonzó kutatói életpályamodell kialakítása
Megfelelő szellemi alap
Szemléletváltás elősegítése
Motiváltság a kutatói pályára
Színvonalas agrárképzés
INNOVÁCIÓT ÖSZTÖNZŐ KÖRNYEZET KIALAKÍTÁSA
Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Tanács (NAKIT) létrehozása
Ágazati K+F+I akcióterv alkotása a fentiek megvalósítására

I. 6. TUDÁSÁTADÁS, TUDÁSMENEDZSMENT

Szaktanácsadás

Az agrárgazdaság multifunkcionalitása, a szereplők előtt álló globális és helyi kihívások kezelése az információk hatékony továbbítását, valamint az agrárinnováció és fejlesztések előtérbe helyezését követeli meg. Ellenkező esetben a lemaradók még nagyobb hátrányba kerülnek.

A fejlesztések motorja az innováció, amely jellemzően valamilyen probléma keletkezésére adott válasz, tudatos, de sokszor véletlenen alapuló újítás is lehet. Ebben a folyamatban nagy szerepe van a kutatásnak és a gyakorlati tapasztalatnak egyaránt. A fejlesztési igények, a megoldásra váró kérdések ugyanis utóbbiban jelentkeznek, amire a kutatás adhatja meg a válaszokat a fejlesztésekkel (új eszközök, módszerek, szabályok). Azt újra a gyakorlat tudja megmondani, hogy az újítások bevezetése meghozza-e a várt eredményeket. Egyértelmű, hogy a legfontosabb ezen a területen a kutatás (tudás előállítása) és a gyakorlat (a tudás felhasználója) közötti kapcsolat megteremtése, a tudás gyors és hatékony átadása (lefordítása) az érintettek részére.

Uniós szinten és Magyarországon egyaránt komoly gátja az innovációnak a tudás előállítása és a felhasználása közötti erős szakadék, annak ellenére, hogy mindkettőben megtalálhatók azonos szereplők. Hazánkban mindezt több tényező gátolja:

- Annak ellenére, hogy az egyetemeken, kutatóhelyeken számos kutatás zajlik, a kutatási eredmények ismertetésekor a legtöbb esetben pont azok hiányoznak, akik hasznosítani tudnák azokat a gyakorlatban. Az oktatásba csak igen ritkán kerülnek be a legfrissebb információk, legyen szó kutatási eredményekről, szabályozókról, a gyakorlat számára felmerülő problémákról, kihívásokról. Hiányzik az iskolarendszerű képzés egymásra épülése, az alapfokú oktatástól a felsőfokú képzésekig, illetve a felnőttoktatásban a gyakorlatban tevékenykedő szakemberek szakmaspecifikus továbbképzési rendszere. Az agrárfelsőoktatás reformja elindult ugyan, de nincs kézzelfogható eredmény.

- Magyarországon a hagyományos értelemben vett, az inputanyag-gyártóktól és -forgalmazóktól független termelés-technológiai tanácsadás gyakorlatilag hiányzik. Ezt a típusú tanácsadást jellemzően az említett gyártók, forgalmazók által alkalmazott értékesítő-szakértők végzik el a velük kereskedelmi, szerződéses kapcsolatban állók számára. A kereskedelmi érdekektől független szaktanácsadók, a tagállamonként kötelezően működtetendő Mezőgazdasági Szaktanácsadási Rendszer szereplőiként, névjegyzéki szaktanácsadóként vannak jelen a piacon. Számuk jelenleg több mint 1100, de közülük is nagyjából 700 fő tevékenykedik aktívan. Többségük az adminisztratív jellegű ügyek kezelésében vesz részt, szakmai felkészültségük nem mindig a legfrissebb, emiatt nem tudják a fejlesztések irányába terelni az ügyfeleiket. Ráadásul sokaknak nem is ez a legfőbb megélhetési forrása.

- A fejlesztéseket gátolja a termelésben részt vevők információszerzési igénye és gyakorlata. Van egy réteg, aki felismerve a tudásszerzés igényét, önállóan, közvetlenül a tudás előállítójánál szerzi be a számára fontos információt, vagy ő maga próbálkozik újításokkal. Ők a fiatalabbak, a nagyobb vállalkozást vezetők, a már eleve képzettebbek köréből kerülnek ki, és a termelői oldal mintegy 10 százalékát képviselik. Vannak, akik ugyan felismerik, hogy tudásuk kevés a hatékonyságuk növeléséhez, de idejük, vagy hiányos kapcsolati tőkéjük nem engedi, hogy saját maguk csatornázódjanak be és kövessék nyomon a fejlesztéseket, piaci trendeket, és tanácsadók, szaktanácsadók segítségét kérik. A csoportba a középkorú, előképzettséggel rendelkező, közepes üzemméretben gazdálkodók tartoznak, arányuk nagyságrendileg 20-30 százalék. A legtöbben viszont úgy érzik, hogy tudásuk elegendő a hatékony termeléshez és nem érzik szükségét annak, hogy ezt bővítsék. Ebbe a csoportba tartozik a gazdatársadalom kétharmada. Itt az is problémát jelent, hogy ezen réteg számára a tudományos nyelvet le kell fordítani és tolmácsolni, ebben a szaktanácsadók játszhatnak kiemelt szerepet.

Emellett a magyar mezőgazdaság versenyképességét kedvezőtlenül befolyásolja a megfelelő (számú és minőségű) humánerőforrás hiánya. A szakmai felkészültség és szakismeret hiánya az egyik legfőbb korlátja a versenyképes agrárstruktúra kialakulásának és a rendelkezésre álló fejlesztési források kihasználásának is. Ennek egyik következménye, hogy a szaktanácsadás iránti igény is elsősorban az adminisztratív, és nem a technológiai tanácsadásban nyilvánul meg. Ezt azonban meg kell változtatni: létre kell hozni, adott esetben meg kell vásárolni azt a tudásbázist, ami érdemben hozzájárulhat a fejlődéshez.

A NAK javaslata

Az elkövetkező évek elsődleges feladata lesz a gazdaságvezetők és az ágazatban tevékenykedők **képességeinek, szakmai ismereteinek fejlesztése.** A fő cél egy olyan komplex, egymásra épülő rendszer kialakítása, mely a versenyképesség javításának, a hosszú távú foglalkoztathatóság megteremtésének kulcstényezője. Ki kell alakítani azt a folyamatot, amely gyorsan és gördülékenyen, visszacsatolásokat is magában foglalva juttatja el az információkat a közvetlen érintettek számára. Ehhez **egy koordináló funkciót betöltő szereplőre van szükség,** amely szerepre véleményünk szerint a NAK a legalkalmasabb. Ezen szereplőnek az alábbi feladatokat kell átfognia.

- **Gyakorlatvezérelt fejlesztések megvalósítása:** a kutatásoknak a gyakorlati problémákra szükséges koncentrálniuk, amelyben elengedhetetlen feltétel a gyakorlati oldal bevonása a kutatási projektekbe, továbbá az eredmények nyilvánossággal való megosztásának fokozása.
- **Oktatási rendszer fejlesztése:** pályaorientációs tevékenység segítségével ki kell építeni az iskolarendszerben az egymásra épülő agrároktatási rendszert, a mezőgazdasági alapismereteket be kell építeni az iskolarendszerű oktatásba, az agrárszakembereket egységes tematika alapján kell országosan képezni, az iskolarendszeren kívüli szakma-specifikus képzések, továbbképzések számát bővíteni kell.
- **Gyors információáramlás megteremtése:** a képzésekbe be kell vonni a legújabb ismeretekkel rendelkező szereplőket (vendégelőadók meghívása); a legfrissebb ismereteket egy koordinátor szervezeten keresztül mielőbb el kell juttatni az abban érintettek számára.

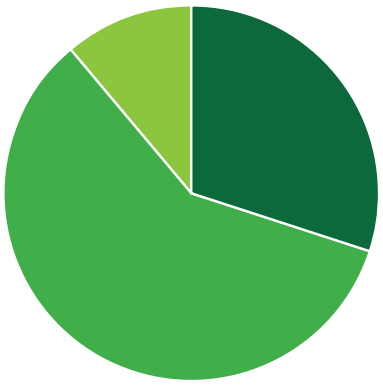
- **Információéhség fokozása:** a termelői oldalt fel kell rázni a tétlenségből a folyamatos információkkal való ellátással, a már hatékonyan működők tapasztalatok megosztásával (tanulmányutak, bemutatóprogramok, fórumokon előadások formájában), illetve a szaktanácsadók alkalmazásának szélesítésével.
- **Folyamatos visszacsatolás:** a gyakorlatban tapasztaltakról folyamatos visszacsatolást kell szerezni, amelyekre a döntéshozás, a kutatás, az oktatás, a szaktanácsadás reagálni tud.
- **Technológiai szaktanácsadásra képes tanácsadói kör:** a modern szaktudással bíró tanácsadók számának emelése nélkül elképzelhetetlen a versenyképesség javulása, ezen a területen is kiemelkedő a NAK koordináló szerepe. Ehhez kapcsolódóan fontos tudatosítani a termelőkben, hogy ezen információnak értéke, így ára is van, azonban még így is ezen tudás megszerzése lehet az egyik leginkább megtérülő beruházásuk.

Agrár-szakképzés, oktatás

A tudásalapú gazdaság megteremtése, az információk gyors áramlásának megvalósulása megköveteli a szakképzett, továbbképzésre hajlandó, társadalmi elismertséggel motiválható munkaerőt, legyen szó egyéni gazdálkodóról, gazdasági társaság vezetőiről vagy azok alkalmazottairól. A termelési feltételekben bekövetkező gyors változások követése és az azokhoz való alkalmazkodás nem nélkülözheti a hajlandóságot az egész életen át tartó tanulásra. A hazai élelmiszergazdaságban azonban az egyik legnagyobb kihívást a megfelelő számú és minőségű humánerőforrás biztosítása jelenti. A szakmai felkészültség és ismeret hiánya az egyik legfőbb korlátja a versenyképes agrárstruktúra kialakulásának és a rendelkezésre álló fejlesztési források kihasználásának is.

Tények igazolják a magyar gazdálkodók és a foglalkoztatottak szakmai ismereteinek hiányosságait, hiszen a statisztika szerint a szakmai képzettség szintje nemcsak az Európai Unió átlagától marad el, hanem a többi nemzetgazdasági ágazat átlagától is. Az elmúlt években ugyan statisztikailag kimutatható pozitív változás indult meg a képzettség tekintetében, 2010-2016 között 6 százalékkal csökkent a csak gyakorlati tapasztalaton alapuló, vagy szakirányú végzettség nélküli tevékenység, és ugyanennyivel nőtt a közép- és felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező gazdaságvezetők aránya az ágazatban. Ugyanakkor még mindig nagyon magas (80%) az előbbi és alacsony (13,5%) az utóbbi csoportba tartozó gazdaságvezetők aránya.

Egy 2013-ban, több mint 3100 termelésben részt vevő által kitöltött kérdőíves kamarai felmérés során az derült ki, hogy a gazdaságvezetők harmada teljesen elégedett szakmai felkészültségével, míg 70 százalékuk szükségét érzi új ismeretek megszerzésének és tevékenységéhez kapcsolódó szakmai továbbképzésnek. A felmérést megelőző öt évben nagyjából ugyanennyien részt is vettek valamilyen szakmai képzésen, tájékoztató fórumon.

30%
Igen, a tevékenységemhez kapcsolódóan kellő szakmai felkészültséggel rendelkezem

59%
Igen, de szükségem van a folyamatos továbbképzésre

11%
Nem, a tevékenységemhez szükségem lenne szakmai felkészítésre

A tudás, a képességek megszerzésének nem minden esetben kell a gazdaságvezető személyes készségfejlesztésén alapulnia. Az alkalmazottak továbbképzésen részvétele azonban igen alacsony, alig harmaduk részesült felkészítésben a felmérést megelőző öt évben. Az eredmények azt mutatják, hogy az elméleti és gyakorlati tudással egyaránt rendelkező gazdálkodói réteg mellett a mezőgazdaságban és az élelmiszer-feldolgozásban nagyszámú, rugalmasan foglalkoztatható, magasabb szintű szakképzettséget nem igénylő, betanítható, motiválható idénymunkaerőre is szükség van. E területen

a legnagyobb kihívást a munkaerő rendelkezésre állása, pontossága, megbízhatósága és munkához való hozzáállása jelenti. (A foglalkoztatással kapcsolatos kérdéskört egy későbbi fejezetben részletezzük.)

A fentiekből látszik, hogy egyaránt nagy szükség van a középfokú és a felsőfokú ágazati képzésekre. A tapasztalatok szerint a képzési problémák kihatnak az ágazat társadalmi megítélésére, gyengítik a kutatási potenciált, ezáltal erőteljesen hozzájárulnak a munkerőpiac elégtelenségéhez. A hazai szakképzés és felsőoktatás szétaprózódott, nem rendelkezik összehangolt képzési utakkal, a felnőttképzés és a szakképzés szerepe kontraproduktív, a képzési tartalomban sokszor elavult technológiák vannak jelen, a normatív támogatás nem fedezi az önköltséget, valamint a megszerzett tudás piaci relevanciája alacsony. Az oktatásba csak igen ritkán kerülnek be a legfrissebb információk, legyen akár kutatási eredményekről, akár szabályozókról szó, de még a gyakorlat számára felmerülő problémák, kihívások sem mindig ismertek, kevés a nemzetközi együttműködés, illetve a projektek száma is alacsony. Mindemellett továbbra is probléma az ágazati képzésekre jelentkezők alacsony száma, a gyakorlatorientált képzések megvalósítása, az oktatási intézmények, tangazdaságok elavult eszközparkja, a felsőoktatásból kikerült diplomások más ágazatokban való elhelyezkedésének magas aránya.

Hiányzik az iskolarendszerű képzések egymásra épülése az alapfokú oktatástól a felsőfokú képzésekig, illetve a felnőttoktatásban a gyakorlatban tevékenykedő szakemberek szakmaspecifikus továbbképzési rendszere.

Az elkövetkező évek elsődleges feladata lesz a gazdaságvezetők és az ágazatban tevékenykedők képességeinek, szakmai ismereteinek fejlesztése. Az ágazati munkaerő-utánpótlás folyamatossága érdekében a korszerű ismereteket közvetítő, gyakorlatorientált, az ágazatban végbemenő technológiai fejlődést követő, a gazdaságvezetéshez nélkülözhetetlen menedzsment képességek fejlesztésére is hangsúlyt helyező képzési rendszer kialakítását kell segítenünk. A fő cél egy olyan komplex, egymásra épülő részelemekből összeálló rendszer kialakítása, mely a versenyképesség javításának, a hosszú távú foglalkoztathatóság megteremtésének kulcstényezője.

A NAK javaslata

- Az **agrárszakképzés egészének** iskolarendszerű, azon kívüli, alap-, közép- és felsőfokú koordinálásának **a szaktárcához rendelése.**
- Az agrárszakmában rejlő **lehetőségek népszerűsítése** a pályaválasztás előtt állók körében.
- **Átfogó stratégia megalkotása a 2018**-as évben, amelyben ki kell dolgozni: az alapismeretek iskolarendszerű oktatásba bevezetését, a szakképzésben a duális képzés kiszélesítésének segítését, a gyakorlat számára az ebben való részvétel ösztönzését, az iskolarendszerből kikerülők tapasztalatszerzését elősegítő gyakornoki rendszer kialakítását, a gyakorlat (termelők, élelmiszer-feldolgozók) bevonását a felsőoktatásban tanulók gyakorlati képzésébe, a már a gyakorlatban tevékenykedők élethosszig tartó tanulásának biztosítását.
- Szükséges a következetes **minőség-ellenőrzés bevezetése,** valamint az **oktatók továbbképzési rendszerének erősítése,** az **aranykalászos gazda tanfolyamok szervezésének kamarához** rendelése.
- A régi uniós tagállamok többségében már működő **tudásátadási központok fejlesztésére** van szükség, állami támogatással. Amennyiben hiányzik, a szükséges tudást külföldi partnerségek keretében kell megszerezni, adott esetben megvásárolni.
- A **szakképzés** szélesedjen és **igazodjon a munkaerő-piaci elvárásokhoz.**
- **Képzési és K+F+I infrastruktúra összehangolása, koncentrációja,** erőforrás-megosztás és együttműködések a központok között.
- **Egyetemi kutatás, alkalmazott kutatás és szaktanácsadás egymásra épülésének biztosítása,** együttműködő partnerek hálózatának kialakítása.

I. 7. TÁMOGATÁSPOLITIKA

Közös Agrárpolitika

A jelenlegi támogatási struktúrában az EU-s források nélkül a hazai gazdálkodók háromnegyede veszteséges lenne, valamint a fejlesztések is jellemzően támogatásvezéreltek, így továbbra is szükség van ezen forrásokra.

A NAK javaslata

A NAK a jövő Közös Agrárpolitikájának fő célkitűzését egy olyan vidék megteremtésében látja, amely minden szempontból (környezeti, gazdasági és társadalmi) magas színvonalú életfeltételt tesz lehetővé, kiszámítható jövőképet biztosít a gazdálkodóknak, valamint megfelelő minőségű és megfizethető élelmiszert állít elő.

A **kétpilléres szerkezet**et megfelelőnek tartjuk ahhoz, hogy az új kihívásokkal is megbirkózzunk a jövőben. Határozottan kiállunk a SAPS fenntartása mellett, amely ebben az időjárási viszontagságoknak kitett ágazatban stabil alapként szolgál a biztos jövedelem megszerzéséhez, valamint kezdőtőkét biztosít a talajmunkálatok elvégzéséhez, beruházások megvalósításához. A Közös Agrárpolitika mára átláthatatlanná vált szerkezete azonban veszélyezteti a stabil alapnak számító SAPS-kifizetést. Tekintettel arra, hogy a SAPS nélkül a magyar gazdák 70 százaléka nem lenne versenyképes, e támogatási forma megőrzése alapvető célkitűzésünk. Elismerjük, hogy a napjainkban egyre gyakrabban jelentkező piaci krízishelyzetek, valamint annak következményeként az árak volatilitása, a gazdálkodói jövedelmek kiszámíthatatlansága is sürgős megoldást igényel. Ennek orvoslására további kiegészítő uniós források biztosítását kérjük.

Célunk, hogy helyezzük **tiszta alapokra a közvetlen területalapú támogatást,** a különböző környezetvédelmi intézkedések egységes keretrendszerbe foglalásával teremtsünk **átlátható szabályrendszer**t a gazdálkodók számára.

A **termeléshez kötött támogatások továbbvitele** nélkülözhetetlen az egyes érzékeny ágazatok megőrzése érdekében, ezért azok fenntartása alapvető érdekünk a jövő agrárpolitikájának kialakítása során.

A nagygazdaságok méretéből fakadó előnyök tompítása érdekében a jövőben is élni kívánunk a közvetlen támogatások bizonyos értéken, illetve birtoknagyságon felüli csökkentésével, valamint a támogatási felső határral, továbbá a **kettes pilléren belüli degresszivitást** is indokolt folytatni. A támogatási határ megállapításának a tagállamok önkéntes választásán kell alapulnia, a levont összeg tagállami szinten tartásának lehetőségével.

A kisgazdaságok egyszerűsített támogatási rendszere nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért a várhatóan megszűnő rendszer helyett **a kis- és közepes méretű gazdaságok minimum támogatását 500 euró** összegben kell meghatározni.

A fiatal gazdák támogatására a mind az egyes pillérben, mind a vidékfejlesztési források esetében szükség van, utóbbiban a versenyképesség javítását célzó beruházási pályázatok esetében előny biztosításával.

Tekintettel arra, hogy a KAP költségvetése az Unió egységének megbomlásával minden eddiginél jobban veszélybe került, a jövőben feltétlenül **rögzíteni szükséges a nemzeti támogatások maximális szintjét.** Ennek hiánya ugyanis nemcsak egyenlőtlen versenyfeltételeket teremthet a tagországok között, de az agrárpolitika renacionalizációjával is fenyeget. Elkötelezettek vagyunk a KAP közösségi jellegének és finanszírozásának fennmaradása érdekében, ezért az adott tagország 1. és 2. pilléres uniós támogatási összegének 20 százalékában javasoljuk rögzíteni a nemzeti támogatások maximális mértékét. Továbbá javasoljuk egységesíteni a tagállamok által alkalmazott társfinanszírozás mértékét is.

A 2014-2020-as támogatási ciklusban a Vidékfejlesztési Programban több mint 1200 milliárd forint forrás állt rendelkezésre, amelynek mintegy 15 százalékát finanszírozta a nemzeti költségvetés. Megvizsgálva a tagállamok hasonló mutatóit, azt láthatjuk, hogy ezzel jelentős hátrányba kerültek a magyar gazdálkodók, a versenytársaink számottevően nagyobb mértékben (EU28 átlag 35%, de például Ausztria és Olaszország 50-50%) járultak hozzá a támogatásokhoz, így a 2020 utáni időszakban szükségesnek látjuk ezen arány legalább EU átlag szintre emelését. Függetlenül a 2020 utáni Közös Agrárpolitikáról szóló tárgyalások eredményétől, szükségesnek látjuk, hogy **a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a vidék fejlesztésére a többi operatív programban rendelkezésre álló összeg mellett 2000 milliárd forint támogatási forrást lehessen elkülöníteni a következő vidékfejlesztési programból.** Amennyiben a jelenlegi programozási időszakban Ausztriával megegyező mértékű társfinanszírozási arány került volna megállapításra, úgy már a 2014-2020 közötti időszakban is ezzel megegyező összeg állt volna rendelkezésre.

Elképzelésünk szerint a vidékfejlesztésen belüli támogatásoknál előnyt kell biztosítani a komplex, egész üzemre innovatív beruházást megvalósító projektek számára. Határozottan kiállunk a **vissza nem térítendő beruházási támogatások** mellett, amelyek az innováció alapmozgatójaként funkcionálnak. Álláspontunk szerint a visszatérítendő támogatások és egyéb pénzügyi eszközök csupán ezek kiegészítéseként működhetnek.

Fontosnak tartjuk, hogy a rendelkezésre álló **forrás legalább fele gazdaságfejlesztésre fordítódjon.** Ezen belül külön programokat kell indítani mind a hazai, mind pedig a nemzetközi szinten versenyképes, vagy azzá tehető vállalkozások számára. A beruházási jellegű támogatások esetében olyan feltételek kialakítása szükséges, melyek elősegítik a megtérülő és fenntartható beruházások megvalósítását és a vállalati vezetők megalapozott döntéseinek meghozatalát. Kiemelt cél az is, hogy ezen támogatásokat ne éljék fel „jövedelemtámogatásként", hanem azok érdemi, versenyképességét segítő fejlesztésekben realizálódjanak.

A nagyobb méretű gazdaságok jelentős szerepe miatt számukra a jövőben célhoz kötött támogatási programok kialakítását javasoljuk, például technológiai fejlesztés, állattartás, vízgazdálkodás, vetőmag- és szaporítóanyag-termesztés stb. területeken, a jelenleg is működő 80-20 százalékos szabály figyelembe vétele mellett.

A mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a vidék fejlesztésére 2000 milliárd forint támogatási forrás a Vidékfejlesztési Programból.

Kárenyhítési és jövedelemstabilizációs eszközök

Komplex Mezőgazdasági Kockázatkezelési Rendszer a növénytermesztési és kertészeti ágazatokban

Az Európai Unión belül az agrár területen az egyik leginkább irigyelt eredményünk a kárenyhítési rendszerünk. Az általunk működtetett, kedvezőtlen időjárási jelenségek (aszály, belvíz, mezőgazdasági árvíz, felhőszakadás, jégeső, tavaszi, őszi, téli fagy, vihar) által okozott mezőgazdasági károkat kompenzáló rendszer kárenyhítési alapját az éves termelői befizetések és az azokkal megegyező összegű állami forrás jelenti.

Az alapból az agrárkár-megállapító szerv által igazolt, uniós szabályok alapján elszámolható termelői károkhoz nyújtható kárenyhítő juttatás. Folyamatos a kárenyhítési rendszer fejlesztése, fokozatosan nő a lefedett növénykultúrák száma és a kockázatok köre. A vonatkozó törvény utolsó módosításának köszönhetően a jogosultság feltételei is módosultak, és a 15 százalékot meghaladó hozamérték-csökkenésnek már csak növénykultúra szinten kell teljesülnie, és nem üzemi szinten. Így már az egy növénykultúrában bekövetkezett károk után is lehet a kárenyhítő juttatásra jogosultságot szerezni, és a termelők szélesebb köre részesülhet kifizetésben.

Az agrárkár-enyhítési rendszerben a jégeső által okozott károk teszik ki a kifizetett kárenyhítő juttatások nagy részét, a 2018. évre a NAK által kiépített jégkármérséklő rendszerrel az ország teljes területén csökkenthető a károk mértéke.

A NAK javaslata

A kárenyhítési rendszer évről évre jobban működik, annak egyik legfontosabb tulajdonsága éppen az, hogy folyamatosan finomhangolható, a tapasztalatok alapján továbbfejleszthető. A fejlesztések következő logikus lépcsőfoka az úgynevezett **bonus-malus rendszer** bevezetése, amely a ritkán, de komolyabb károkat elszenvedő termelőket nagyobb mértékben kártalanítja, míg a nagyobb kifizetésben részesülők magasabb díjat is fizetnek. Fontos lenne beépíteni annak a lehetőségét is, hogy a téli és tavaszi káresemények esetén kárenyhítési előleget vehessenek igénybe a károsult termelők, valamint kezelni kell az éven áthúzódó károkat is.

Az elmúlt időszak eseményei (például E. coli-fertőzés, madárinfluenza-járvány, orosz embargó) rámutattak arra, hogy a jelenlegi mezőgazdasági kockázatkezelési rendszer nem terjed ki a mezőgazdasági termelők önhibáján kívüli egyéb kockázatára (például az ár-, árfolyam-, költségkockázatokra) és valamennyi ágazatra (például állattenyésztés és élelmiszeripar).

Ezért szükségesnek tartjuk a jelenleg két pillérrel működő mezőgazdasági kockázatkezelési rendszer egy új, III. pillérrel, **a mezőgazdasági jövedelemstabilizáló eszköz**zel kiegészítését is. Ez az intézkedés az időjárási, növényegészségügyi és egyéb piaci, gazdasági (pl. ár, árfolyam) okokból bekövetkezett jövedelemingadozás mérséklésére szolgálna.

Az agrárkár-enyhítési rendszertől eltérően, a Jövedelemstabilizációs Alapban való részvétel önkéntes lenne. A 2020 utáni KAP-on belül ugyanakkor várhatóan hangsúlyosabb szerephez jutnak majd a kockázatcsökkentés eszközei, adott esetben kötelezően is előírhatják azok használatát. Így indokoltnak érezzük, hogy a lehető leghamarabb működésbe lépjen ez a rendszer Magyarországon, lehetőséget adva a kötelező használat előtt minél több gyakorlati tapasztalat megszerzésére, a rendszer finomítására.

Jövedelemstabilizáló kompenzációban azok részesülhetnek, akiknek a tárgyévi alaptevékenységből származó jövedelme több mint 30 százalékkal csökkent a referenciajövedelmükhöz képest, ide nem értve a támogatások csökkenését.

Ezen Jövedelemstabilizációs Alap használatát egyúttal az élelmiszeripar szereplői számára is elérhetővé kell tenni.

A tágabb értelemben vett mezőgazdasági károk csökkentése érdekében **országosan egységes mezőgazdasági rendészet**et kell létrehozni, felölelve a jelenlegi mező-, gát-, hal-, erdőőri szolgálatokat. Ezen feladat koordinációját az önkormányzatok, a jegyzők helyett a kamarához kell telepíteni.

Szükség van a piaci kockázatok csökkentését szolgáló jövedelemstabilizáló eszköz bevezetésére.

Díjtámogatott állatbiztosítások bevezetése és ágazati öngondoskodási rendszer felépítése az állattenyésztési ágazatokban

A világ és hazánk állattenyésztő ágazataiban a kockázati elemek száma és azok hatása folyamatosan nő. Ezek alatt a súlyosbodó állategészségügyi kockázatokon túl a növekvő ár- és költségkockázatokat is értjük, de az olyan tényezőket is, mint az emberek mellett a haszonállatokat is sújtó hőstressz, amely állatjóléti vonatkozásain túl éppúgy rontja a termelés hatékonyságát akár a növénytermesztésben az aszály.

Az állattenyésztési ágazatok sem jövedelmezőségi szintben, sem támogatottságban nem vehetik fel a versenyt más mezőgazdasági ágazatokkal (szántóföldi növénytermesztés, kertészet).

A klasszikus állatbaleset- és betegségbiztosítások a tenyésztési technológia fejlődésével, a piaci zavarok és állatbetegségek által egy időben érintett földrajzi területek növekedésével, valamint az ár- és költségkockázatok megváltozásával idejüket múlták, nem fedik le a valós kockázatokat. Előzőeken túl, mivel összességében magas termelési értékű és érzékeny ágazatokról van szó, a biztosítók csak jelentős önrész mellett fogadják be ezen ágazatokat, így a kockázatokat csak részben fedik le.

Amellett, hogy jelenleg a megváltozott kockázatokra nincsenek megfelelő biztosítási termékek, a hazai állattenyésztési ágazatokból teljes mértékben hiányoznak a kockázatok csökkentésére irányuló öngondoskodási rendszerek (annak ellenére, hogy több ágazatban volt példa hasonlóra uniós csatlakozásunk előtt).

Tekintettel arra, hogy az állattenyésztésben felmerülő és várhatóan növekvő kockázatok kezelésére sem a rendelkezésre álló támogatások (KAP, nemzeti), sem a jelenlegi biztosítási termékek nem alkalmasak, új rendszer kidolgozása indokolt az állattenyésztési ágazatokban dolgozók jövedelmének biztosítása, ezen keresztül az ágazatok megmaradása, fejlődési lehetőségének megnyitása érdekében.

A NAK javaslata

A NAK célja, hogy a növénytermesztési ágazatokban szerzett tapasztalatokra alapozva és az állattenyésztési ágazatok sajátosságait figyelembe véve az **állattartó ágazatokban is kidolgozásra és elindításra kerüljön egy komplex rendszer,** mely a szolgáltatásközpontú biztosítások mellett megteremti a termelők és feldolgozók öngondoskodásának alapjait és az ágazatban dolgozók **jövedelembiztonságát.**

Cél egy **átlátható és egyszerűen működtethető struktúra** létrehozása, de a speciális kockázatok és termékpálya-sajátosságok miatt egyszerre és rendszerben kell gondolkodnunk a piaci alapú, de **díjtámogatott állatbiztosítások megújítás**án és egy arra épülő illetve mellette működő **öngondoskodási alap** felállításán.

> **Az állattartó ágazatokban is ki kell dolgozni és elindítani egy komplex kockázatkezelési rendszert.**

I. 8. A MEZŐGAZDASÁGI VÍZGAZDÁLKODÁS, ÖNTÖZÉSFEJLESZTÉS ALAPJAINAK MEGTEREMTÉSE

A nemzetközi verseny eredményeként a jelenlegi termelési struktúra mellett csökkenő jövedelemtermelési képességre számíthatunk, amivel szemben az új kultúrák felé nyitás és – a klimatikus viszonyokban mutatkozó tendenciák okán – az öntözés fejlesztése mellett lehetünk eredményesek. Az élelmiszeriparunk által igényelt stabil hazai árualap kiindulópontja szintén az öntözéses gazdálkodásban rejlik.

Magyarország középhőmérséklete a globális tendenciákkal összhangban emelkedik, a csapadék mennyisége pedig az elmúlt 110 évben 10 százalékkal csökkent. A tenyészidőszakban lehullott csapadék mennyisége szélsőségessé vált, ezért a növények kritikus fenofázisaiban a szükséges víz korlátozottan állhat rendelkezésre. A csapadék eloszlása a termőterületek között is nagyfokú változatosságot mutat, ezek a kedvezőtlen hatások nagymértékű termésingadozást okoznak az egyes évjáratok között. A szélsőségek egyre gyakoribbak és intenzívebbek, ennek hatását egyre inkább érezzük, mindeközben mezőgazdasági területeinknek még a legaszályosabb években is csak a 2 százalékát (az uniós átlag negyedét), kevesebb mint 100 ezer hektárt öntözünk.

Egy 2017 októberében megjelent kormányhatározat öntözésfejlesztési stratégia megalkotását irányozza elő 2018 első felére. A stratégia részeként a NAK felmérte a vízigényeket az öntözésfejlesztés megvalósítása szempontjából releváns területeken, összesen közel 40 ezer termelő adatait rögzítve, illetve 1,2 millió hektár vonatkozásában. Ezzel parcellaszinten váltak láthatóvá azok a területek, ahol valós igény mutatkozik öntözésre. A felmért területen:

- öntözésre berendezett főnövény területe: 144 074 hektár
- a főnövény ténylegesen öntözött területe: 64 245 hektár
- a főnövény öntözendő területe: 377 027 hektár

A vízgazdálkodásért jelenleg a Belügyminisztérium és háttérintézményei (Országos Vízügyi Főigazgatóság, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság) felelnek, miközben a vízjogi engedélyek megszerzésekor érintett szakhatóságok a Miniszterelnökség alá tartozó kormányhivatalok alatt működnek, szakmai irányításukért pedig a Földművelésügyi Minisztérium felel. A mezőgazdasági vízgazdálkodási szakterület emiatt az agráriumért és a vízügyért felelős tárcák között elvész, nem valósul meg a fejlesztéseket megalapozó erős vízkormányzás.

A jelenleg 43 500 folyamkilométer (fkm) állami tulajdonú, állami üzemeltetésű vízrendezési mű vagyonkezelési és finanszírozási problémákkal küzd. A becslések szerint közel 50 000 fkm nem állami tulajdonú, helyi érdekeltségű és közcélú vízilétesítmény üzemeltetése jelenleg nem megoldott, katasztere hiányzik. Nem egyértelmű, meddig tart az állam hatásköre és hol kezdődik a gazdálkodóé. Számos meglévő nagyobb főműről nem jut el a víz a potenciálisan jó termőképességű területekre a másodlagos ellátó főművek hiányában. Néhány méteres szintkülönbség gyakran áthidalhatatlan problémát jelent több ezer hektárnyi potenciálisan öntözhető termőterület felszíni vízzel ellátásához.

A vízrendezési művek üzemeltetése kollektív feladat, amelyet a vízitársulatok voltak hivatottak megoldani. A 2014-ben történt jogszabályi változások nyomán, illetve az érdekeltségi hozzájárulások eltörlését követően a víztársulatok jó része megszűnt, a korábbi közel kilencven társulatból mára alig harmincöt működőképes. A korábban kezelésükbe tartozó művek állami átvételével feladatkörük, szerepük jelentősen beszűkült. A megmaradt, hatáskörük alá tartozó nem állami tulajdonú műveken elvégzendő feladataik kataszter hiányában nem realizálódnak.

Az állami tulajdonú művek éves üzemeltetési, fenntartási költsége 12,5 milliárd forint, valamint - a NAK becslése szerint - a nem állami tulajdonú művek üzemeltetése éves szinten 7,5 milliárd forint. Ezek rendeltetésszerű üzemeltetésével már megduplázhatóvá válna a jelenleg öntözött terület. Mindennek a költsége meg sem közelíti az aszálykárból illetve a fenntartási munkálatok elmaradásából származó veszteségeket. Csak 2016-ban az aszályból nagyságrendileg 400 milliárd forint kár származott az ágazatban, de volt olyan év, amikor a veszteség csak a kukorica esetében meghaladta a 100 milliárd forintot. Úgy, hogy a felszíni vizek tekintetében víztermelő ország vagyunk.

Az öntözési vízimunkák kapcsán az engedélyek beszerzése még mindig túl bürokratikus. Számos szakhatóságot kell megkeresni, ami komoly adminisztrációs- és költségterhet jelent. Jelentős probléma emellett a 100 százalékos tulajdonosi hozzájárulások szükségessége, bizonyos esetekben a mezőgazdasági termeléshez kötött területek kivonása, vagy a termőterületek időleges kivonása olyan területek esetében, amelyeknél a kivitelezés rövidebb időt vesz igénybe, mint maga az engedélyezési eljárás. A vízjogi üzemeltetési engedélyek 5 évre szólnak, miközben a vízjog nem határoz meg időintervallumot. A meghosszabbítás pedig szinte egy új engedély beszerzésének költségeivel és adminisztratív terheivel azonos. A vízjogi engedélyek elektronikussá tételének lehetőségét vizsgálja ugyan az FM gondozásában 2018 végéig elkészítendő VIZEK-projekt, ám az elsősorban a digitalizációt szolgálja, és nem az adminisztratív terhek csökkentését.

Az 1885-ben megalkotott vízjogi törvény értelmében a legkisebb kutak létesítése és üzemeltetése szinte mindig engedélyhez kötött tevékenység volt. A vízjogi engedély megszerzésének bonyolultsága és időigénye miatt könnyebb és olcsóbb illegálisan fúrni egy kutat. Egy 2016-ban - a NAK kezdeményezésére - született szabályozás szerint a 2018. január 1. előtt engedély nélkül vagy engedélytől eltérően létesített vízkivételt biztosító vízilétesítmény tulajdonosa mentesül a vízgazdálkodási bírság megfizetése alól, ha a fennmaradási eljárást 2018. december 31-ig kérelmezi, és az engedély megadásának feltételei fennállnak. Problémát jelent, hogy ezek több évtizedes vízilétesítmények is lehetnek, ezért túlnyomó többségük nem felel meg a hatályos jogszabályoknak.

Az öntözéses gazdálkodásnak magas a beruházási forrásigénye, ezen túlmenően a folyamatosan jelenlévő üzemeltetetési és fenntartási költségekkel is számolni kell. Az elöregedő gazdatársadalom kevésbé hajlandó költséges, hosszabb távon megtérülő öntözési beruházásba kezdeni. A fiatalabb generáció pedig nem minden esetben látja a jövőképét a gazdálkodásban, a megörökölt kisebb területeket csak másodállásban művelik vagy műveltetik.

A vízigény-felmérés tapasztalatai azt mutatják, hogy sok esetben a tőkehiány miatt nincs lehetőség öntözéses beruházásra. Az ágazat fejlesztését támogató uniós források esetében az önerőt sem tudják a gazdálkodók a kis birtokméret miatt kitermelni. A fejlesztési források felhasználásának ugyanakkor az uniós szabályok keretet szabnak és behatárolják a fejlesztési lehetőségeket. Ilyen például, hogy új területeket öntözésbe vonni csak jó állapotú víztesteken lehet, amelyek azonban éppen ott nem esnek ebbe a besorolásba, ahol leginkább szükség van a fejlesztésre.

A nyugat-európai országokban – azokban a térségekben, ahol a vizet szakmai vagy egyéb megfontolások alapján elérhetővé tették – az öntözéses gazdálkodás hamar teret hódított, és a gazdák éltek a felkínált lehetőséggel. A téma fontosságát jelzi, hogy Romániában 1,2 millió hektár termőterület öntözésének előkészítése várható 2018 első felében, a későbbiekben pedig 3 millió hektáré. Ezen fejlesztésekre 2020-ig összesen egymilliárd eurót irányoztak elő.

> **Az öntözésnek - bővebb értelemben a mezőgazdasági vízgazdálkodásnak - és az ahhoz kapcsolódó intézményeknek egyértelműen az agrárportfólió részévé kell válniuk.**

A NAK javaslata

Az öntözésfejlesztés előmozdítása és fokozása komplex szemléletet, számos területen beavatkozást igényel, ezek elengedhetetlenek az öntözéses gazdálkodás el- és kiterjesztéséhez.

A NAK felmérésének eredményét figyelembe véve, **az elkövetkező húsz évben egymillió hektáron kell megvalósítanunk öntözésfejlesztést.** Ezt támasztja alá, hogy a Kamara által eddig felmért 1,2 millió hektáron (az összes mezőgazdasági terület kevesebb mint negyedén) közel 400 ezer hektáros igény mutatkozott. Csak egy ekkora mértékű fejlesztés tudja biztosítani a GMO-mentességünket a jövőben garantáló fehérjeprogram megvalósítását, valamint a magasabb hozzáadott értékű szántóföldi és növényházi zöldségtermesztés, gyümölcstermesztés, vetőmag-előállítás elterjedését.

Ehhez mindenképp **erős vízkormányzásra van szükség,** az öntözésnek – bővebb értelemben a mezőgazdasági vízgazdálkodásnak – és az ahhoz kapcsolódó intézményeknek egyértelműen az agrárportfólió részévé kell válniuk. Ezzel együtt kiemelkedő fontosságú az ágazatot érintő állami szervek és intézmények közötti együttműködés erősítése, az információáramlás költségeinek minimalizálása.

A meglévő technológiai hátrány felszámolásához szükség van a **korszerű, jó hatásfokú, víz- és energiatakarékos vízkijuttató eszközök, berendezések** minél szélesebb körben elterjesztésére. Emellett hosszabb távon új felszíni vízitározók és csatornarendszerek kiépítése is szükséges. Ezekhez vissza nem térítendő vagy magas, legalább **60-80 százalékos támogatás-intenzitású forrásokra** szükség, amiket biztosítani kell, az erre irányuló operatív és nemzeti programok összehangolása mellett. Ezen felül elengedhetetlen az **öntözésfejlesztésre irányuló kedvező hitellehetőségek** megteremtése.

A Nemzeti Vízstratégiában előirányzott projekteket összhangba kell hozni a vízigény-felmérés valamint az Öntözésfejlesztési stratégia eredményeivel, továbbá ki kell egészíteni a fejlesztendő térségek projektjeivel az objektív vízbeszerzési, gazdaságossági, szociálpolitikai (népesség-megtartási) szempontok figyelembevétel. A tározóprogramok megvalósítása során is kiemelt figyelmet kell fordítani **az öntözhetőség megteremtésére,** priorizálására.

A fentiek pontos tervezhetősége érdekében **kataszterbe kell venni a nem állami tulajdonú felszíni vízrendezési műveket,** továbbá ezeken meg kell teremteni a lehetőséget a gazdálkodók saját eszközeivel történő fenntartási munkálatokra. Biztosítani kell az **állami tulajdonú művek üzemeltetésé**t és az ehhez szükséges forrásokat, a felelősségi viszonyok rendezése érdekében be kell azonosítani a főművek (off-farm) és táblaszintű, üzemi vízilétesítmények (on-farm) átadási pontjait, kitérve a kettő közötti vízrendezési művek üzemeltetésére is.

Hazánk felszíni vízrendezését újra kell gondolni, és **a csatornarendszereket egységes struktúrába** szükséges integrálni. A főművek állami tulajdonban és üzemeltetésben vannak, ezért az egységes szerkezet kialakítása csak állami üzemeltetéssel oldható meg. A termelői együttműködések hiányára a készülő öntözésfejlesztési stratégia adhat válaszokat.

Megvizsgálva a korábban öntözésre berendezett területek újbóli bevonásának lehetőségét, elengedhetetlen az **informatikai rendszerek fejlesztése:** az üzemi területeken már rendelkezésre álló térinformatikai rendszerek használatának kiterjesztése a főművi létesítményekre, az üzemi öntözőtelepi vízkormányzás összekapcsolása informatikai eszközökkel, távirányítás, távellenőrzés megvalósítása. Egy online elektronikus rendszerre van szükség, amely a vízfelhasználók adatszolgáltatási kötelezettségeinek egyesítésével komoly bürokráciacsökkentést eredményezne.

A vízjogi engedélyek egyszerűsítése érdekében felül kell vizsgálni a vízügyi hatóságok és a szakhatóságok követelményrendszerét, **az engedélyek érvényességi idejét legalább 15 év**ben kell megállapítani. Fel kell oldani az egyes beruházásokhoz kapcsolódóan a közös tulajdon esetében az összes tulajdonostárs hozzájárulásának feltételét, a földforgalmi törvényben alkalmazott szabályhoz hasonlóan egyszerű többség kiváltásával. A meliorációs munkálatok és a mezőgazdasági tereprendezés más célú hasznosítássá minősítését, illetve a vízkivétel biztosítását segítő vízilétesítmények, műtárgyak, felépítmények építési engedélyezés alá tartozását el kell törölni.
A jelenleg meglévő engedély nélküli **kutak legalizálására fennálló moratóriumot meg kell hosszabbítani 2021. december 31-ig.** A szakszerűtlenül kivitelezett kutak esetében megfelelő határidőt kell szabni azok átalakítására, a gazdaságosan át nem alakítható kutak esetében pedig támogatni kell azok felszámolását.
Az új engedélyek kiváltását drasztikusan egyszerűsíteni kell, az érintett szervek együttműködése révén.

Az elkövetkező 20 évben 1 millió hektáron kell megvalósítanunk öntözésfejlesztést.

A TERMŐFÖLDÖN

II. 1. A TERMÉKPÁLYA SZINTŰ EGYÜTTMŰKÖDÉSI LEHETŐSÉGEK AZ AGRÁRGAZDASÁG TERÜLETÉN

A piacgazdaságban a mezőgazdasági termelők csak önszerveződéssel és együttműködéssel érvényesülhetnek eséllyel a piacon, ahol a termékek széles köre versenyez a fogyasztók vásárlóerejét képviselő reáljövedelemért. A versenyben a legfontosabb tényező a termékek piacképessége, ami a termelés mellett az azt megelőző és követő termékpálya-szakaszok költségeitől és hatékonyságától is függ.

Magyarországon a mezőgazdasági szereplők együttműködési hajlandósága néhány ágazat kivételétől (zöldség- és gyümölcsszektor, bor- és baromfiágazat) eltekintve mérsékelt. Ezt támasztja alá a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2015-ös, közel tízezer megkérdezésen alapuló felmérése a mezőgazdasági együttműködések hazai helyzetéről. Ennek eredményei szerint a piaci szereplők leginkább olyan, bizalmi tőkén alapuló, ellenőrizhető együttműködési megoldásokat preferálnak, amelyekkel a kockázatok csökkentése mellett növelhető piaci részesedésük, árbevételük, vagyonuk.

Hazánkban inkább horizontális együttműködésekről beszélhetünk, amelyek szerepe főként a termelési színvonal javításában, valamint az új technológiák elterjesztésében jelentős. A nemzetközi tapasztalatok alapján a nagyobb gazdasági hatékonyság elérésében szerepet játszó vertikális (a teljes termékláncot átfogó) integrációt megvalósító együttműködések száma kevés, bár néhány ágazatnál már megtalálható.

Magyarországon a közös beszerzést, a nagy volumenű, kiegyenlített minőségű, magasabb feldolgozottságú termékek együttes értékesítését és a beruházások közös megvalósítását is végző szövetkezetek száma kevés. A működő szövetkezetek tevékenysége szerteágazó, nem csupán termelő, szolgáltató vagy csak marketingszövetkezetek, hanem túlnyomórészt vegyesek. A rendszerváltozás után megalakult közel 1000 új típusú szövetkezet többsége hatékonysági problémákkal küzd. Problémát jelent a termelői fegyelmezetlenség, hiányos az együttműködésekkel kapcsolatos informáltság, ebből következően az új típusú szövetkezetek működésében gyengén érvényesülnek a szövetkezeti sztenderdek, de tetten érhető a tagság bizalomhiánya, és még mindig jelentős a feketegazdaság mértéke is.

A szürke- illetve feketegazdaság számításaink szerint csak a zöldség-gyümölcs ágazatban évente 8-10 milliárd forintos illegális hasznot hozott, ami több mint például a 2011. évi legális termelői értékesítések teljes adózott eredménye. Ezen okból kifolyólag is kiemelten fontos lenne az ágazaton belül az áfacsökkentés folytatása.

Magyarországon túlnyomórészt szövetkezeti, de a korábbi szabályozás miatt még más társasági formában is működő, az Unió által is kiemelten támogatott termelői csoportok (TCS-k), és a zöldség- és gyümölcságazatban működő termelői értékesítési szervezetek (TÉSZ-ek), termelői szervezetek társulásának (TSZT-k) szerepe jelenleg csak a mezőgazdaság néhány területén (zöldség-gyümölcs, baromfi, bor) jelentős, egyéb ágazatok továbbra is segítségre szorulnak.

A jelenleg működő termelői együttműködések, integrációk hatékonyságát, fejlődését és hosszú távú fennmaradását az alacsony termelői együttműködési hajlandóság mellett több tényező is kedvezőtlenül befolyásolja. Számos nagykereskedő cég saját termelői köréből szervez maga köré TÉSZ-t. A kiskereskedelem, illetve a feldolgozóipar a beszállítói háttér túlzott koncentráltsága esetén sokszor más hazai vagy külföldi nagykereskedő beszállítókat keres meg, és közvetlen beszállítóként szerződik nagy termelőkkel is, hogy morzsolják a kínálatot.

Az együttműködésnek nem csak a gazdasági hatékonyság növelésében, de a szociális ellátásban rekedtek gazdasági „vérkeringésbe" visszavezetésében is kiemelt szerepük van. Az Európai Unió fejlettebb országaiban népszerű, a hazai környezetben csak az utóbbi években megszaporodó szociális szövetkezetek a társadalmi erőforrásokat hasznosítva segítik a társadalom peremére szorult személyeket a visszailleszkedésben.

A jelenlegi helyzet értékelése alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a magyar agrárium előtt álló egyik legnagyobb kihívás az együttműködések ösztönzése, az összefogási készség fokozása, de ugyanilyen fontos a meglévő vagy újonnan alakuló együttműködési formák hosszú távú fennmaradását megalapozó környezet kialakítása, támogatása is. Hangsúlyosabbá kell tenni az élelmiszerláncok egészét átfogó, hálózatos együttműködéseket, amelyekben azok szervezeti formája garantálja, hogy a termelés is részesüljön a kereskedelmi profitból.

Az egyre erősödő verseny mellett a hatékony termelésre nem minden mezőgazdasági termelő lesz képes a jövőben. Az „életben maradás" záloga az önkéntes összefogás, az együttműködés lesz, fel kell ismerni, hogy az együttműködésnek nincs alternatívája. Ahhoz azonban, hogy hazánkban bármilyen együttműködési forma hatékonyan tudjon működni, fejlődni és hosszú távon is fennmaradni, a jelenlegi feltételek nem megfelelőek, beavatkozásra van szükség.

A NAK javaslata

Legfontosabb célunk, hogy a TCS-ken, TÉSZ-eken keresztül megvalósuló **áruforgalom 17 százalékról legalább 30 százalékra** emelkedjen 2028-ra. Emellett célként kell kitűzni azt is, hogy a kereskedelmi haszonból a termelő is részesedjen, hiszen az komoly ösztönző erőt jelent számára. Ezekhez fel kell ismerni, hogy az együttműködések elterjedésében az azokat akadályozó tényezők megszüntetése segíthet a leginkább, ezen tényezők közül is külön kiemelve a 27 százalékos ÁFA mértéket. Ezen tényezők orvoslása mellett az alábbi beavatkozásokat látjuk még szükségesnek a területen.

- Egységes szabályozó kialakítása: Olyan jogszabályi környezetet kell kialakítani, ahol az önkéntességen alapuló együttműködési viszonyokban, különösen a **hosszú távú (legalább 3-5 éves) szerződéses kapcsolatok**ban, az érdekek és a garanciák kölcsönös érdekeltségen alapuló egyensúlyi rendszere működne. A szabályozás az összes együttműködési formára tartalmazná a **működés keretei**t, a tagok egymáshoz fűződő viszonyait, a szerződéses feltételek betartásának biztosítását, illetve **megoldásokat a szürke- és a feketekereskedelem visszaszorítására.**

- Meglévő szervezetek megerősítése: a **működést és a fejlődést segítő jogi keretek átalakítása** (lásd: adórendszer); az ismeretek gyors átadása, a működést segítő tanácsadás; a fogyasztói, felvásárlási igények felmérése, értékelése, előrejelzése.

- **Új együttműködések kialakítása:** a hiányzó termékpályákon alakuló együttműködések preferálása, erősebb támogatása; új együttműködési formák alakulásának támogatása; potenciális tagság tájékoztatása, jó példák ismertetése.

- **Szervezeti együttműködések kialakítása:** másodlagos és harmadlagos szervezetek alakulásának segítése; szociális szövetkezetek piacgazdasági kapcsolatainak kiszélesítése; a szociális gazdaság piaci szereplővé válásának támogatása, de legfeljebb öt év időtartamig.

Az együttműködések elterjedésében az azokat akadályozó tényezők megszüntetése segíthet a leginkább.

II. 2. MUNKAERŐ-FOGLALKOZTATÁSI KÉRDÉSEK

A mezőgazdasági és élelmiszeripari foglalkoztatás alakulása

A mezőgazdaság foglalkoztatása az elmúlt években jelentősen növekedett, 2016-ban 217 ezren dolgoztak főállásban az ágazatban. Ez egyrészt az ágazat fehéredésével, a feketefoglalkoztatás visszaszorításával, másrészt a munkaerőért folytatott versenyben a főállású foglalkoztatás szükségszerűségével magyarázható.
A mezőgazdaság 2016-ban 440 ezer ún. éves munkaerő-egységet használt fel, ennek háromnegyede ugyanakkor nem fizetett munkaerő. Hosszabb időtávon prognosztizálható a mezőgazdaság munkaerő-felhasználásának csökkenése, ezen belül azonban ágazatonként különböző mértékű elmozdulás várható, másrészt a családi munkaerőt egyre inkább a fizetett foglalkoztatottak váltják fel.
Ez összhangban van az üzemstruktúrában megfigyelhető szerkezetváltással is, azaz a kisméretű, nagyrészt kiegészítő jelleggel, önellátásra termelő gazdaságok visszaszorulása mellett nő az életképesebb méretű, árutermelő kis és közepes gazdaságok száma és az általuk használt földterület nagysága. A szerkezetváltás miatt jellemzően emelkedik a munkaerő-felhasználás hatékonysága is.
A hazai élelmiszeripar a bruttó termelési érték tekintetében a harmadik, az alkalmazottak számát illetően pedig a második legnagyobb feldolgozóipari ágazat, az összes foglalkoztatott 3,5-4 százalékát adja, 144 ezer főt.

Kihívások a mezőgazdasági és élelmiszeripari munka világában

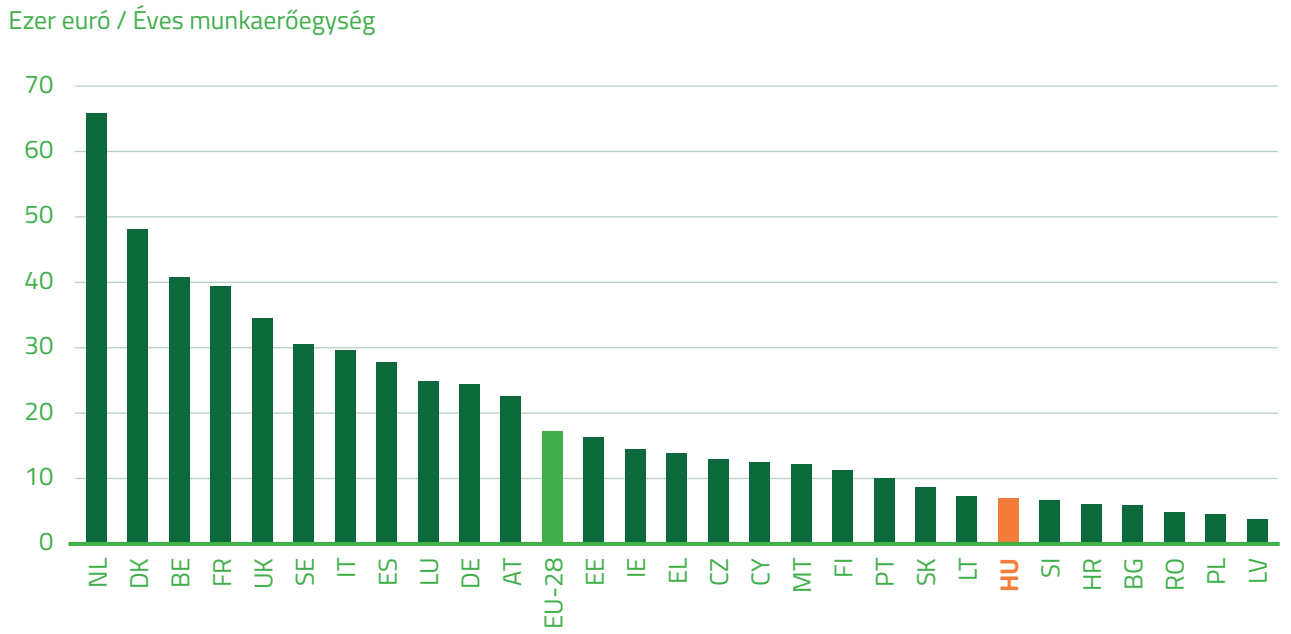
Az agrár-élelmiszergazdaság egész területén súlyos probléma a szükséges munkaerő hiánya. Ennek oka egyrészt az, hogy a képzett szakemberek egy része külföldön vállalt munkát, valamint jelentős a nemzetgazdaság jobban fizető ágazatainak és a közmunkának az elszívó hatása is. Ráadásul a jövőben valószínűsíthetően csökkenni fog a munkaképes korúak száma. A munkaerőhiány mára már veszélyezteti a munkaerő-igényes mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazatok fejlődését (állattenyésztés, szaporítóanyag-előállítás és kertészet, zöldség-gyümölcs feldolgozás stb.), pedig azokban rejlik a legnagyobb fejlődési potenciál és piaci lehetőség.

A munkaerő-foglalkoztatási problémát azonban ketté kell választanunk, mert egyrészt felvetődik a munkaerő szezonális rendelkezésre állásának kérdése, másrészt az alkalmazott munkaerő minősége is, azaz a szükséges gyakorlati ismeretek és a képzettség hiánya.

Egyes ágazatokban megoldás lehet a növekvő gépesítés és a digitális megoldások elterjedése, aminek köszönhetően az egy főre jutó hozzáadott érték jelentősen emelhető, ezen a téren azonban egyelőre jócskán elmaradunk a nyugat-európai versenytársaktól (lásd a következő diagramot). Ez lehetővé tenné a bérek dinamikus emelkedését, vagyis könnyebb lenne biztosítani az ágazat számára szükséges munkaerőt. Emellett fontos a gyakorlatorientált szakképzés és a felsőoktatás fejlesztése is, ami szintén a munkaráfordítás hatékonyságát és a bérek emelkedését eredményezi.

Ezek mind alátámasztják a technológiai fejlesztések és a digitalizáció felgyorsításának szükségességét az agrár-élelmiszergazdaságban.

A mezőgazdasági munkaerő-ráfordítás hatékonysága

Forrás: KSH

A magyar mezőgazdaság jövője szempontjából a másik legnagyobb kihívás a generációváltás[3]. A gazdasági szervezetek mindössze 20 százalékában volt 2010-ben a gazdaság irányítója 40 évesnél fiatalabb. Ez azt jelenti, hogy az utánpótlás jelenlegi mértékével számolva tíz év múlva megfeleződik a mezőgazdasági termelők száma.

Mára már az élelmiszeriparban is központi üggyé vált a generációs kérdés. A cégek jelenlegi vezetői közel nyugdíjas korban járnak, de ez a vállalat vezetésén túl ma már a teljes munkavállalói szegmens esetében is megfigyelhető.

Szintén központi kérdés a korszerű képzettség. 2016-ban a gazdálkodók alig több mint 3 százaléka rendelkezett felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel, további 10 százalékuk pedig középfokú szakirányú végzettséggel, ami uniós összehasonlításban rendkívül alacsony. A magyarországi gazdálkodók az EU 28 tagállama közötti képzettségi rangsorban csak a 19. helyet foglalják el. A nagyobb gazdaságok jellemzően több szakképzett személyt (agrármérnököt, technikust stb.) foglalkoztatnak a betanított munkavállalók mellett.

Az idényjellegű foglalkoztatás

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar bizonyos alágazataiban jelentős az idény-, illetve a főtevékenység mellett kiegészítő jelleggel végzett munka. A mezőgazdasági idénymunka kapcsán számos pozitív változás történt, a foglalkoztatás közterhei kedvezőek, de az alkalmi munkavállalók lejelentésével kapcsolatos gazdálkodói adminisztrációs terhek még jelentősen csökkenthetőek lennének.

Az idényjellegű foglalkoztatás másik fontos kérdése a közfoglalkoztatással való rugalmas együttműködés megteremtése. Az utóbbi években ugyanis egyfajta ellenérdekeltség alakult ki a versenyszféra és a közfoglalkoztatók között.

3 A témát külön fejezetben részletesen ismertetjük.

A közfoglalkoztatás sok esetben az idénymunka elől szívja fel a munkavállalókat. Ezt meg kell szüntetni, egy közfoglalkoztatási program sem lehet akadályozója a helyi idénymunka megfelelő hozzáértéssel történő elvégzésének.

Emellett több termőkörzetben is tapasztalható a szociális szövetkezetekben illetve START munkaprogramokban munkabérköltség nélkül előállított termékek értékesítésének piactorzító hatása. Ezen értékesítési lehetőség megszüntetéséhez határozott intézkedésekre van szükség, ki kell mondani, hogy amennyiben a szocális szövetkezet piaci tevékenységet is folytatna, úgy kötelezően át kell alakulnia piaci formába, és tevékenységét is úgy kell végeznie.

A NAK javaslata

- A **gyakorlati programok** (nyári, őszi, tavaszi gyakorlatok), a **duális képzés** szélesebb körű, egyszerűbb feltételek mellett megvalósuló alkalmazásával több lehetőség lenne kiválasztani a jövő munkavállalóit.
- A középfokú agrár- és élelmiszeripari szakképzés valamint az agrár- és élelmiszeripari felsőoktatás népszerűsítése.
- Vidéki fiatalok körében hatékony **pályaorietánciós tevékenységek** folytatása.
- A **vállalkozói készségek fejlesztését célzó programok** jelentősen hozzájárulnának az önálló vállalkozások indításához és sikeres működtetéséhez.
- A szükséges munkaerő biztosítása érdekében akár a környező, harmadik országbeli munkavállalók foglakoztatását is egyszerűvé, lehetővé kell tenni.
- A **munkaerő-foglalkoztatás feltételeit költséghatékonyabbá kell tenni** (pl. idegenforgalmiadó-mentesség, munkásszállások építésének támogatása, közmunka és versenyszféra átjárhatóságának hatékonyabbá tétele).
- A szociális szövetkezetekben illetve START munkaprogramokban megtermelt **önköltség nélküli termékek értékesítési lehetőségének megszüntetése.**

Költséghatékonyabbá kell tenni a foglalkoztatást.

II. 3. DIGITALIZÁCIÓ

A világgazdaságban jelentős technológiai változás megy végbe, egyre gyorsuló ütemben fejlődik a világ. Ez a fejlődés nem kerüli el a mezőgazdaságot és az élelmiszer-előállítást sem. Elég csak a precíziós gazdálkodásra, az agrárinformatikára, a digitalizációra, a biotechnológiára gondolni. A digitális eszközök és alkalmazások által biztosított hatékonyságnövekedés jelentős mértékű. A termelés szintjén növelik az inputanyagok és természeti erőforrások felhasználásának hatékonyságát: hozamnövekedéssel, a minőség növelésével, a melléktermékek és hulladékok csökkentésével. Továbbá csökkentik a termelés kockázatait, és az üzem szintjén javítják a technológiai és a vezetői döntések hatékonyságát. A termékpályák szintjén csökkentik az értékesítési kockázatokat.

Ha nem akarunk véglegesen lemaradni versenytársainktól, akkor nekünk is részt kell venni a fejlesztések alkalmazásában, ezzel is elősegítve a magyar élelmiszergazdaságban lévő, a mostaninál hozzávetőlegesen 60 százalékkal nagyobb termelési potenciál kihasználását. Ebben a kormányzat fő szerepe a terjedést gátló akadályok felszámolása, az adottságok minél szélesebb körű kihasználásának támogatása.

E célból készült el a Digitális Jólét Program keretében Magyarország Digitális Agrár Stratégiájának tervezete (DAS). A DAS következetes végrehajtása az információk gyűjtésével, feldolgozásával, a technológiai műveletek automatizálásával és robotizálásával hozzájárul az élelmiszergazdaság és benne a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének növeléséhez, a rendelkezésre álló környezeti erőforrások hatékony felhasználása mellett.

Magyarország Digitális Agrár Stratégiája céljának teljesüléséhez szükséges, hogy a precíziós gazdálkodás minél szélesebb körben alkalmazásra kerüljön: a szántóföldi növénytermesztésben, az állattenyésztésben, a kertészetben, az élelmiszeriparban, a szőlészetben, a halászatban és az erdészetben is. A DAS biztosítani kívánja a szükséges kompetenciák és ismeretek megszerzését az érintetteknek, az ismeretterjesztéstől a felsőfokú oktatásig, és elérhetővé kell tenni a digitális agrár szaktanácsadási szolgáltatásokat a termelők részére.

A precíziós gazdálkodás helyzete napjainkban

A precíziós gazdálkodás elsőként az USA-ban, Európában és Ausztráliában terjedt el, majd Argentínában, Brazíliában és néhány ázsiai országban is elfogadottá vált. Jelenleg az USA piaci részesedése a legnagyobb, közel 50%. Az EU28-tagországok a harmadik helyet foglalják el a precíziós mezőgazdaság piacán. A nem EU-tagok (Norvégia, Svájc, Ukrajna és Oroszország) is jelentős piaci értéket képviselnek az EU28-országokhoz képest. Ennek legfőbb okai a gazdaságok méretében mutatkozó különbségek: míg a nyugat-európai gazdaságok sokkal kisebbek, az amerikai, az ukrán és orosz gazdaságok általában nagyméretűek, a hatékony gazdálkodás következtében a befektetés hamarabb megtérül.

A precíziós mezőgazdasági technológia használata Magyarországon jelenleg még nem általánosan elterjedt, azonban a helyspecifikus növénytermesztést alkalmazó termelők számának növekedése az utóbbi két-három évben felgyorsult. A helyspecifikus gazdálkodás a mezőgazdaságon belül azért éppen a szántóföldi növénytermesztésben növekszik elsősorban, mert az ágazat jövedelempozíciójából adódóan itt állnak rendelkezésre azok a források, amelyek az egyébként jelentős beruházási költségű technológia bevezetéséhez szükségesek. A felmérések alapján a hazai precíziós mezőgazdasági felhasználók száma 2500 körülire tehető.

A DAS beavatkozási logikája

Átfogó cél	Az információk gyűjtésével, feldolgozásával, a technológiai műveletek automatizálásával és robotizálásával hozzájáruljon az élelmiszergazdaság, benne a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének növeléséhez, a rendelkezésre álló környezeti erőforrások hatékony felhasználása mellett.		
Stratégiai célok	**Mezőgazdasági termelés**	**Mezőgazdasági üzem**	**Termékpályák**
	Precíziós gazdálkodás szélesebb körben alkalmazása	Üzemi irányítási alkalmazások használata a gazdaságok vezetésében, döntések előkészítésében	Termék-nyomonkövetési rendszerek és az online üzletkötés fejlesztése
Horizontális célok	**Humánerőforrás**	Digitális kompetenciák fejlesztése	
		Innovációs környezet fejlesztése	
	Kutatás, fejlesztés, innováció	Digitális kompetenciák fejlesztése	
		Innovációs környezet fejlesztése	
	Közigazgatási és közszolgáltatások	Digitális Agrár Rezsicsökkentés	
		Felszínborítási adatrendszer	
		Gyümölcskataszter	
		Szabályozások digitális technológia lehetőségeihez igazítása	
		Digitális pincekönyv	
		Nemzeti Boradattár	
		ERDEINK - Erdészeti Információs Keretrendszer	
		Hálózati Információs Rendszer (HALir) továbbfejlesztése	
		Távérzékelésen alapuló termésbecslés	„Okos Tesztüzemi Rendszer”
		Vízkészlet-felhasználás	Nemzeti Élelmiszerlánc Adatszolgáltatási Központ
			Digitális kereskedelem fejlesztése
	Fejlesztéspolitika, támogatások	Ágazat digitalizációjának fejlesztési támogatása	

A NAK javaslata

A magyar élelmiszergazdaságban lévő, a mostaninál nagyjából 60 százalékkal nagyobb termelési potenciál elérése érdekében nem egy új stratégia kialakítására, hanem a már elkészült DAS társadalmasítást követő következetes végrehajtására, valamint az élelmiszeriparra is történő kiterjesztésére van szükség. Ehhez a kormányzat részéről biztosítani kell a szükséges erőforrásokat, a kompetenciafejlesztések támogatását, valamint fel kell számolni az elterjedést gátló jogi akadályokat. Továbbá képzésekkel és forrásokkal ösztönözni kell a gazdákat a korszerű és versenyképes eszközök használatára.

II. 4. VERSENYKÉPES SZAPORÍTÓANYAG-ELŐÁLLÍTÁS ÉS FAJTAINNOVÁCIÓ

A növényi szaporítóanyag-felügyeleti rendszer átalakításának lehetőségei

A szaporítóanyag-termesztés Magyarország számára stratégiai fontosságú ágazat, nemzetgazdasági érdekünk annak magas színvonalon tartása, hiszen a hazai mezőgazdaság biológiai bázisát és az élelmiszerlánc alapját jelenti. A szaporítóanyag bizalmi termék, amelynek megbízhatósága a minősítési rendszer hitelességén múlik, így az abban bekövetkező negatív változásokra a piac azonnal válaszol.
Magyarországon jelenleg 125 000 hektáron folyik szaporítóanyag-termesztés (vetőmag 120 000 ha-on, vegetatív szaporítóanyag 4100 ha-on). Közel 1000 vállalkozás foglalkozik a jellemzően kézimunka-igényes szaporítóanyag-előállítással, amely mintegy 15 000 főnek jelent főállású foglalkozást illetve 70 000 főnek biztosít állandó vagy idényjellegű munkát. Az ágazat jelentős értéket állít elő, a mezőgazdaság teljes éves kibocsátásából 9 százalékkal, a növényi termékek exportjából pedig 10 százalékkal részesül. Ezen adatok alapján Magyarország a világ 6. legnagyobb vetőmag exportőre.
Ennek egyik záloga, hogy Magyarország határozottan kiáll a GMO alkalmazhatósága ellen, ezt a jövőben is fenn kell tartani. Az elmúlt időszakban a közigazgatás átszervezése következtében átalakuló hazai növényi szaporítóanyag-minősítő rendszer jövőjére vonatkozóan jelentős aggodalmak merültek fel, pusztán ezen tényező következményeként legalább öt százalékos visszaesést szenvedett el az évek óta növekvő ágazat.

Nemzetközi példák a szaporítóanyag-felügyeleti rendszer működésére

Franciaország

Franciaország az EU legnagyobb vetőmagtermesztője és a világ legnagyobb vetőmag-exportálója. Az országban az elsők közt szervezték meg a kötelező vetőmag- és más növényi szaporítóanyag-minőségellenőrzési és -minősítési (certifikációs) rendszert. Franciaországban a vetőmag- illetve - a szőlő és gyümölcs kivételével - a növényi szaporítóanyag-minősítést szigorú ellenőrzés mellett a GNIS (Groupement national interprofessionnel des semences et plants – Országos Vetőmag Szakmaközi Szervezet) által működtetett Service officiel de contrôle et certification (SOC) – Hivatalos ellenőrzési és minősítési szolgálata végzi.

Az agrárminisztérium 1962-ben delegálta a vetőmag-minősítést a GNIS-hez, amely külön szolgálatot hozott létre erre (SOC). A SOC feladata a vetőmag-minősítéshez kapcsolódó hazai és nemzetközi szabályozás végrehajtása. Vagyis ez a szervezet felel a hivatalos minősítésért, amely igazolja az előállított termék minőségi követelményeknek való megfelelését, garantálja a fajtaazonosságot, fizikai tisztaságot, csírázóképességet és bizonyos fajok esetében az egészségügyi minőséget.

Ausztria

Ausztriában 1996 óta működik a jelenlegi szaporítóanyag-felügyeleti rendszer, amelyben a szaporítóanyag-felügyeletért és az ellenőrzésért felelős szervek a tartományi agrárkamarák.

A kamara a szaporítóanyag-felügyeleti tevékenységet szakterületek szerint végzi, egyes szakterületekhez kapcsolódóan a növény-egészségügyi felügyeleti ellenőrzést is ellátja. Továbbá teljes körű szaktanácsadási szolgáltatást is nyújt a tagjai részére. Így a felügyelő egész évben látja, milyen munkát folytat a szaporítóanyag-termesztő, illetve nagy rálátása van más termelőkre és általában az ültetvényekre. Az ellenőrök minden évben más-más termelőnél tartanak szemlét. A felügyelő szakmailag igen felkészült, megfelelő szakirányú iskolai végzettséggel, az adott kultúra tekintetében nagy szakmai tapasztalattal rendelkezik, és sokszor maga is korábban a termelésben dolgozott. A felügyelők több szakterülettel is foglalkozhatnak, például a szőlészeti felügyelő gyümölcstermesztési felügyelőként és szaktanácsadóként is dolgozik. A magas színvonalú szakmai munka végzése érdekében a kamara nagy hangsúlyt fektet az ellenőrök továbbképzésére is.

Jól látható a francia és az osztrák példa alapján, hogy a két tagország agrárminisztériuma átruházott jogkörben, a szaporítóanyag-előállítók termékfelelősségére alapozva, a szakma szereplőinek nagyobb felelősségvállalása mellett, a szakmai szervezetekhez delegálja a szaporítóanyag-minősítést.

A Magyarországon jelenleg fenntartott rendszer drága, nem eléggé rugalmas, nem eléggé hatékony, és a piac számára egyre megbízhatatlanabb, ami a hazai vetőmag és vegetatív szaporítóanyag termesztés leépüléséhez vezet.

A NAK javaslata

Ahhoz, hogy visszaálljunk a korábbi növekedési pályára, adott esetben javítva a növekedés ütemét, a **szaporítóanyag-minősítés olyan hatósági szakmai szolgáltatás kell legyen, ami a piaci igényeket szolgálja.** A cél az egyéni termékfelelősségen alapuló, a jelenleginél rugalmasabb, olcsóbb, megbízhatóbb, **központi szakmai irányítás alatt álló szaporítóanyag-felügyeleti rendszer kialakítása,** mellyel biztonságos helyzetbe tudjuk hozni a hazai szaporítóanyag-előállítókat, hogy zavartalanul ki tudják szolgálni a piaci igényeket. Az új szaporítóanyag-minősítési rendszer az egész szaporítóanyag ágazatot képes átfogni a kiindulási anyagoktól (prebázis) egészen a minősített (certifikált), felhasználásra kerülő szaporítóanyagokig.

A magyar vetőmag- és szaporítóanyag-termesztés struktúráját tekintve – és a termelők kezdeményezésére – célszerű ezt a feladatot a NAK-hoz delegálni, annak érdekében, hogy a kellő kapacitással nem rendelkező szaporítóanyag-előállítók számára szakmai szolgáltatásként megfelelő rugalmassággal elvégezhető legyen a vetőmag- és szaporítóanyag-minősítés. Amennyiben a NAK-hoz kerülne a teljes szaporítóanyag-felügyeleti tevékenység, sokkal integráltabbá tud válni a rendszer, megszűnnek a kommunikációs problémák, biztosítva lesznek a szakmai munkavégzéshez szükséges alapok, így a szaporítóanyagok certifikációja akadályok nélkül működhetne. A **certifikációval kapcsolatos díjtételek átgondolásá**ra és egyszerűsítésére is lehetőség nyílna, mellyel olcsóbbá lehetne tenni a jelenlegi rendszert, csökkentve ezzel a szaporítóanyag-előállítók anyagi terheit. A szaporítóanyag ágazatban szereplők között (előállítók és termelők) megoszlanának a költségek, így igazságosabb rendszert tudnánk működtetni.

Ezzel az átalakítással a felügyeleti rendszer minden egyes szegmense egy szervezet irányítása alá kerülne (ahogy annak idején az OMMI-ban is működött), és garantálná a kiváló minőséget a kiindulási alapanyagoktól kezdve egészen a forgalomba kerülő certifikált szaporítóanyagokig. Ez a felállás segítene fellendíteni a korábban kiválóan működő hazai fajtakutatást, fajtanemesítést, új fajták bevezetését, ami hozzájárulna a versenyképességünk javulásához is. Ugyanakkor a NAK számára jelentős hatósági feladatátvétellel járna úgy, hogy egy tagországnak célszerű megtartania bizonyos hatósági feladatokat az állam kezében (pl. független hatósági laborral rendelkeznie), ezen kívül ez a megoldás igen jelentős ingatlan és egyéb vagyon átvételét, kezelését és működtetésének a terhét róná a NAK-ra. A minősítési feladatok mellett ez esetben számos, tipikusan állami hatósági piacellenőrzési feladatot is el kellene látni.

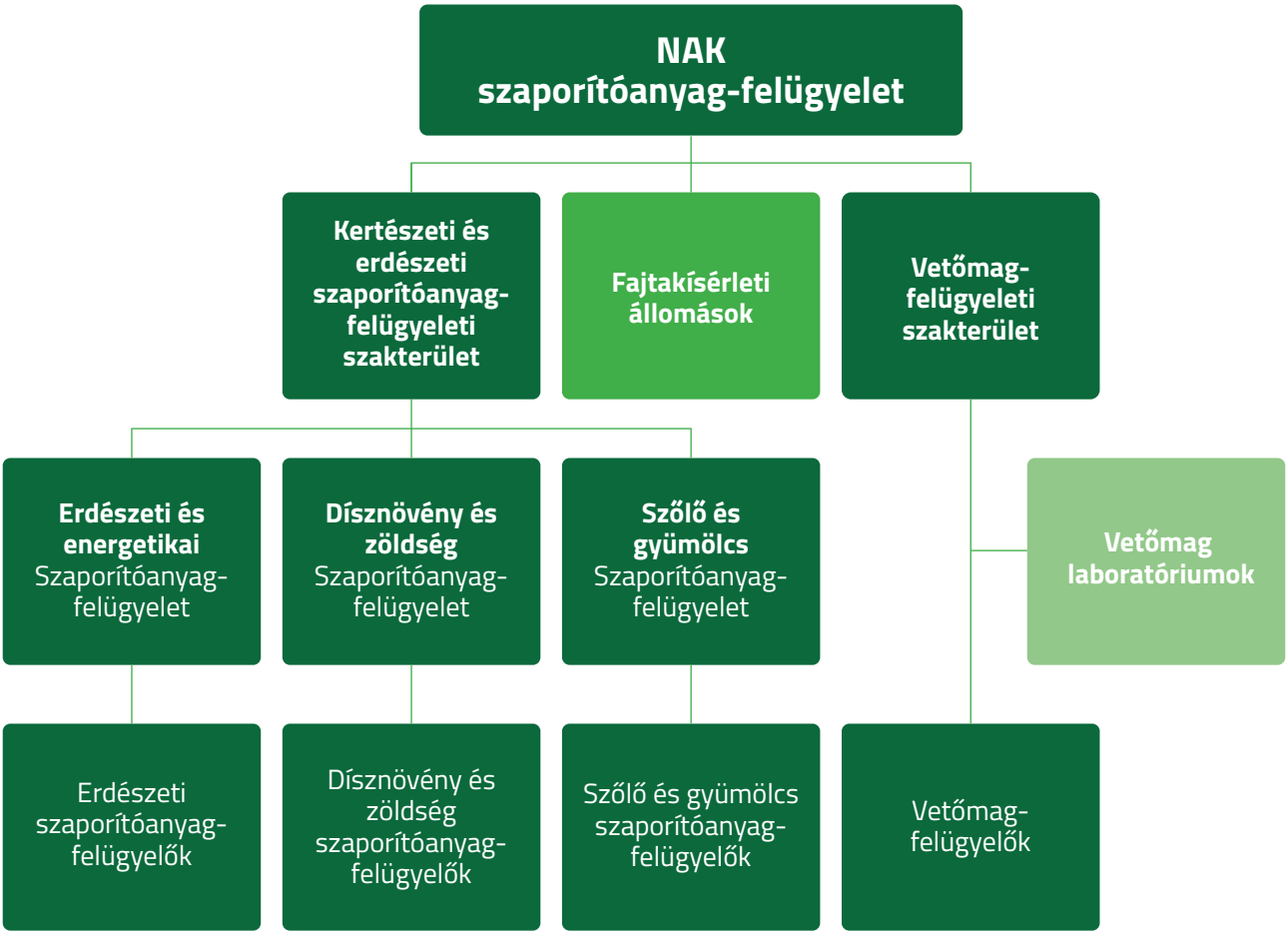
Óriási probléma, hogy a fajtakísérleti szakterület finanszírozása jelenleg nem megoldott, annak ellenére, hogy ez állami feladat. Ezért – egy-két kivételtől eltekintve – Magyarországon gyakorlatilag nem létezik a növényfajták gazdasági értékének és termesztési igényeinek vizsgálta.

> **A szaporítóanyag-minősítés olyan szakmai szolgáltatás kell legyen, amely a piaci igényeket szolgálja.**

Enélkül viszont elképzelhetetlen a termelés hatékony fejlesztése, ezért célszerűnek tartjuk új alapokra helyezni a fajtakísérleti szakterület fenntartásának és fejlesztésének finanszírozását is. A díjtételek további növelése nehezen járható út, mivel az a hazai fajtanemesítés visszaszorulásával járna, emiatt inkább az ágazati szereplők és az állam közös felelősségvállalása, valamint a befolyó összegek észszerűbb felhasználása a cél. Javaslatunk, hogy az osztrák példához hasonlóan a mezőgazdasági ágazatok szereplőinek hozzájárulásával, az állami költségvetés (pl. élelmiszerlánc-felügyeleti díj) kiegészítésével **létesüljön egy fejlesztési alap**, aminek a felhasználásáról az állam és a termelők (a szaporítóanyag és a növénytermesztési ágazatok szereplői) közösen hozzanak döntést.

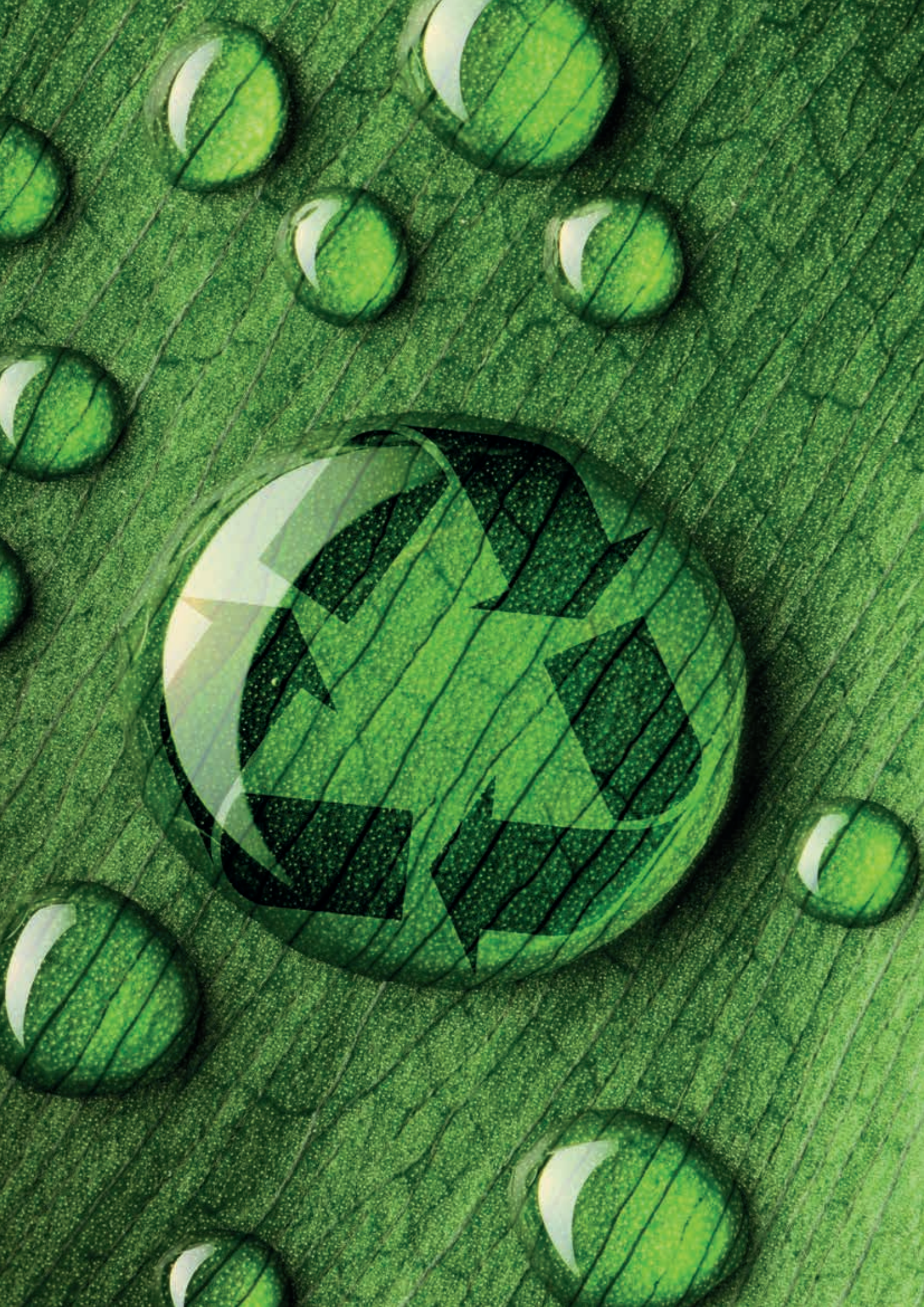
> **Ha a NAK-hoz kerülne a teljes szaporítóanyag-felügyeleti tevékenység, sokkal integráltabbá válna a rendszer, megszűnnének a kommunikációs problémák, biztosítottá válnának a szakmai munkához szükséges alapok. Így a szaporítóanyagok certifikációja akadályok nélkül működhetne.**

A NAK által javasolt új szervezeti felépítés

A fenti javaslatok a növényi szaporítóanyagra vonatkoznak. Amellett azonban nem szabad megfeledkezni az állattenyésztés biológiai alapjairól sem. A magyar mezőgazdaság akkor tud fejlődni, ha az állattenyésztés is erős és szuverén. Ez csak úgy lehetséges, ha a tenyésztés-szervezés magyar kézben marad, mint ahogyan a termőföld is. Szintén fontos, hogy az **állati termék előállítása a lehető legnagyobb arányban hazai tenyésztésű árutermelő állományokban valósuljon meg.**

II. 5. FENNTARTHATÓSÁG AZ AGRÁRIUMBAN
(KÖRFORGÁSOS ÉS BIOMASSZA ALAPÚ GAZDÁLKODÁS LEHETŐSÉGEI)

Globális helyzetkép: igény a fenntarthatóságra

Az ENSZ becslése alapján a világ lakossága több mint 9 milliárdra nő 2050-re, ami az élelmiszerek iránti igény növekedését is jelenti. Ezzel párhuzamosan azonban a klímaváltozás és a szűkülő erőforrásbázisok egyre inkább korlátozó tényezői lesznek az élelmiszertermelésnek. Fontos ezért az élelmiszergazdaság hatékonyságának fokozása a folyamatok újragondolásával, globális szinten egy olyan új rendszert alkotva, amely a társadalom érdekeit, a környezeti szempontokat, illetve a gazdák érdekeit egyaránt szem előtt tartja. Ezen szempontok együttes figyelembevétele, harmonizációja vezethet a hosszútávon minden tekintetben fenntartható élelmiszertermelés alapjainak megteremtéséhez.

Új szemlélet térnyerése: körforgásos gazdálkodás

A fenntartható fejlődés megvalósítását szolgálja a körforgásos gazdaság alapelveinek szem előtt tartása. Célja egy hatékony anyag- és erőforrás-gazdálkodás megteremtése, azaz az erőforrásoknak minél tovább a termelési ciklusban tartása, a termékek megfelelő tervezésével, kivitelezésével és élettartamának meghosszabbításával, illetve az anyagok szinte korlátlan ideig való újrafeldolgozásával. Ezek révén biztosított a hulladékképződés megelőzése is. Fontos szempont a termékek hozzáadott értékének megőrzése, növelése; a termékek javíthatósága és az előállításhoz szükséges természeti erőforrások felhasználásának csökkentése. A rendszer tehát nem csak a melléktermék- és a hulladékfeldolgozásra koncentrál, hanem a jelenlegi termelési berögződések elvetésére, a folyamatok újragondolására. Az Európai Bizottság 2015 decemberében tárta nyilvánosság elé a körforgásos gazdálkodásra vonatkozó javaslatcsomagját, majd 2018 januárjában a kapcsolódó „mini csomagot", ezekkel megalapozva egy támogató jogszabályi környezet kialakulását, a körforgásos gazdálkodás feltételeinek megteremtését.

A biomassza alapú gazdaság jövőképe: az agrárgazdaság szerepének felértékelődése

A körforgásos gazdálkodás szemléletét is magába foglalóan, a biomassza alapú gazdaság a fosszilis energiahordozóktól való részleges elszakadásra épülő jövőképet ad, a gazdasági termelés biológiai alapokra helyezésével. Mindez magában foglalja a megújuló biológiai erőforrások fenntartható módon való termelését és azok erőforrás-hatékony átalakítását élelmiszerekké, takarmányokká, biomassza alapú ipari termékekké, bioüzemanyaggá és -energiává. A biomassza üzemanyag előállításra irányuló, illetve energetikai átalakítása nem lehet elsődleges cél, ezek egy körforgásos gazdasági modell utolsó lépései. Tekintve, hogy az EU, illetve egyéb globális szinten jelentős gazdasági hatalmak (USA, Kína) egyre nagyobb figyelmet szentelnek ennek a fejlődési iránynak (lásd következő oldali térkép), előirányozza, hogy az agrárgazdaság (mezőgazdaság, akvakultúra és erdészet) számára az élelmiszertermelésen túl a bővülő ipari igények kiszolgálása is egyre inkább cél lesz. Az agrárgazdaság szerepe tehát felértékelődik, ami ugyanakkor maga után vonja az eredetileg élelmiszer-előállítás fókuszú ágazat integrált kezelésének szükségességét a biomassza-alapú gazdaság részeként a gazdaságpolitikában is, a fejlődés előfeltételeként.

Biomassza alapú gazdaság politikai megalapozottsága az egyes országokban (2015)

A folyamatok jelentőségének felismerése és az időben történő reagálás lehetőség a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban, az erdészetben, továbbá az álló- és folyóvizekben képződő biomasszában hagyományosan gazdag közép- és kelet-európai (KKE) régió, így hazánk számára. Ezen értékes erőforrásunk kiaknázása komoly kiugrási lehetőséget jelent, amennyiben a hozzáadott érték előállítására saját technológiafejlesztést illetve feldolgozási kapacitásokat leszünk képesek kialakítani, nem megelégedve a már kiépült külföldi rendszerek nyersanyaggal való kiszolgálásával. A régió eredményességének növelése érdekében jött létre a BIOEAST kezdeményezés, amelynek célja a biomassza alapú gazdaságon belüli tudásalapú mezőgazdaság, akvakultúra és erdészet fenntartható fejlődésének elősegítése a KKE makro-régióban. Hiányzik ugyanakkor a kormányzati szintű fellépés és elköteleződés a hazai szintű stratégiaalkotás iránt.

A NAK javaslata

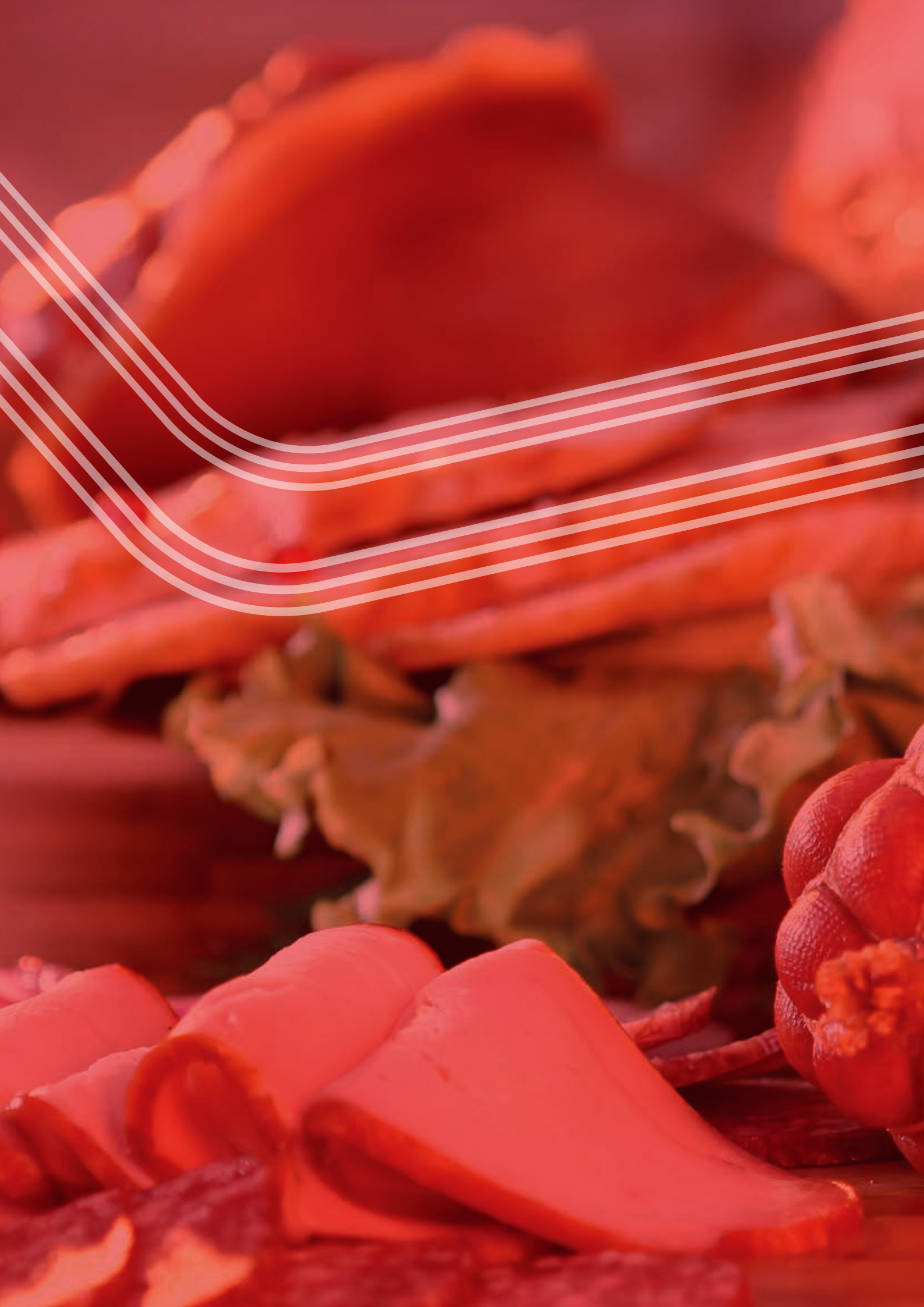
1. Szoros tárcaközi együttműködéssel és a szükséges finanszírozási háttér biztosításával:
   - a **körforgásos gazdálkodás** elősegítése érdekében a hazai **Cselekvési Terv elkészítése 2018 végéig,**
   - a biomassza alapú gazdaság felé történő elmozdulás első lépcsőjeként a **hazai biomassza alapú gazdaság Stratégia megalkotása 2022-ig.**

2. A fenti tervezéssel párhuzamosan, illetve a megvalósítás keretében:
   - **együttműködés a KKE-régió országaival** a régiós biomassza potenciál kiaknázására (BIOEAST kezdeményezésben történő részvétel kormányzati szintre emelése),
   - **gazdasági szereplők szemléletformálása** a termelési berögződések elvetésére, valamint a folyamatok újragondolására,
   - **kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenység pénzügyi ösztönzése** a lehetőségek feltárására, esetlegesen új termékpályák kialakítására,
   - **nagy- és kis léptékű beruházási támogatások** nyújtása az új szemléletű termelési rendszerekhez szükséges kapacitások kiépítéséhez,
   - **támogató jogszabályi környezet** kialakítása, a körforgásos szemléletű biomassza alapú gazdaság jogszabályi akadályainak elhárításával.

A körforgásos gazdálkodásra vonatkozó Cselekvési Terv 2018 végéig, a biomassza alapú gazdaság megteremtésére vonatkozó Stratégia 2022-ig kerüljön megalkotásra.

A TERMŐFÖLDÖN TÚL

III. 1. DIVERZIFIKÁCIÓ

A jelenlegi piaci viszonyok között mindenképpen fontos szerep jut az erőforrások hatékonyabb kihasználásának, mely egyúttal a vidék megerősítésének záloga is lehet. Ebben is kiemelt jelentősége van a jelenleg szélsőségesen gabonaorientált termelésszerkezetünk (a hasznosított szántóterület 60%-án termesztettek gabonaféléket 2016-ban) intenzívebb, nagyobb hozzáadott értékű ágazatok felé történő elmozdításának, valamint a tevékenységek egyéb területen történő diverzifikációjának, a gazdaságok több lábon állásának.

Termésszerkezet átalakítása

Napjainkra Ukrajna és Oroszország is kiemelkedő szereplői lettek a mezőgazdasági termelésnek és értékesítésnek, fokozva ezzel a piaci versenyt, mely a magyar mezőgazdaságot is jelentősen érinti. Ukrajna a világ egyik legjelentősebb gabona-exportőre, és már nem szorul élelmiszerimportra sem. Az ágazat sikerességét elősegíti a nagybirtokok jelentős befolyása. A gazdaságok 3,2 százaléka 3000 hektár feletti földterülettel rendelkezik, de nem ritka a 10 000, illetve 100 000 hektáros, vagy az azt meghaladó méretű gazdaságok működése sem. Bár jelenleg számos tekintetben elmaradottabb megoldásokat alkalmaznak, versenyképesebb fajták, jobb technológiák és újabb gépek bevezetésével a terméshozamuk egyes becslések szerint akár 50-60 százalékkal is nőhet a jövőben. Oroszország szintén kiemelkedő mennyiséget állít elő mezőgazdasági termékekből, és itt is a nagygazdaságoké a főszerep. 2014-es becslések szerint 150 nagyvállalat kezében 14 millió hektárnyi mezőgazdasági művelésű terület összpontosult. 2017-ben rekordévet zárt Oroszország, 81,4 millió tonna betakarított búzával, azonban el kell mondani, hogy az 1970-es években akár 120 millió tonna fölötti mennyiséget is termeltek, a jelenlegivel megegyező területen. Tehát pusztán a korábbi szint visszaállításával is másfélszeresére nőhet a kibocsátásuk búzából. A méretgazdaságosságból adódóan ez a két ország jelentősen növelni tudta a mezőgazdasági kibocsátását, és mára mind Ukrajna, mind Oroszország egyedül annyi gabonát exportál, mint az Európai Unió országai együttvéve. Megfigyelhető, hogy a növénytermesztés szerkezetét mindkét ország egyszerűsíteni tudta a gazdaságosan megtermelhető növényfajtákra, melyből maximális profitra tehetnek szert. A sikert földrajzi tényezők is segítik: a minőségi termőterületek (csernozjom talajok) kisebb mértékű tápanyagszükséglettel rendelkeznek, mely lehetővé teszi az alacsonyabb költséggel vagy nagyobb eredménnyel történő megművelést, a tengeri kikötők közelsége pedig az olcsóbb szállítást és az összeköttetést a piacokkal.

A rendszerváltást követően a legnagyobb visszaesés az állattenyésztési ágazatokban következett be, sokan teljesen áttértek a jobban jövedelmező szántóföldi növénytermesztésre. A korábban a mezőgazdasági bruttó kibocsátás egészét meghatározó állattenyésztés részesedése mára mindössze 35 százalékra csökkent.

A NAK javaslata

Magyarországon viszonylag magas a parlagon hagyott, ténylegesen nem művelt területek aránya. Ezeket a KSH a művelés alól kivett területeknél tartja számon. A jövőben fontos lenne **a megművelhető területek hasznosításának maximalizálása.** Tudomásul kell venni azonban, hogy a teljes magyar termőföldterület (megközelítőleg 5 millió hektár) nem éri el az őszi búza ukrajnai vetésterületét (megközelítőleg 6 millió hektár), vagy az orosz mezőgazdasági területek nagyságának 4 százalékát.

A napjainkban működtetett, nem tudatosan felépített, ám rendkívül berögzült termelésszerkezet csak a jelenlegi támogatáspolitika fennállása idejéig tud életképesen működni, ennek hiányában az elmaradott termelésszerkezettel rendelkező gazdaságok jelentős versenyhátrányba kerülnek, és fennmaradásuk is veszélybe kerül.
Már látható, hogy pusztán alapanyag tömegtermelésben hosszú távon nem vehetjük fel a versenyt például az orosz és ukrán termelőóriásokkal szemben. Akkor szerepelhetünk sikeresen a piaci versenyben, ha a **termelési szerkezetünk a magasabb hozzáadott értékű, intenzív ágazatok felé tolódik el** (pl. szántóföldi és növényházi zöldségtermesztés, gyümölcstermesztés, gombatermelés, vetőmagelőállítás, fehérjenövények termesztése valamint állattartás). Ezekhez azonban szükség van a korábban tárgyalt **öntözési fejlesztések** megvalósulására, valamint a **feldolgozókapacitások növelésére** is. Emellett további **infrastruktúrális beruházások**ra,

többek között megfelelő hűtőtárolók építésére is szükség van, így biztosítani kell az ezek megvalósításához szükséges támogatási forrásokat a jövőben. Ezt a folyamatot segíti az általunk javasolt új adózási rendszer bevezetése és a céltámogatások biztosítása is.

Kiemelt programként fogalmazódik meg az állattenyésztés fejlesztése. Ennek kedvez az a hazánkban is jellemző, de világszerte tapasztalható tendencia, hogy az emberiség egyre több állati eredetű fehérjét fogyaszt. Magyarországon mind a gabona, mind a szálastakarmányok adottak az állatállomány megfelelő színvonalú takarmányellátásához.

Eszközök hatékonyabb kihasználása

A hazai agrárgazdaság jelentős kihasználatlan kapacitásokkal bír, mely leglátványosabban a rendelkezésre álló eszközök számában és teljesítményében nyilvánul meg. Az utóbbi évek jellemző tendenciája az erő- és munkagépek értékének és teljesítményének növekedése a gazdaságokban. Több gazdaság rendelkezik nagy értékű, új munkagépekkel, a gépellátottság magasnak, a jelenlegi kihasználtságot figyelembe véve már-már túlzónak tekinthető. A jelentős (kW/ha) ellátottság ellenére az egyéni gazdaságokban az egy gazdaságra jutó gépállomány nagyon kevés, a gazdaságok művelése tehát jelentős mértékben bérmunkában, szerencsésebb esetben valamilyen együttműködés keretében történik. Az egyéni gazdaságokban a gépek számának növelése érdekében a korosabb gépeket nem selejtezik, a gépeik kihasználása csökken, a gépüzemeltetés-, valamint a termelés költsége folyamatosan emelkedik, a termelés eredményessége pedig mérséklődik. Szintén problémát jelent a mezőgazdasági gépek szezonon kívüli kihasználtsága, jelenleg erre nagyon kevés példát láthatunk.

A NAK javaslata

A termelésszerkezetünk változatosabbá tétele (on-farm diverzifikáció) mellett a **gazdaságok több lábon állása,** a vidéki térségekben hiányzó termékek és szolgáltatások biztosítása, valamint a foglalkoztatás erősítése, szezonalitásának ellensúlyozása is jelentős előrelépést hozhat.

E célokat szolgálja a jelenlegi **gépállomány maximális kihasználása** is. A munkagépek felhasználhatóak lehetnének a közfeladatok ellátása során, például csatornák, parkolók, közterületek és parkok karbantartására, továbbá megfontolandó lenne ezen gépek alkalmazása az alacsonyabb rangú, 2-3 számjelű közutak szélének (csak ezek a területek több mint 100 000 hektárnyi nagyságúak) gondozására is. Ez egy, a vagyonkezelő és a gazdálkodó között kötött szerződés alapján valósulhatna meg, de a folyamatban a **NAK is fellépne, mint a felek közötti közvetítő.** Ezzel jelentősen növekedne a mezőgazdasági gépek kihasználtsága, egyrészt bevételt, másrészt pedig szezonon kívüli foglalkoztatást generálva.
Fontos szempont továbbá, hogy a gépek hosszabb időn át történő használata jelentősen megnöveli az üzemeltetési költségeket (pl.: hatékonyságcsökkenés, javítási költségek), mely hosszú távon szintén versenyhátrányt eredményezhet. Ennek megelőzése érdekében ösztönözni kell a gazdaságok által használt gépek átlagéletkorának csökkentését, mely **gépberuházást ösztönző támogatások** biztosításával segíthető elő.

A nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációjában jelentős előrelépés történt az elmúlt években több területen is, mint például az **agroturizmus, a falusi vendéglátás, valamint a kisléptékű feldolgozási tevékenység.** Ezek mellett azonban további területek élénkítésére is szükség van.

A megújuló energia felhasználásával a gazdálkodók termelési költségei tovább optimalizálhatóak, ezért mindenképpen fontosnak tartjuk egy olyan **támogató rendszer és jogszabályi környezet kialakítását,** mely megkönnyíti a gazdálkodók számára az ilyen jellegű energiaforrások használatának további elterjedését, a használaton kívüli és átlagosnál gyengébb minőségű termőföldeket igénybe véve. A közelmúltban indult kezdeményezés a **napenergia-**felhasználás ösztönzésére, ami jelentős mértékben hozzájárulhat mind a kiadások csökkentéséhez, mind a bevételek növeléséhez.

Javaslataink megvalósításával és egy élhetőbb környezet biztosításával önmagát fenntartani képes, több lábon álló vidéki társadalmi réteg alakulhatna ki.

III. 2. GENERÁCIÓVÁLTÁS SEGÍTÉSE

A 2013-as felmérési adatok alapján az EU 28 tagállamában 10,7 millió mezőgazdasági üzemvezetőt tartottak nyilván. Az életkorra vonatkozó adatok szerint a vezetők csupán 6 százaléka volt 35 év alatti, míg a legmagasabb arányt a 65 év feletti gazdálkodók képviselték 31,1 százalékkal. A 2013-as hazai statisztikai adatok ehhez hasonló értékeket mutattak: Magyarországon a 35 év alatti gazdálkodók aránya 6,1 százalék volt, míg a 65 év feletti gazdálkodók 30,3 százalékban voltak jelen a hazai agráriumban. Fontos azonban kiemelni azt is, hogy a statisztikai adatok alapján a gazdálkodók körében gyors ütemű elöregedési folyamat zajlik, hiszen a 2000-es években még a gazdálkodók 20 százaléka volt 35 év alatti fiatal. Ez tehát azt is jelenti, hogy az elmúlt évek alatt a gazdálkodók gerincét adó középgeneráció kiöregedett, ugyanakkor nincs meg a megfelelő utánpótlás, akik átvehetnék a helyüket. A jelenlegi helyzet egy jól átgondolt stratégia mentén azonnali beavatkozást kíván. Kizárólag folyamatos generációs megújulás mellett biztosítható az agrár- és élelmiszergazdaság működőképessége.

Napjainkban Magyarországon alapvetően az EU Közös Agrárpolitikája határozza meg azokat a lehetőségeket, amelyekkel a fiatal gazdák külön támogatásokban részesülnek. Ennek alapján jelenleg a vidékfejlesztési és közvetlen támogatások keretében is van lehetőség a fiatal gazdák támogatására, ám kijelenthető, hogy ezek az intézkedések nem hozták meg a várt eredményt.

A fiatal gazdálkodók termelését általában nehezítő körülmények között meglehetősen nagy átfedés van a gazdálkodókat általában érintő nehézségekkel. Ezek közül a legfontosabbak a forrásbevonás nehézségei (támogatás, hitelezés), a kiszámíthatatlanság (időjárás, piaci bizonytalanság), a képzési rendszer hiányosságai, a bürokrácia. Ezen tényezők mellett a földhöz jutás is erős belépési korlátot jelent a gazdálkodni tervezők számára.

A NAK javaslata

A fenti problémák megoldására több fejezetben is szerepelnek javaslatok, azokat itt nem ismételjük meg. Azonban ezek mellett további intézkedések megvalósítására is szükség van:

- Az öröklésről szóló fejezetben a gazdaságátadás elősegítésére javasolt, hosszú lejáratú, állami garanciavállalás melletti **hitelkonstrukció a fiatal gazdálkodók esetén** különösen indokolt, akár kedvezőbb feltételek (pl. kamat mértéke, vissza nem térítendő rész) mellett.

- Átadás-átvétel, öröklés adminisztratív teendőihez **gyakorlati útmutatók** készítése, gazdaságutódlási, gazdaságátadási workshopok, programok támogatása.

- Finanszírozási konstrukció kialakítása, ami a jelenleginél nagyobb finanszírozási keretet tud biztosítani egy gazdaságot indító vagy átvevő fiatal számára.

- **A gazdaságátadások ösztönzését szolgáló korábbi orientációs eszközök újragondolását** szükségesnek tartjuk, akár hazai finanszírozási eszközökkel is kiegészítve vagy helyettesítve.

- A jelenleg hatályos **földügyi szabályozás módosítása** a fiatal gazdálkodók vonatkozásában (pl. elővásárlási és előhaszonbérleti rangsorban történő kedvezőbb preferencia a fiatal, gazdaságot átvevő gazdálkodók számára).

- Kommunikációs és pályaorientációs programok megvalósítása az ágazat vonzóbbá tétele érdekében.

- A fiatal gazdálkodók számára elérhető speciális, vállalkozásindítási és működtetési ismeretekre fókuszáló **szaktanácsadási rendszer**.

- Gyakornoki Program, hazai és külföldi szakmai utak, tapasztalatcserék, inkubációs program, speciális szakmai programok lebonyolítása.

Álláspontunk szerint a generációváltásban a fentiek mellett a legnagyobb előrelépést az hozhatja, ha a **gazdálkodást vonzóvá, jövedelmezővé** tesszük. Amennyiben ez nem valósul meg, úgy – hasonlóan az eddigi programokhoz – csak részsikereket tudunk elérni, holott ez egyben a termőföld magyar kézben tartásának is az egyik kulcsa.

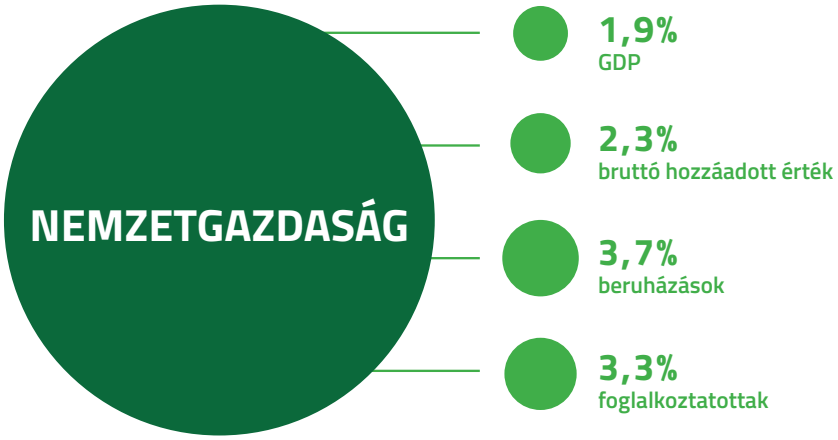

A generációváltásban a legnagyobb előrelépést a jövedelmezőség emelkedése fogja elhozni.

III. 3. ÉLELMISZERIPAR FEJLESZTÉSE

Az országok döntő hányada arra törekszik, hogy az adottságaihoz mérten legfontosabb élelmiszeripari termékekből minél magasabb önellátottsági szintet érjen el. Ezen törekvés részben a belső piac védelmére, részben pedig arra vezethető vissza, hogy a minél magasabb fokú és tartós önellátottság élelmiszeripari termékekből a nemzet politikai és gazdasági szuverenitásának is az egyik biztosítéka. Napjainkra az erre való törekvés több okból kifolyólag is háttérbe szorult, ennek ellenére várható, hogy a fejlett nemzetgazdaságok élelmiszergazdaságának egyik fő feladata a belátható jövőben továbbra is a belföldi élelmiszerszükséglet fedezése lesz, mert így csökkenthető a világpiaci áringadozásoknak a belföldi élelmiszerárak változására gyakorolt hatása. Emellett a következő évtizedekben továbbra is kiemelkedő szerepet kap majd a magyar exportstratégiában az élelmiszergazdasági termékek kivitelének növelése. Ehhez a lehető legszabadabb (akadálymentesebb), de a fair verseny keretei között zajló kereskedelemre van szükség.

Az élelmiszeripar részesedése

Magyarország gazdasági szempontjából az élelmiszerlánc több ezermilliárdos értéket jelentő, kulcsfontosságú terület, és egy jövőbeni lehetséges kitörési pont. Jelenleg az ágazatban működő vállalkozások 93 százaléka mikro- és kisvállalkozás, míg a fennmaradó 7 százalék (körülbelül 350 vállalat) a közepes vagy nagyvállalati kategóriába sorolható. Utóbbiak 17 iparág keretein belül dolgozzák fel a magyar mezőgazdaság produktumának 65-70 százalékát, ezáltal a belföldi élelmiszer-forgalmazás és az export meghatározó hányadát. Az élelmiszeripar a GDP előállításából 1,9 százalékkal részesedett 2015-ben, az ágazat bruttó hozzáadott értéke 2,3 százaléka volt a teljes nemzetgazdaságénak. A 2016-os előzetes adatok szerint a beruházások 3,7 százaléka származott innen. A GDP-hez való hozzájárulás az EU-csatlakozás előtti 2,7 százalékról 2008-ra 2 százalék alá csökkent, azóta lényegében e körül stagnál. Ebben jelentős a szerepe a beáramló termékek növekedésének.

Az utóbbi évtized során végbement társadalmi és életmódbeli folyamatok (jelentős városiasodás, csökkenő háztartásméretek stb.) hazánkban is gyökeresen alakították át az emberek fogyasztási szokásait a korábbi gyakorlatokhoz képest. Ezeket nem lehet figyelmen kívül hagyni, amikor a lakosság élelmiszer szükségletének kielégítéséről vagy export célú élelmiszertermelésről beszélünk. Vagyis ha termékfejlesztésről van szó, akkor nem konkrét termékekre, hanem elsősorban fejlesztési irányokra, a változó piaci igényeknek megfelelni képes termékkörökre kell gondolnunk. A legfontosabb piaci elvárások a következők:

- minél magasabb feldolgozási fokú termékek;
- magas hozzáadott értékű termékek;
- minél hosszabb eltarthatósági idejű termékek;
- személyre szabott mennyiségi igényeknek megfelelő kiszerelésű termékek az egy személyes adagoktól egészen a családi kiszerelésig;
- közvetlenül, vagy melegítés után azonnal fogyasztható termékek;
- különböző összetételű kiegészítő termékek (köretek, saláták, mártások, stb.);
- élelmiszer-érzékenységgel, intoleranciával küzdő fogyasztók kiszolgálása lehetőleg ugyanúgy teljes körű élelmiszer-választékkal;

- fenntartható gyakorlatok alkalmazása a természeti erőforrások védelme érdekében;
- a fogyasztók tájékoztatását szolgáló információk átadása.

A magyar élelmiszeripar legfontosabb feladata mégis annak biztosítása, hogy a magyar mezőgazdasági termelésből származó élelmiszer-alapanyagok minél nagyobb részét legyen képes felvenni, és abból jó minőségű tömegterméket előállítani a magyar lakosság élelmiszer-szükségletének teljes mértékű kielégítésére.

Ezen elvárásnak való megfelelés részben előkészítése is annak a jövőképnek, miszerint meg kell duplázni a hazai élelmiszertermelést. A vállalkozásoknak el kell érniük, hogy emellett képesek legyenek a további elvárásoknak megfelelő termékek előállítására is. Minden többlet élelmiszertermelés felhasználható export célokra, lehetőleg minél magasabb feldolgozottsági fokú, magas hozzáadott értékű termékek formájában a GDP növelése érdekében.

A jelenlegi helyzetet tekintve, ha még technológiai oldalról néhány cél el is érhető, komplexitásukban, költség- és mérhetékonyság, energiafelhasználás szempontjából egyáltalán nem. A korszerű üzemi háttér csak költséges beruházásokkal érhető el, de ugyanígy gondoskodni kell az üzemek irányításához és üzemeltetéséhez, valamint a termékfejlesztéshez elengedhetetlen szakembergárda biztosításáról. Ehhez pedig már az oktatás, a szakemberképzés területén is be kell avatkozni, melyhez korszerű laboratóriumokra, tanüzemekre, és képzett, az új technológiák oktatására alkalmas oktatókra is szükség van.

Ha a magyar élelmiszeripar nem tud megfelelni az elvárásoknak, parkolópályára kerül, legfeljebb csak alacsony értékű alaptermékekkel lesz képes a polcokon maradni a külföldről behozott élelmiszerek mellett. A csekély jövedelmezőség miatt az élelmiszeripari vállalkozások kénytelenek lesznek felhagyni tevékenységükkel vagy tönkremennek. Ennek a hazai mezőgazdaság számára rendkívül hátrányos következménye, hogy a mezőgazdaságban megtermelt élelmiszer-alapanyagok nyomott árakon, feldolgozatlanul hagyják el az országot.

A piaci verseny növekvő igényeket eredményez a minél alacsonyabb árak elérésére, emellett versenyeznünk kell más európai uniós országok termékeivel, és a távol-keleti tömegmegoldásokkal is, amit ma már egy időalapú verseny is befolyásol. Egy vállalat igazi mérőszáma a vevők megtartásának képessége, a partnerkapcsolatainak minősége. A sikeres együttműködéshez azonban a vállalatoknak tisztában kell lenniük kapacitásaikkal, erőforrásaikkal és képességeikkel, hiszen ennek hiányában a megfelelő partnerek megválasztása kudarcra van ítélve. A jelen kor vállalatainak sikere annak függvénye, hogy a vállalatok hogyan képesek kihasználni saját és partnereik erőforrásait és képességeit egy komplex hálózat részeként. Továbbá a multinacionális vállalatok jelenléte hosszabb és bonyolultabb ellátási láncokat eredményez. Az idő fontosságát jól mutatja az is, hogy napjaink egyik legfontosabb teljesítménymutatója a megrendelés és a teljesítés között eltelt idő.

A NAK javaslata

- **Ágazati stratégiák kialakítása** a szakmaközi szervezetekkel együttműködésben.
- A korszerű üzemi háttér megteremtéséhez szükséges **költséges élelmiszeripari beruházások vissza nem térítendő módon történő támogatása, üzemmérettől függetlenül.**
- A 2020 utáni támogatási időszakban a hosszú távú működőképességet jobban támogató **pályázati lehetőségek** biztosítása.
- A piaci elvárásoknak történő megfelelés érdekében magas szinten felszerelt **kísérleti üzemek** („pilot plant") létrehozása a hazai kutatóműhelyekben. A kutatók és - a főként annak hiányával szenvedő kis- és közepes méretű - előállítók munkájának szorosabbra fűzése, támogatása.

- **Termékfejlesztési támogatások és hitelkonstrukciók** kidolgozása.

- Az üzemek irányításához és üzemeltetéséhez elengedhetetlen **szakemberek biztosítása**. Amennyiben a következő években nem történik előrelépés a közép- és szakiskolai rendszerben, úgy hiába fejlesztjük az élelmiszeripart, nem lesz, aki ott dolgozzon.

- A termékfejlesztéshez szükséges **élelmiszeripari és technológiai szakemberek képzésének biztosítása.** Célszerűnek tartjuk már a középfokú oktatásban (pályaválasztáskor) felhívni a figyelmet az élelmiszeripar szerepének fontosságára, célzott szakmanépszerűsítő rendezvények és vidéki edukációs rendezvények által.

- A szakemberképzés és -oktatás feltételeinek megteremtése korszerű laboratóriumokkal, tanüzemekkel, és az új technológiák oktatására alkalmas oktatókkal. A megfelelő felszereltséggel rendelkező üzemekbe kihelyezett **gyakorlati képzések** (duális képzések ösztönzése állami támogatásokkal és a gyakorlati óraszámok növelésével).

- Szerződéses kötelezettségvállalás az ipari szereplők, a szakmunkástanulók és a felsőfokú szakképzésen résztvevők között.

- A **közmunkaprogram kiterjesztése az élelmiszeripar területére.**

- Kutatás lefolytatása az oktatási intézmények bevonásával a szakmai képzés utáni korai pályaelhagyás és külföldre elvándorlás okairól. A kutatás eredményei alapján működőképes megoldások kialakítása.

- Hosszabb (minimum 3 éves) **integrációs szerződések létrejöttének ösztönzése** a termelők és kereskedők között, összefogást elősegítő beruházási feltételek, hitelkonstrukciók és állami segítségnyújtás biztosításával. A hosszú távú cél mindenképpen egy, a támogatási feltételektől függetlenül fenntartható struktúra létrehozása.

- A piacra jutási lehetőségek feltárása és tájékoztató fórumok, valamint rendezvények szervezése (például beszállítói fórum, B2B találkozó szervezése, kiállítások szervezése, látogatása), **piackutatás és piacra lépés pénzügyi támogatása.**

Emellett érdemes foglalkozni a termőkörzeteink kapacitásához igazított feldolgozóipari fejlesztésekkel, ahol a **hazai érdekeltségű feldolgozóipari háttér** megteremtése lenne a cél. Az évről-évre visszatérő piaci problémákat generáló termelői és feldolgozói ellenérdekeltség felszámolása érdekében a szétaprózott, rendezetlen és tőkehiánnyal küzdő termelőágazatokban nélkülözhetetlen a magasabb állami szerepvállalás megteremtése. Ennek egyik megoldását a termelői szervezetek, regionális termelői csoportok vagy azok másod- és harmadszintű társulásainak tulajdonában lévő **feldolgozóipari üzemek létrehozása és koordinált hálózatos működtetés**e jelentheti, már működő feldolgozók felvásárlásával vagy zöldmezős beruházásokkal. Ez a stratégiai lépés elsősorban a **termelői érdekeltségű feldolgozók**ban teremtené meg az életképes és hatékony működés alapfeltételeit, a kínálati oldal koncentrációjával a koncentrált keresleti igények ellenpólusaként. Ezekben az új típusú feldolgozóipari rendszerekben, azok fokozatos megerősödésével és saját lábra állásával egy tízéves időtartam alatt lehetőséget kellene biztosítani a tulajdonos termelőknek az állami tulajdonrész kivásárlására. Ezeknek a feldolgozóknak egy termelői tulajdonban lévő zártkörű részvénytársasági forma adna jogi keretet. A cél nem a jelenleg működő élelmiszer-feldolgozó vállalkozások mesterséges visszaszorítása, hanem az új szereplőknek a növekvő piaci igények kiszolgálásába történő becsatlakozás biztosítása. Az így létrejött, magasan integrált, termelői érdekeltségű piaci szereplők hatékony versenytársai lehetnek a több évtizedes előnnyel rendelkező konkurenciának. A megvalósítás során külön hangsúlyt kell arra fektetni, hogy külső feldolgozói és kereskedelmi szereplő bekerülésével ne sérüljön a termelők érdeke és ezzel a program eredeti célkitűzése.

Javasolt továbbá egy olyan program, amely az induló, alacsony kezdőtőkével rendelkező vállalkozások és a kistermelők működését tudja segíteni az **olyan kis üzemek kialakítás**ával, **amelyeket az azonos termékeket előállítók többen is használhatnak,** bérelhetnek. Ezek olyan parkok, ahol biztosított a **higiénikus körülmények közötti élelmiszer előállítás.** Így a kisebb kapacitásigényű termelők költségpazarlás nélkül működhetnek biztonságosan és elindulhatnak a piacon, a későbbi igényektől függően és a kellő tőke megszerzésével pedig már elindíthatják saját üzemeiket is.

Fogyasztói tudatosság erősítése, formálása

Az iparosodás és a társadalmi változások velejárójaként a XIX-XX. század fordulóján az otthoni élelmiszer-előállítás egyre inkább háttérbe szorult, és kialakult az élelmiszeripari tömegtermelés. Azóta a gyors fejlődésen áteső élelmiszeripar útja nem volt zökkenőmentes. Az elmúlt évtizedben voltak kifejezetten a magyar piacot érintő élelmiszerbotrányok (pl. aflatoxin és ohratoxin maradvány a fűszerpaprikában), amelyek fogyasztói tudatra gyakorolt hatása következtében az élelmiszeripari előállítókkal és termékekkel kapcsolatos bizalom megrendült.

Mindemellett a hazai élelmiszeripar bizonyos ágazatainak komoly nemzetközi versenytársakkal kell megküzdenie a hazai piacon, amely helyzeten tovább ront – a számos nemzeti tanulmánnyal is alátámasztott tény – a fogyasztók által szinte átláthatatlan és kezelhetetlen hazai jelölések, védjegyek rendszere. Ennek eredményeképpen a köztudottan fokozottan árérzékeny hazai fogyasztók számára gyakran az olcsóbb külföldi termékek vonzóbb választásnak bizonyulnak.

A fogyasztók és az előállítók között lévő információs és bizalmi szakadék egyre mélyebb, így annak kitöltése, áthidalása komoly szakmai kihívás. Az élelmiszerekkel és élelmiszeriparral kapcsolatos fogyasztói attitűdök, valamint az élelmiszerválasztási és táplálkozási kultúra megváltoztatása hosszú időt, jelentős erőfeszítést és anyagi hozzájárulást vesz igénybe, amelyet – tiltás helyett – minden érintett masszív, motivációs, mindennapi gyakorlatba beépíthető elemekre épülő közös kommunikációjával lehetne kedvező irányba mozdítani. Az úgynevezett tudatos fogyasztó „kineveléséhez" elengedhetetlen a valós információk, üzenetek koncentrált megjelenése, azok átadásához hiteles fórum, közösségi média és kommunikációs stratégia kialakítása, a hazai jelölések és védjegyek rendszerének egyszerűsítése, valamint a fogyasztói felelősségre történő rámutatás.

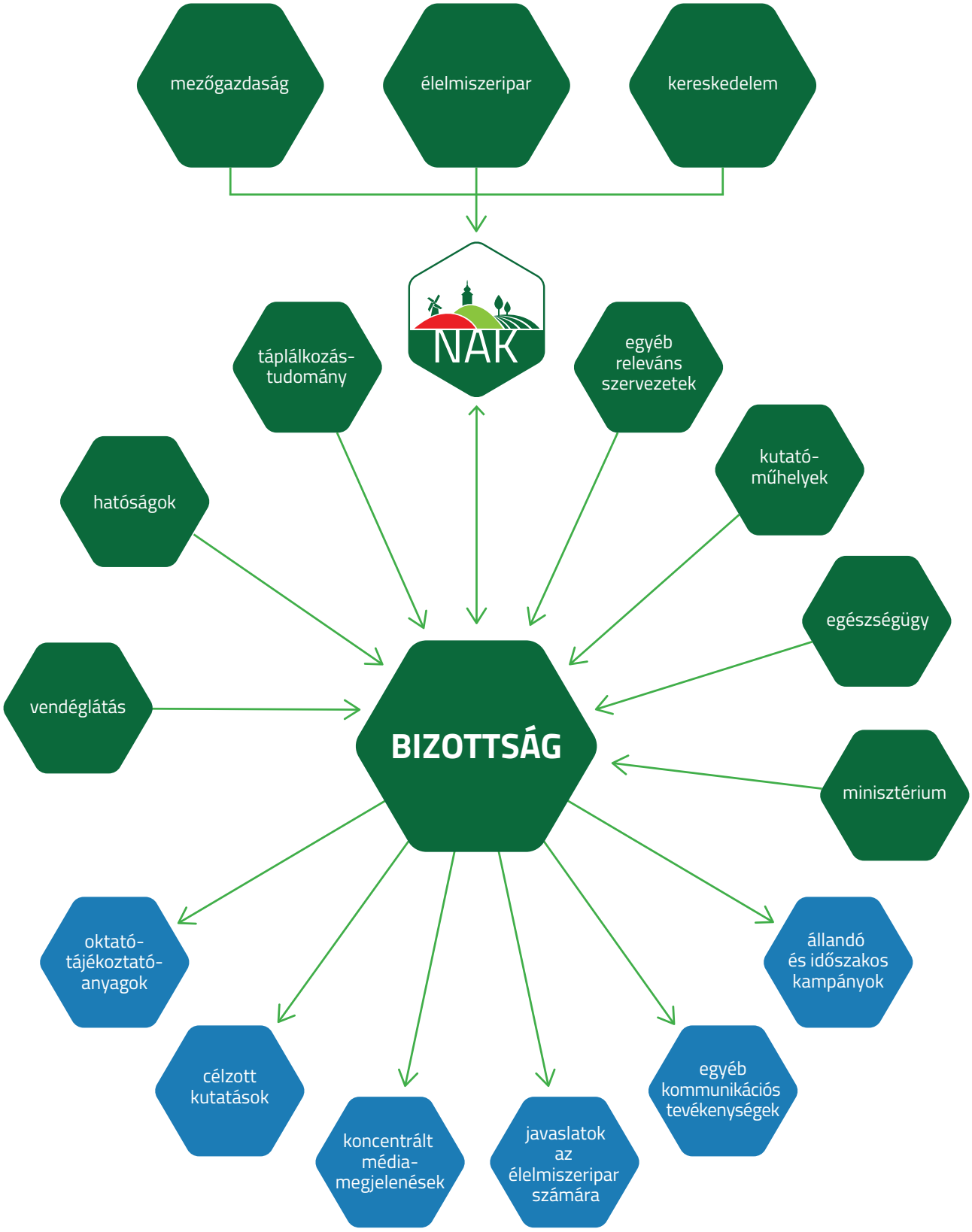
A NAK javaslata

A fentiek érdekében szükség van egy olyan, **többségében gazdasági szereplőkből álló bizottságra,** amely saját költségvetéssel, a párhuzamosságok kiszűrésével egységes irányvonalat jelölne ki, többek között a **hazai fogyasztók tudatosságának fokozása** érdekében. Megfelelő kommunikációs stratégia kialakítása révén a hiteles fórumokon és a közösségi média használatán keresztül, illetve kampányok és programok szervezésével tájékoztatni lehet a fogyasztókat a bizottság eredményeiről, megállapításairól.

Létre kell hozni továbbá egy **ernyő védjegy**et, amelyre vonatkozóan az igényeket előzetes kutatással támasztanánk alá. A védjegy kialakításában és ismertté tételében a Kamara vállalna szerepet.

> **Az érintett felek részvételével kerüljön kialakításra egy olyan bizottság, amely saját költségvetéssel, a párhuzamosságok kiszűrésével egységes irányvonalat jelölne ki.**

A bizottság felépítése és fogyasztói tudatosságot erősítő feladatai

Az egészséges életmódot támogató élelmiszerek előállítása

Mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy törvényi szabályozás szerint csak és kizárólag emberi fogyasztásra alkalmas és az egészséget nem veszélyeztető élelmiszerek kerülhetnek (és kerülnek) kereskedelmi forgalomba.

Magyarországon a szív- és érrendszeri betegségek után a daganatos megbetegedések számítanak a második leggyakoribb halálozási tényezőnek. Az említett két betegségcsoporton kívül számos más, táplálkozással összefüggő betegség van jelen hazánkban, mint az elhízás, a csontritkulás, az idült májbetegség és a tápanyag hiánybetegségek. Az életmódhoz köthető, úgynevezett civilizációs betegségek előfordulása azonban folyamatos növekedést mutat. Nem elhanyagolható tény, hogy egyes hiánybetegségek, élelmiszerrel-táplálkozással kapcsolatos megbetegedések, autoimmun folyamatok drasztikus számú elterjedésének az orvostudomány fejlődése (a méréstechnikai eszközök fejlettsége és a vizsgálati módszerek pontossága) is nagymértékben hozzájárult. Mindemellett jelentős előállítói felkészültséget igényel az öregedő társadalom igényeinek kiszolgálása (a következő 50 évben a 65 éven felüliek száma várhatóan megduplázódik). Azonban fontos megjegyeznünk, hogy az említett betegségek és halálozási okok megelőzhetők, illetve bekövetkezésük kockázata jelentősen csökkenthető kiegyensúlyozott, egészséges táplálkozással és életmóddal. Ezek alapján egyértelmű, hogy napjaink és a jövő élelmiszertrendjei között kiemelt szerepet kap az egészség, amely komoly kihívást jelent a szakemberek számára.

A NAK javaslata

Az egészséges, kiegyensúlyozott, a mindennapokat támogató élelmiszerek fejlesztéséhez, kidolgozásához a fogyasztói tudatosság fokozásának érdekében az előzőekben javasolt bizottság az éppen aktuális trendek figyelembevétele mellett **szakmailag megalapozott gyakorlati javaslatok**at tudna megfogalmazni. A hazai előállítók közötti tapasztalatcsere megindítása érdekében javasolt az előállítók közötti **üzemlátogatások** szervezése (az adott termelő saját termelési kategóriájánál eggyel nagyobb előállító üzemét látogatja meg: legkisebb termelők kis üzemekbe, kis üzem közepes üzembe, míg a közepes méretűek nagyüzembe látogatnak el).

Fontos továbbá az **alkalmazott kutatómunka** felderítése hazai és nemzetközi szinten is, valamint a tagok összekötése a kutatóhelyekkel/partnerekkel. További ösztönzőként a legkiválóbb szakemberek számára továbbképzési lehetőséget kell biztosítani külföldi vállalatoknál **ösztöndíjprogram** keretében.

Élelmiszeripari technológiafejlesztés

A hazai ipar csak úgy tud lépést tartani a külföldi élelmiszeripari feldolgozó és előállító vállalkozásokkal, ha aktívabb innovációs tevékenységet folytat a jövőben. Korábban az élelmiszeripari termelés műszaki-technológiai fejlődése egyenetlen volt, gyakran még ugyanazon géprendszerben vagy feldolgozóvonalon belül is egymástól eltérő színvonalú gépek és berendezések működtek. A helyzetet tovább rontotta, hogy az amúgy is kaotikus fejlődéshez nem igazodtak az ellátási lánc további szereplői. Az ipar előrelépését gátló legfőbb probléma mégis az volt, hogy az élelmiszer-gazdaság sok esetben elszakadt a piactól, és a piacon végbemenő folyamatokról sokszor csak részben szerzett információt, ha egyáltalán szerzett.

Az elmúlt évtizedekben az élelmiszeripar körül nagyon gyors változás ment végbe, amire az ipar nem tudott megfelelően reagálni, így a fejlesztések hiánya visszaesést jelentett a termelésben. A jelenleg alkalmazott technológiák, használatban lévő berendezések is számos esetben korszerűtlenek, éppen hogy megfelelnek a minőségbiztosítási elvárásoknak vagy nem alkalmasak arra a feladatra, amelyre használják őket.

Magyarország szerencsés helyzetben van, hiszen mezőgazdaságának köszönhetően a feldolgozóipar jó minőségű nyersanyagokhoz juthat. A feldolgozásban lévő foglalkoztatási lehetőségeket kihasználva, valamint a feldolgozott termékek nagyobb jövedelmezőségére gondolva alapvető érdekünk, hogy a hazai ellátást a hazai feldolgozásból biztosítsuk, és a fennmaradó részt is a lehető legmagasabb hozzáadott értékkel szállítsuk a külföldi piacokra. Ahhoz, hogy a tartós gazdaságosság állapotát elérje egy vállalkozás, mérethatékonyságra kell törekedni. Ehhez pedig elengedhetetlen lesz az exportpiacon való megjelenés, mivel a magyar felvevőpiac nem tudja felhasználni a termelésből származó teljes többletet.

A következő évtizedek a különböző technológiák folyamatos – jelenleg még nem is teljesen belátható sebességű és tartalmú – forradalmát fogja jelenteni. Az információs technológia térhódítása, az ipari folyamatok teljes digitalizációja és automatizációja új dimenziókat jelent az élelmiszergazdaságban is. A technológiák egyes fajtái – például a nanotechnológia, 3D élelmiszernyomtatás – vagy egyes tudományágak – például a genomika – teljesen átalakítják az egyes termelési folyamatokat.

A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara küldetésnyilatkozatának szellemében támogatja a tagokat az új technológiák megismerésében és a folyamataik fejlesztésében, annak érdekében, hogy ne csak követők, hanem adott esetben innovátorok legyünk.

Az egyre szigorodó higiéniai követelményeknek való megfelelés azonban a piaci érvényesülést is befolyásolja. Fontos szem előtt tartani, hogy az egyoldalúan az élelmiszerbiztonsági kockázatok kizárására helyezett hangsúly holtpontra fogja juttatni az innovációt. További kedvezőtlen tapasztalat, hogy a vállalatok gyakran a fejlesztésre rendelkezésre álló korlátozott erőforrások jelentős részét olyan újabb élelmiszerbiztonsági és minőségirányítási tanúsítványok megszerzésére kénytelenek költeni, amelyek már nem jelentenek további lényeges javulást tevékenységük élelmiszerbiztonsági színvonalában – az új termékeket, technológiákat és szolgáltatásokat eredményező fejlesztések helyett. A modern kockázatkezelési elgondolások és a tudományosan megalapozottabb gyártás bevezetésével meg kell találni a megfelelő egyensúlyt a termékek biztonságosságának biztosítása és az innováció ösztönzése között.

Mindezek eléréséhez olyan szakmai, kutatói háttérre van szükség, amely támogatja az aktuális trendeknek megfelelő innovációs tevékenységet. A tan- és egyéb intézmények kísérleti, kutatói laboratóriumai számos esetben nem felelnek meg a modern elvárásoknak, kutatási irányaik nincsenek összeegyeztetve az ipar igényeivel, ráadásul az agrárkutató intézmények többsége a túlélésért küzd. Fontosnak tartjuk a piacképes termékek fejlesztésének, fejlesztési hátterének hangsúlyosabb támogatását. A technológiai fejlődés következményeként, szükségessé válhat a képzettebb munkaerő foglalkoztatása. Az összetett folyamatok, a hálózatról irányítható berendezések komolyabb háttérismereteket igényelhetnek.

Az élelmiszer-gazdaság fejlesztése elképzelhetetlen a gazdaságpolitika eszközrendszerének átgondolt alkalmazása nélkül. Ezek részben horizontális, azaz a nemzetgazdaság valamennyi területét egyformán érintő eszközök alkalmazását, részben az egyes szektorok jellemzőit tükröző fejlesztési eszközöket foglalják magukba. A vállalkozások felismerték a fejlesztések szükségességét, ez abból is látszik, hogy az élelmiszeripar 178 milliárd forinttal (3,7%) részesedett 2016-ban a nemzetgazdaság összes beruházási értékéből. Az élelmiszeripar beruházásai a korábbi éveket tekintve 32 százalékkal emelkedtek. Az ágazatban a teljesítményérték 60 százalékát gép, 39 százalékát pedig épület beruházásra fordították. Ezen bővülés hozzájárult az élelmiszeripar volumennövekedéséhez.

A NAK javaslata

A jelenleg tőkehiányban szenvedő és innovációs hátrányban lévő magyar élelmiszeripar helyzetének javítását kiemelt **forrás-allokáció**val kell elősegíteni.

Az innovációhoz szükséges a kutatási háttérrel korlátozottan rendelkező **hazai kis és közepes vállalkozások támogatása.** Ennek érdekében indokolt az állami kutató intézmények koncentrálása, felszereltségük színvonalának jelentős fokozása, a meglévő magas fokú szellemi kapacitás kihasználása mellett. Továbbá az előállítói és kutatói oldal egysíkú gondolkodásának megváltoztatása, nyitottságának fokozása és a közös, hasznos munkákat, fejlesztéseket felkaroló és támogató pályázati rendszer kialakítása további lendületet adhat a hazai élelmiszerlánc szereplőinek fejlődéséhez.

Nagyobb szabadságot kell adni az élelmiszerfeldolgozó ágazat számára, pl. az új technológiák bevezetése vagy az élelmiszercélú alkalmazások mellékvonalainak felhasználása terén, feltéve, hogy igazolható a gyártási folyamatok kielégítő ismerete („tudományosan megalapozott gyártás"). Az előbbieken túl fontos tényező, hogy a **hazai alapanyag minél nagyobb hányada kerüljön a hazai élelmiszer-feldolgozókhoz.** Ennek érdekében célszerű lenne **kedvezmények**et biztosítani, hogy **a termelői kör a feldolgozókban minél nagyobb tulajdonnal rendelkezzen.**

Támogatni kell olyan **tanműhelyek, szakképesítő helyek kialakítását**, melyek korszerűen felszereltek és az ott megszerzett ismeretek naprakészek. Ennek megvalósítása a vállalatok és tanintézmények bevonásával működhet, szigorú előírásoknak megfelelően a felszereltségre és tudásbázisra vonatkozóan. Lehetőség szerint meg kell szüntetni az olyan tanműhelyek működését, melyek nem érik el a korszerű elvárásoknak megfelelő szintet. További ösztönző lehet a **külföldi „jó gyakorlatok"** összegyűjtése és vállalkozások tájékoztatása az innovatív lehetőségekről, valamint üzemlátogatások támogatása és szervezése szintén fontos.

A 2020 utáni támogatási időszakra vonatkozóan a Kamara kormányzati felhatalmazáson alapulva kívánja megfogalmazni a szakpolitikai kérdéseket.

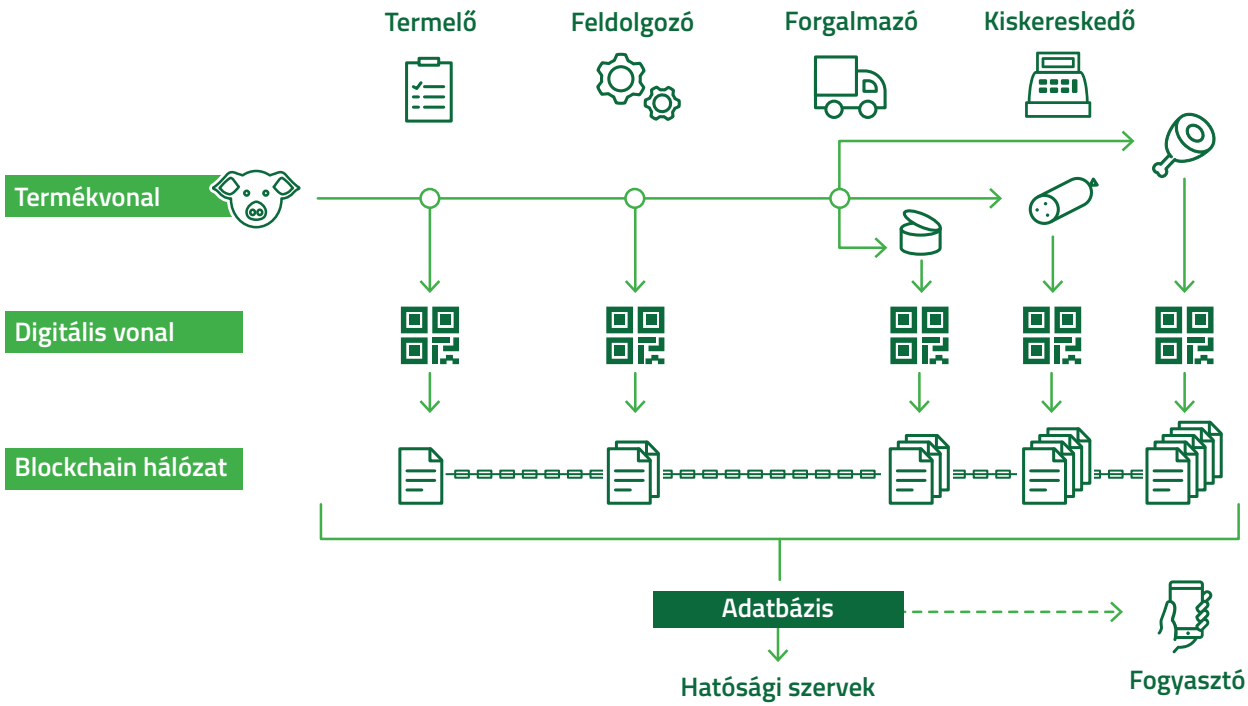
A termékpályán átívelő tényleges nyomonkövetés biztosítása

A nyomonkövethetőség alapkövetelménye egy olyan rendszer felállítása a végzett folyamatra, amely képes végigkísérni egy árutétel életciklusát. Beazonosítható az áru, a tétel, annak jelenlegi, illetve korábbi tartózkodási helye. Meghatározható annak eredete, valamint segítségével valamennyi szükséges információ összekapcsolható. Ahhoz, hogy a nyomonkövetési rendszer alkalmazható legyen az ellátási láncban, minden érintett félnek következetesen törekednie kell arra, hogy össze tudja kapcsolni az anyagok és termékek áramlását a velük kapcsolatos információk áramlásával. Ennek érdekében a vállalkozóknak rendelkezniük kell olyan, az „egy lépés hátra, egy lépés előre" elv figyelembevételével készített rendszerekkel és eljárásokkal, amelyek lehetővé teszik az ilyen információk eljuttatását a partnerekhez, esetleg az illetékes hatóságokhoz. A nyomonkövethetőség, mint elvárás megjelenése egyébként sem meglepő, hiszen egy élelmiszerekkel kapcsolatos krízis esetén jól működő nyomonkövetési rendszer nélkül elképzelhetetlen lenne a hatékony termékvisszahívás. Egy hibás tétel esetében a hiba forrásának lokalizálásához a lánc minden szereplőjétől begyűjtött információra szüksége van az illetékes hatóságoknak. A kapott adatok segítségével tudják a hibás terméket kivonni a forgalomból, vagyis levenni a boltok polcairól.

A NAK javaslata

A jelenleg működő rendszerek többsége túlbonyolított, kezelhetetlen és ennek következtében nem képes megvalósítani a teljes nyomonkövethetőséget. A rendszernek alkalmazhatónak kell lennie a teljes termékpálya szereplői számára, vagyis igazíthatónak kell lennie a szereplők igényeihez és velük szemben támasztott elvárások mértékéhez. Ennek érdekében egy alapvető, mindenki számára nélkülözhetetlen nyomonkövetési kötelezettséget magába foglaló, már önmagában is alkalmazható **bázisrendszer** kialakítására van szükség, amire rá lehetne építeni a vállalkozások egyedi igényeit követő modulokat, és az nem tartalmazná az utólagos adatmódosítás jogát. Fontos lenne az is, hogy ez a **nyomonkövetési rendszer** úgy kerüljön kialakításra, hogy a fogyasztók **legszélesebb rétegei számára is elérhető információt tartalmazzon,** ugyanis az ilyen, termékekre vonatkozó többletinformációk segítségével növelhető a fogyasztói bizalom. Az új rendszer bevezetéséhez és az átálláshoz a megfelelő mértékű **állami hozzájárulás** biztosítása elengedhetetlen.

Az ilyen elektronikus rendszert alkalmazó élelmiszergyártók ugyan nagyobb költséget vállalnak nyomonkövetési rendszerük működtetésével, de jóval pontosabban és sokkal gyorsabban képesek azonosítani az esetleges hibás termékeket. Így akár már a polcra kerülés előtt is azonosítani tudják azt, teljesen megelőzve ezzel a fogyasztókat fenyegető veszélyeket. Annak érdekében, hogy a veszély megvalósulása esetén is minimalizálható legyen a kockázat, szükséges a „nyomozati idő" lecsökkentése, tehát a **hatósági munka hatékonyságának elősegítése.** A rendszer képes lehet erre, ha az információáramlás egy központi adatbázisban (pl. felhő alapú rendszer vagy blockchain elven alapuló adattovábbító rendszer) összpontosul és az érintett hatósági szervek hozzáférhetősége biztosított:

A jövőben **a vállalkozások adminisztrációs terheit csökkenteni kell,** ezért felül kell vizsgálni a hazai vállalkozások által használt rendszerek hatékonyságát. Ebben az érintett hatóságok szerepe nélkülözhetetlen.

Továbbá fontos, hogy a vállalkozásokat felkészítsük a méretüktől függően kialakítandó rendszerek követelményeiről, melyhez oktatási anyagok kidolgozása, valamint workshopok szervezése és kiadványok készítése szükséges.

III. 4. RÖVID ELLÁTÁSI LÁNCOK KIALAKÍTÁSA

Az elmúlt 10 évben Magyarországon is növekvő kereslet mutatkozott közvetlenül a termelők, vagy a kizárólag egy közvetítő által értékesített élelmiszerek iránt, mindemellett az EU 2014-2020-as időszakra kidolgozott vidékfejlesztési politikája is nagyobb hangsúlyt helyezett a rövid ellátási láncok (REL) támogatására. A REL alapvetően a termelő és a fogyasztó közötti közvetlen kapcsolat megerősítését célozza, legfeljebb egy köztes szereplőt beengedve.

Hazánkban az elmúlt tíz évben számos alulról jövő kezdeményezés indult. Leginkább a termelői piacok és gasztronómiai rendezvények a legnépszerűbbek. Feltörekvőben vannak a dobozrendszerek is és léteznek próbálkozások a közétkeztetésben és a nagyobb áruházláncokban is a termelői áruk bekerülésére. A jogszabályi környezet változása eredményeként 2012 és 2016 között a termelői piacok száma 118-ról 237-re növekedett. A termelői piacok nyitásával érezhetően megnövekedett a gazdálkodási kedv, és a fogyasztói igények is azt mutatják, hogy van létjogosultsága a a háztáji termékeknek. Arról azonban nem rendelkezünk információval, hogy hány termelői piac zárt be, a meglévő piacok mekkora forgalmat bonyolítanak le, milyen termékkínálattal és vásárlói körrel rendelkeznek. A termelői piacok bejelentése az illetékes jegyzőnél történik, az adatok nyilvánosak, de az adatok nem érhetőek el digitálisan és nincs egységes központi adatgyűjtés sem. Továbbá nincs bejelentési kötelezettsége az üzemeltetőnek, ha megszünteti a termelői piacot. Az ős- és kistermelői adatok jelenleg több szervezetnél is megtalálhatóak (NÉBIH, NAK, Kormányhivatal, FM, NAV, JOSZ), de egységesen, naprakészen nem tudnak a szervezetek dolgozni ezen adatbázisokból. Az AKI és a NÉBIH által a témában végzett kutatások, felmérések is már több évesek. Jelenleg néhány civil szervezet és egy-két doktori munka, szakdolgozat foglalkozik érdemben a téma aktualitásaival. Ezek alapján elmondható, hogy problémát jelent, hogy a jogszabályi környezet nem teremt lehetőséget, sőt gátja a REL különböző típusai megvalósulásának. Mindemellett a jelenlegi termelői felkészültség, a fogyasztói kereslet, valamint a jogszabályi és hatósági feltételek, a marketingeszközök hiányosságai miatt a lehetőségekhez képest kevesebb fogyasztót érnek el a termelők ebben a formában, ami élelmiszerbiztonsági kockázatot jelenthet.

A közétkeztetés reformjával előtérbe került az egészséges és egészségtudatos táplálkozás, ugyanakkor a minőségi, megbízható eredetű termelői alapanyagok felhasználásában nem történt előrelépés. A helyi termékeknek a közétkeztetésben való nagyobb arányú megjelenése - ideértve nem csak az oktatási intézményeket, hanem a kórházakat, szociális, az állami, katonai és rendészeti intézményeket is - a termelőknek egy olyan biztos felvevőpiacot jelenthet, amely egyúttal a vidéki foglalkoztatást támogatja és a szállítási távolság lerövidülésével a környezeti terhelést is csökkenti.

A REL-ben is kiemelt tényező a hozzáadott érték, a feldolgozottsági fok, hiszen ezen a területen a kis mennyiségben olyan előállítók vesznek részt, akik nem jelentenek komoly versenytársat a nagyobb méretű árutermelő gazdaságok és élelmiszer-előállítók számára, és egy szűkebb fizetőképes piaci keresletet kielégítve igyekeznek kihasználni a hagyományokra épülő kézműves termékek árelőnyét. Szakítani kell tehát azon szemlélettel, hogy a REL a mainstream élelmiszeripar és kereskedelem versenytársa.

A kisebb mennyiségben élelmiszer-alapanyagot előállító termelők számára a REL-ben az együttműködés elengedhetetlennek látszik a jövőre nézve. Mivel kevésbé tudnak árelőnyre szert tenni ezen a piacon a feldolgozatlan termékeikkel, viszont a nagyobb élelmiszer-előállítók számára a minőségi feltételeknek való nem megfelelősségük miatt nem minősülnek beszállítói partnernek, így számukra csak egy saját együttműködési (integrátori) forma jelenthet megoldást.

A REL célja:

- bővüljenek a kis mennyiséget előállító, felvásárlási piaccal nem rendelkező termelők és a családi gazdaságok értékesítési lehetőségei,
- meg kell erősíteni a helyben termelt, előállított termékek helyben történő feldolgozását, értékesítését,
- a közétkeztetésben minél nagyobb arányban jelenjenek meg a helyi termelők termékei,
- erősödjön a vidéken élők megélhetései lehetősége,
- bővüljön a turisztikai vonzerő a háztáji és tájjellegű hagyományokra épülő innovációk megjelenésével.

A NAK javaslata

A rövid ellátási láncok fejlesztéséhez a következőkre van szükség:

REL adatbázis, stratégia, központ: el kell készíteni egy átfogó REL helyzetképet és stratégiát az állami szereplők, gyakorlati szakértők bevonásával, rendszeres együttműködésével.

Jogszabály-harmonizáció: a 40 km-es szabályt felül kell vizsgálni és kiegészíteni a webáruházon történő értékesítés lehetőségével. A kistermelői rendeletet ki kell egészíteni a bor, a kézműves termékek értékesítésének a lehetőségével.

Közétkeztetés: a helyben előállított élelmiszerek nagyobb arányú bevonására van szükség a közétkeztetésben.

Javasoljuk továbbá, hogy éves értékhatár nélkül minden konyha az ország bármely részében közvetlenül tudjon a termelőktől vásárolni. Ezért szükséges, hogy az uniós értékhatárt elérő közbeszerzésekben is **kivételt képezzenek a közbeszerzés alól az alapvető élelmiszerek, főzési alapanyagok és meghatározott feldolgozott termékek.**

REL szereplők felkészítése: piacüzemeltetési, marketing ismereti, piacszabályozási, élelmiszerbiztonsági, higiéniai ismeretek témakörében képzéseket, tájékoztatókat kell tartani, kialakítani egy szaktanácsadási rendszert, szükség van nemzetközi és hazai jó példák bemutatására.

REL együttműködések kialakítása: ösztönözni kell az együttműködéseket, például a közös gépbérlést, a közös feldolgozó üzemeket, vágópontokat és értékesítési-logisztikai központok létrejöttét. A termesztés, tenyésztés és feldolgozás mellett – ahol az adottságok rendelkezésre állnak – érdemes turisztikai szolgáltatásokkal bővíteni a megélhetést.

III. 5. KERESKEDELEM ÉS PIACFEJLESZTÉS

Magyarország mezőgazdasági teljesítménye folyamatosan növekszik, és nem elhanyagolható tény, hogy az agroökológiai potenciálja 18-20 millió ember élelmiszerellátását tenné lehetővé. Fontos ennek a lehetőségnek a kihasználása, mert ezzel nem csak a mezőgazdaság erősödése érhető el, de az ország gazdasági pozíciójának javítása is.

Jelenleg Magyarország több mint 100 országba exportál, az exporttöbbletben a mezőgazdaságnak és az élelmiszeriparnak kiemelkedő szerepe van, de fontos áttekinteni a piaci viszonyokat.

A nemzetközi kereskedelem három legnagyobb globális szereplője az EU-28, Kína és az Egyesült Államok (2004 óta, amikor Kína megelőzte Japánt), de jelentős szerepe van Oroszországnak és Kanadának is. 2016 az EU agrár-élelmiszeripari exportjának rekord éve lett, amikor a legnagyobb mértékű növekedés az USA-ba (1,26 milliárd euró) és a Kínába (1,06 milliárd euró) irányuló éves export terén következett be. Ezzel párhuzamosan az EU agrár-élelmiszeripari importja csökkent.

Az EU forrást biztosít a mezőgazdasági termékek promóciós kampányainak céljára, hogy új piaci lehetőségeket teremtsenek egyrészt az uniós mezőgazdasági termelőknek, másrészt a tágabb értelemben vett élelmiszeriparnak. A promóciós tevékenység finanszírozza az európai kereskedelmi szervezetek és szakmaközi társulások kampányait, illetve saját kezdeményezéseket indít (pl. kiállításokon és vásárokon való részvétel).

Az EU Magyarország számára is a legfontosabb célpiac, az utóbbi években jellemző adat szerint az élelmiszer-gazdasági kivitel 85 százaléka oda irányul. Az EU-ba kivitt élelmiszer-gazdasági termékek zöme egyelőre még mezőgazdasági alapanyag vagy elsődleges feldolgozású élelmiszer, viszonylag alacsony a magasan feldolgozott, nagy hozzáadott értékű termékek aránya a magyarországi exporton belül. Kihívást jelent, hogy Magyarország az EU-n belül elsősorban csak a közelebbi piacokra képes agrár- és élelmiszertermékeket exportálni, amit az is jelez, hogy az első öt célpiac (sorrendben Németország, Románia, Olaszország, Ausztria és Szlovákia) az összes EU-ba irányuló kivitel közel 61 százalékát adta 2015-ben.

Azonban állandó figyelmet és többletköltséget igényel a magyar gazdáktól a szigorú Európai Uniós szabályok betartása, míg ezek be nem tartása a harmadik országokban költségmegtakarítást és ezzel együtt alacsonyabb árakat biztosít. Az ilyen országokból származó termékek bekerülve az Unió piacára tönkretehetik az EU termelőit, kiszolgáltatott helyzetbe és veszélybe sodorva az élelmiszerellátásunkat és élelmiszerbiztonságunkat. Emiatt is fontos a hatékony hazai termelés támogatása.

A hazai mezőgazdaság és élelmiszeripar exportlehetőségei

Jelenleg a legfontosabb exportképes magyar termékek a baromfihúsok, a zöldségek, kolbász- és szalámifélék, a GMO-mentes, kiváló minőségű magyar méz, a bor és a pálinka, csemegekukorica. Ezen kívül a vízi szárnyasok húsa, és az ezekből készült termékek is jelentős szerepet töltenek be. Napjainkban a kivitel a belső piacon túl az EU-n kívüli európai országokba is jelentős: Bosznia-Hercegovina, Oroszország, Ukrajna, Svájc a legjelentősebb célországok. Ázsiában Japán és a Koreai Köztársaság valamint Kína vásárol magyar termékeket nagy mennyiségben.

A Kormányzat immár 6 éve felismerte, hogy a magyar export számára kihasználatlan relációk a keleti (ázsiai) és a déli (afrikai) piacok. A magyar agrárium ezekben a régiókban ismert és elismert ágazatnak minősül. Az elmúlt években betekintést nyerve néhány észak-afrikai és szubszaharai ország élelmiszer ellátásába megállapítható, hogy ezen országok élelmezése 60-80 százalékban importfüggő, mivel rendkívül alacsony (mennyiségében és színvonalában is) a helyi élelmiszergyártás – az alapanyag előállítással együtt. A lakosság lélekszáma folyamatosan és rohamosan növekszik, mint ahogy növekedés mutatható ki a fizetőképes kereslet terén is. Ezen információk ismeretében mindenképpen fontosnak tartjuk az afrikai piacok irányába történő nyitást is, az ehhez szükséges intézményrendszer biztosításával.

Promóció

A sikeres kereskedelem megvalósulásában fontos szerepe van a hatékony agrárpromóciónak is. Jelenleg azt tapasztaljuk, hogy a piaci igények és realitások, valamint a hazai kapacitás és háttérpotenciál teljes körű felmérése nem történik meg a kereskedelmi tervezés során, így jelentős lehetőségek kihasználásától esünk el. Hiányzik továbbá a cégek alapos felmérése és felkészítése a külpiaci tevékenységre, de a piacra lépést lehetővé tevő feltételek sincsenek biztosítva a hazai tudás-és termékexportőr vállalkozások számára, így hiányoznak a pontos piaci információk és felkészítés, konkurenciaelemzés, termék tréning, finanszírozás, részvétel a PR/ marketing költségekben, pilot projektek támogatása is.

Tudomásul kell azt is vennünk, hogy a fejlesztési kooperáció, a kedvezményes vagy vissza nem térítendő támogatások terén is nő a versenyhelyzet.

A sikeres kereskedemfejlesztés a NAK elgondolása alapján az alábbi pilléreken nyugodna:

- Általában a magyar agráripar nemzetközi kapcsolatainak erősítése.
- Folyamatos külső-belső kapcsolattartás.
- A globális agrárgazdasági trendek követése, folyamatos információgyűjtés és -továbbítás.
- Koordinált együttműködés a külügyi-külgazdasági diplomácia és az agrárkormányzat megfelelő szintjeivel.
- EU-s és nemzetközi pályázatfigyelés, részvételi/partnerségi koordináció.
- A tudásexport és oktatási-kutatási kooperáció lehetőségeinek követése.
- A magyar nemzetközi fejlesztési együttműködés biztosította projektekben való hatékonyabb részvétel előmozdítása, előzetes javaslatok a döntéshozók irányába.
- Szakmai rendezvények, tréningek szervezése, szükség esetén külföldön is.
- Aktív közreműködés/erőfeszítések a piacra lépés szakmai, szervezeti és pénzügyi feltételeinek megteremtésében.

A NAK javaslata

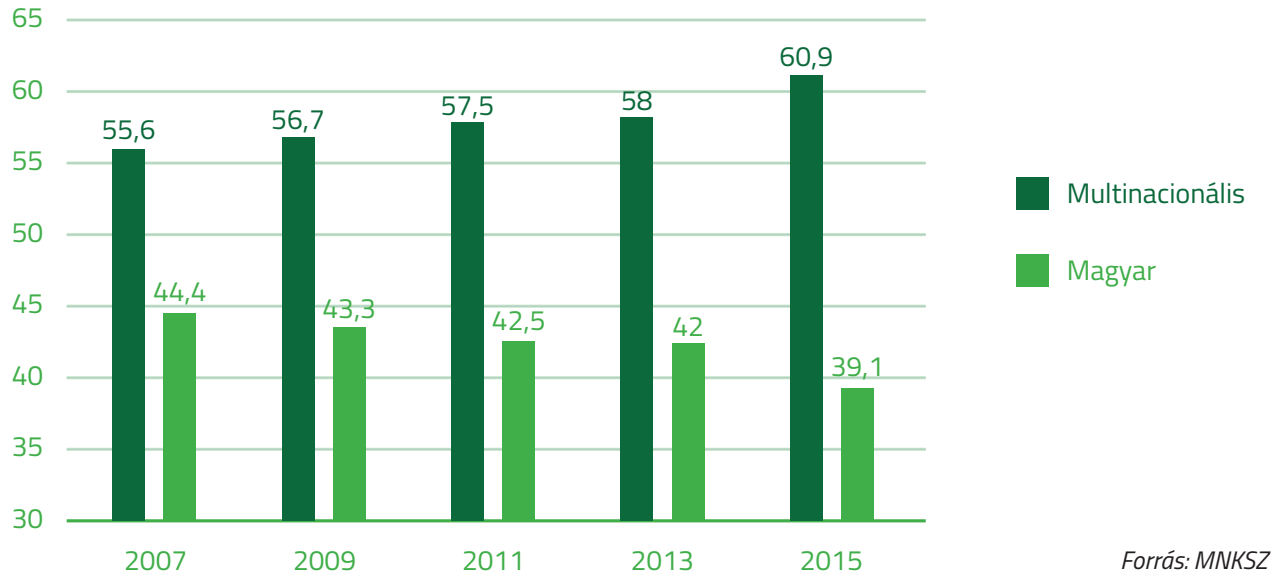
A fentiek alapján szükségesnek tartjuk az **agrármarketing tevékenységek kamarai felügyelet alá helyezésé**t a reálgazdasági igények figyelembe vétele érdekében, a megfelelő költségvetés biztosításával, részben állami, részben piaci befizetésekből. Így lehetne biztosítani az érdekelt és kellő kapacitással bíró hazai cégek és intézmények hatékony támogatását, a gondosan kiválasztott térségekbe irányuló hazai tudás-, technológia-és termékexport növelését, a 3. országokat célzó EU-s fejlesztési forrásokban (és más nemzetközi fejlesztési és segély-programokban) való eredményesebb részvételt, a nemzetközi partneri hálózat erősítését, a potenciális célpiacok feltérképezését, s egyúttal a magyar külgazdasági kapcsolatok és az országimázs fejlesztését.

Koordinált, piacorientált agráripari promóciós és menedzsment szervezetre van szükség.

Hazai piac

A külkereskedelmen kívül nem szabad megfeledkezni a belkereskedelemről sem. 2016-ban Magyarországon a bolti kiskereskedelem részesedése a háztartások fogyasztásból 50,5 százalék volt, ami jelentősen meghaladta az európai átlagot. Különösen fontos területről beszélhetünk tehát. Ennek ellenére folyamatosan teret veszítenek a magyar tulajdonú üzletek, mivel nehezen tudnak talpon maradni a multinacionális kereskedelmi vállalatok által diktált piaci versenyben.

Élelmiszerkereskedelem forgalmi megoszlása (2007-2015)

Forrás: MNKSZ

Nem csak a hazai fogyasztók javára válna, ha növekedne a magyar tulajdonú kiskereskedelmi láncok száma és piaci részesedése. Ebben az esetben ugyanis nagyobb valószínűséggel el lehet juttatni a hazai termékeket a vásárlókhoz, és biztosítható a választék sokszínűsége. A hazai tulajdonú kereskedelmi egységektől, láncoktól inkább elvárható az is, hogy rugalmasan igazodjanak a kereslet és a kínálat pillanatnyi elvárásaihoz, az új terméket azonnal eljuttassák a fogyasztókhoz, regionális és lokális igényekhez igazodva. Emellett ezzel megnyílna a lehetőség a kisebb kapacitással rendelkező új és meglévő hazai gyártóknak, előállítóknak is, akár a későbbi közös növekedéssel együtt. Ez a közös növekedés akár a külpiacokra kijutatásban is megoldás lehet, hiszen amennyiben hosszú távon Magyarországon kívül is meg tudnának jelenni ezen cégek, úgy az a beszállítóik számára is új piacokat nyitna.

Hosszabb távon problémát jelenthet, hogy a 3 000 fő alatti településen nem nyitnak üzletet a zárt láncban működő multinacionális vállalatóriások, így akár az itt élő közel 3 millió ember élelmiszer-ellátásában is nehézségek adódhatnak.

A NAK javaslata

Fentiek alapján szükségesnek látjuk **a magyar tulajdonú üzletláncok piaci arányának 50 százalék fölé emelésé**t, mert véleményünk szerint csak így biztosítható a teljes terméklánc fejlődése, valamint csak így érhető hosszú távon, hogy nemzetközi szinten is meghatározó piaci szereplővel bírjunk. Célszerűnek látjuk a nemzeti KKV-k támogatását is, mely egy, az EU-s tagországok jó gyakorlatai alapján kidolgozott jogszabályrendszer eredményeképpen valósulhatna meg, emellett javasoljuk az ágazatot támogató adózási kedvezmények kialakítását.

Az utóbbi években a kereskedelmi szektor szereplői kimaradtak a pályázati lehetőségekből, ezért egyre elavultabb kereskedelmi technológiákkal dolgoznak, mely tovább növeli a versenyhátrányukat. Javasoljuk **az ágazat hatékonyságának növelését célzó pályázatok kiírásá**t.

> **A magyar tulajdonú üzletláncok piaci arányának 50 százalék fölé emelése.**

III. 6. GYARAPODÓ VIDÉK

Az életminőséget, mint komplex szempontrendszert vizsgálva jelentős különbséget tapasztalhatunk Kelet- és Nyugat-Európa között. Míg utóbbiban a szegénység városi jelenség és az életkörülmények jellemezően jobbak vidéken, hazánkban ez épp fordítva van. Ennek főbb okai, hogy a jóléti szolgáltatások ott ugyanúgy elérhetőek, miközben a lakhatási körülmények, a természeti környezet, a személyes kapcsolataik jobb minőségűek, mint a városokban. Ezzel szemben, jellemzően a volt szocialista országokban, a szegénység inkább vidéki jelenség, az életminőség általában rosszabb vidéken, főleg a falvakban.

Ebből fakadóan a vidékfejlesztés jelentősen eltérő fogalmat jelent a különböző területeken, így a beavatkozások is eltérnek.

Míg például Angliában vagy Franciaországban a vidékre jutó forrásokat alapvetően arra használják, hogy megőrizzék az adott terület kultúráját, épített hagyományait, illetve az újonnan felmerülő civilizációs problémákra próbáljanak megoldást kínálni (például mindenki számára elérhető szélessávú internet), addig Kelet-Európában valóban az életkörülmények fejlesztése lenne a támogatások célja. Ennek legfontosabb iránya, hogy vidéken élni ne jelentse azt, hogy jóléti szolgáltatásokhoz csak korlátozottan, vagy sehogyan sem jutnak hozzá az ott élők. Rendkívül sok infrastrukturális fejlesztésre van szükség a magyar vidéken, az általános infrastruktúrától, utaktól elkezdve, az egészségügyi ellátáson keresztül egészen az oktatásig.

Amennyiben meg akarjuk őrizni a magyar vidéket, lassítani a városokba történő elvándorlást, akkor ezeket a körülményeket javítani kell, hogy a hazai falvakban is olyan életet lehessen élni, ami nem ösztökéli az ott élőket elköltözésre. Az előbb leírt okok miatt a nyugat-európaiak, valamint az Európai Unió csak korlátozottan érti ezt a problémát és az ő szemléletük szerint megalkotott Európai Uniós vidékfejlesztés önmagában nem nyújt kielégítő választ a mi problémáinkra, így nem remélhetjük a megoldást csak tőlük, a Vidékfejlesztési Program nem képes kezelni az összes problémát.

A NAK javaslata

A vidék elnéptelenedése csak úgy állítható meg, ha képesek vagyunk a **modern élet körülményeit a vidéken élőknek** is biztosítani.

A fenti problémák orvoslására egy olyan **komplex (több forrásból is finanszírozott) kormányzati programra** van szükség, amelynek a célja a vidéki és azon belül kiemelten a falusi **életkörülmények javítása** a következő évtizedben.

A program keretében meg kell határozni, hogyan kell fejleszteni a közlekedési **infrastruktúrát**, beleértve a közutakat és tömegközlekedést is, hogy az elmúlt évtizedekből ránk maradt állapotokat javíthassuk. A különböző **szolgáltatások**hoz szükséges minimális hozzáféréseket meg kell határozni, annak érdekében, hogy a vidéken élőknek ne legyenek rosszabbak például a gyógyulási, tanulási esélyei, emellett az időskorúak ellátását is biztosítani kell.

A fizikai infrastruktúra javításán túl a **munkavégzéshez szükséges egyéb körülményeket is biztosítani kell,** az egyik legfontosabb ilyen például az elérhető árú **szélessávú internet** kiépítése.

A falusi kisboltok működtetéséhez indokolt lenne speciális **adózási vagy támogatási program** kidolgozása, annak érdekében, hogy a faluban élőknek is több lehetősége legyen helyben, nagyobb választék alapján dönteni a vásárlásaik során.

Célszerű átgondolni a **tanyafejlesztési és tanyagondnoki program** indításának lehetőségeit. A közösségi együttélés körülményeinek javítása céljából fejleszteni kell a közösségi tereket, és javasoljuk egy **„rendezett porták ”program** indítását is. Ezen fejlesztések és kezdeményezések megvalósításához kapcsolódóan elengedhetetlen a megfelelő támogatási programok kidolgozása. A felsorolt programokhoz jól kapcsolódhatna továbbá az együttműködés a helyi polgárőrökkel, ami a helyi közbiztonság erősödését is jelentené, továbbá a korábbiakban már hivatkozott mezőgazdasági rendészet működtetése.

A hátrányok felszámolása mellett ugyanilyen fontos a jelenleg meglévő előnyök, mint például a kedvező környezeti adottságok fenntartása, ezeket nem szabad a fejlődésért feláldozni, valamint kiemelt szerepet kell szentelni a **falusi turizmus** fejlesztésére is. Ennek keretei között lehetőség nyílik a falusi vendéglátás fejlesztésére, valamint a helyben előállított termékek és élelmiszerek népszerűsítésére, ezzel is biztosítva a vidéki lakosság megélhetését. A felsorolt tevékenységek végzésére lehetőséget kell biztosítani a családi mezőgazdasági vállalkozás keretein belül is.

A gazdálkodói réteg megerősödésével együtt ezen szereplőktől elvárható, hogy a társadalom életében is **aktívabb, felelősségteljesebb szerep**et töltsenek be. Egy olyan vidéki Magyarországot szeretnénk látni, amelynek gerincét a parasztpolgári réteg adja saját vállalkozással, saját egzisztenciával, felkészültséggel, magabiztossággal, kulturális igényességgel.

A kamara alapvető célja, hogy a vidék jólétében gyarapodjon, ennek véleményünk szerint elengedhetetlen, de önmagában nem elégséges feltétele a mezőgazdaság fejlődése. Ennél többre van szükség, és ebben számítunk a magyar állam támogatására.

NEMZETI AGRÁRGAZDASÁGI KAMARA

ERŐSÖDŐ AGRÁR- ÉS ÉLELMISZERGAZDASÁG, JÓLÉTÉBEN GYARAPODÓ VIDÉK

Azért dolgozunk, hogy tagjaink sikeresen gazdálkodjanak, munkájuk eredményeként gyarapodjanak, ezáltal erősödjön a vidék.
Agrár- és élelmiszergazdaságunk érdekeit következetesen képviseljük a hazai és a nemzetközi fórumokon.
Segítjük tagságunk felkészülését, hogy az aktuális piaci és környezeti kihívásokra fenntartható módon, versenyképes válaszokat tudjanak adni.
Ösztönözzük tagjainkat tudásuk folyamatos fejlesztésére, ehhez biztosítjuk számukra a naprakész szakmai ismereteket és piaci információkat.
Elkötelezetten támogatjuk az ágazati szereplők közötti együttműködést.
Közös céljaink elérését szakmailag felkészült, elhivatott kollégáink értékes munkájára alapozzuk.

TAGJAINK SIKERES GAZDÁLKODÁSÁNAK ELŐSEGÍTÉSE

Tagjaink eredményes és sikeres gazdálkodása teremti meg a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontból fenntartható vidék alapjait. Ennek megfelelően tevékenységünkkel hozzájárulunk ahhoz, hogy az agrárgazdaság szereplőinek önbecsülése és társadalmi elismertsége erősödjön. Ösztönözzük tagjainkat, hogy etikus és fenntartható gazdálkodással óvják természeti értékeinket, különös tekintettel a tevékenységük alapját adó termőföldre. Feladatunknak tekintjük, hogy az ágazat helyzetét ismerve, arról valós képet mutatva segítsük tagjainkat abban, hogy szakmai tevékenységük felzárkózhasson a világ élvonalához. Ez teremt alapot arra, hogy tevékenységük tartósan jövedelmező, így sikeres legyen.

A MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLELMISZERGAZDASÁG ÉRDEKEINEK KÉPVISELETE

Tevékenységünk során kiemelt hangsúlyt fektetünk a tagjaink számára fontos témák képviseletére mind hazai, mind nemzetközi szinten. Ezeket ágazati összefüggésbe helyezve stratégiai javaslatokat, jogszabálytervezeteket készítünk a döntéshozók és jogalkotók számára. Az agrár- és élelmiszergazdaság sajátos szabályozási helyzetéből fakadóan a magyar érdekeknek megfelelően kialakított álláspont következetes nemzetközi képviseletét fontos kamarai feladatnak tartjuk. Ezen munkánk során az uniós, a regionális, illetve a kárpát-medencei kapcsolatok kialakítása és ápolása meghatározó jelentőségű számunkra.

FELKÉSZÍTÉS, FEJLESZTÉS, INFORMÁCIÓÁRAMOLTATÁS

Gyűjtjük, szintetizáljuk, továbbá megosztjuk a szakmai tudást tagjainkkal az elérhető legjobb technológiákról és gyakorlatokról. A magyar agrár- és élelmiszergazdaság helytállásához szükséges tudásmegosztáshoz országos, minden tagunk számára hozzáférhető tanácsadói hálózatot működtetünk. Kötelességünk, hogy az eredményes gazdálkodáshoz szükséges döntések meghozatalához nélkülözhetetlen naprakész piaci információkat, ismereteket eljuttassuk tagjainkhoz. A tudásalapú segítségnyújtást a kamara működésén belül is a középpontba helyezzük.

Hagyományos értékeink megőrzése mellett felelősségünk, hogy a magyar agrároktatás, -kutatásfejlesztés és -innovációs tevékenység megfeleljen az ágazat által támasztott igényeknek, illetve a nemzetközi kihívásoknak. Ehhez fel kell készítenünk tagjainkat a generációváltásra. Helyre kell állítanunk a szakma megbecsülését, a fiatalok számára vonzóvá kell tennünk az agráriumot.

A világ egyre gyorsuló ütemben változik. A XXI. század kihívásai fokozottan jelennek meg az agrár- és élelmiszergazdaságban az ágazat soha nem látott dinamikával formálódik. Abban hiszünk, hogy a siker érdekében nyitottnak kell lennünk a változásokra, kihívásokra, az ezekre adott választ tartjuk sikerünk kulcsának. Célunk segíteni a gazdálkodókat abban, hogy a változás felkészülten érje őket.

EGYÜTTMŰKÖDÉS TÁMOGATÁSA

Hisszük, hogy a szélsőséges piaci kilengésekre és az ágazatra sajátosan jellemző kockázatokra a gazdasági szereplők által adható legjobb válasz az együttműködés. Ezt szem előtt tartva a kamara minden eszközzel elősegíti az agrár- és élelmiszergazdaság tagjai közötti párbeszédet, a működőképes hálózatok kialakítását az együttműködés bármely szintjén.

SZAKMAILAG FELKÉSZÜLT, ELHIVATOTT SZAKEMBEREK AZ AGRÁRIUM SZOLGÁLATÁBAN

Legfőbb értékünk az ember. A kollégáink által képviselt tudás nélkül elképzelhetetlen a sikeres kamarai működés. Kollégaként tekintünk tisztségviselőinkre, területi és szakmai szervezeteinkben tevékenykedőkre és munkatársainkra. Elkötelezettek vagyunk abban, hogy kollégáink naprakész szaktudásukkal stabil szervezeti keretek közt hatékonyan támogassák tagjaink gyarapodását. Kollégáink értékrendünk alapján elkötelezetten tevékenykednek a magyar agrár- és élelmiszergazdaság jövedelmező működéséért.

Győrffy Balázs
A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara elnöke

2017. március 22.

A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara kiadványa, készült: 2018. április 23.

Felelős kiadó: Győrffy Balázs elnök
Felelős szerkesztő: dr. Cseszlai István stratégiai igazgató
Művészeti vezető: Nagy-Tószegi Bálint
Design, grafikai szerkesztés: Horváth-Nagy Barbara

1119 Budapest, Fehérvári út 89-95.
Telefon: +36 80 900 365
ugyfelszolgalat@nak.hu
www.nak.hu

© 2018 Nemzeti Agrárgazdasági Kamara - minden jog fenntartva

1119 Budapest, Fehérvári út 89-95.
Telefon: +36 80 900 365
ugyfelszolgalat@nak.hu
www.nak.hu

NEMZETI
AGRÁRGAZDASÁGI
KAMARA